



ปัญหาการเรียกพยานหลักฐานเข้าสืบของศาลจากคำแถลงของจำเลย
ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

PROBLEM OF CALLING EVIDENCE FROM ACCUSED'S STATEMENT BY
COURT AT THE PRELIMINARY EXAMINATION

ยุทธศาสตร์ อุดตึบ

นิติศาสตรมหาบัณฑิต

สำนักวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

2567

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

ปัญหาการเรียกพยานหลักฐานเข้าสู่สืบของศาลจากคำแถลงของจำเลย
ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

PROBLEM OF CALLING EVIDENCE FROM ACCUSED'S STATEMENT BY
COURT AT THE PRELIMINARY EXAMINATION

ยุทธศาสตร์ อุดตึบ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

สำนักวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

2567

©ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง



หน้าอนุมัติการค้นคว้าอิสระ
มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต

การค้นคว้าอิสระเรื่อง ปัญหาการเรียกพยานหลักฐานเข้าสู่สืบของศาลจากคำแถลงของจำเลย
ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

Problem of Calling Evidence from Accused's Statement by Court
at the Preliminary Examination

ผู้ประพันธ์ ยุทธศาสตร์ อุดตึบ

คณะกรรมการสอบ

ศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ

ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิตริจิโรจน์

กรรมการ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิวรรณ ดำรงค์กุลนันท์

กรรมการ

ดร.ธนกฤต วรรณชชากุล

กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษา

.....อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิตริจิโรจน์)

คณบดี

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชิน กฤตลักษณ์วงศ์)

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้เขียนขอขอบพระคุณในความเมตตาของท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิติรุจิโรจน์ ที่ได้กรุณารับเป็นที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ซึ่งในระหว่างทำการศึกษา ท่านอาจารย์ได้ให้คำปรึกษาแนะนำแนวทางการศึกษาค้นคว้ามาตั้งแต่ต้น ทั้งยังเป็นผู้จุดประกายความคิดให้ผู้เขียนเห็นถึงสภาพปัญหาของเรื่องที่จะศึกษา จนนำมาสู่การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ งานของผู้เขียนจะไม่สำเร็จได้เลยหากปราศจากคำแนะนำที่ดี และความเมตตาจากท่านอาจารย์

ผู้เขียนขอขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ณรงค์ ใจหาญ ที่ได้สละเวลาอันมีค่ารับเป็นประธานกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ ขอบพระคุณท่านอาจารย์ ดร.ธนภุต วรณัชชากุล และท่านรองศาสตราจารย์ ดร.วิวรรณ ดำรงค์กุลนันท์ ที่รับเป็นกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ ซึ่งคำแนะนำของท่านอาจารย์ทั้งสามเมื่อครั้งสอบเปิดเล่มการค้นคว้าอิสระ ถือเป็นประโยชน์อย่างมากต่อผู้เขียนในการมุ่งศึกษาค้นคว้า

ขอขอบพระคุณผู้แต่งตำรากฎหมาย ผู้เขียนคณาจารย์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การค้นคว้าอิสระ รวมถึงบทความทางวิชาการทุกท่าน ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการขึ้นมา ทำให้ผู้เขียนสามารถนำมาศึกษาต่อยอดการค้นคว้าอิสระฉบับนี้

สุดท้ายนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณครอบครัวที่คอยให้กำลังใจผู้เขียนในยามที่ผู้เขียนมีความท้อแท้หมดกำลังใจ และคอยช่วยเหลือสนับสนุนผู้เขียนในทุก ๆ ด้าน และขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโททุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือกันมาตั้งแต่เริ่มต้นเรียน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของสำนักวิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ที่คอยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เขียนในการติดต่อประสานงานตลอดมา และที่สำคัญต้องขอบคุณตัวเองที่ไม่คิดล้มเลิกการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้

ทั้งนี้ ผู้เขียนหวังว่าการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อยอดในการศึกษากฎหมายอยู่บ้าง ผู้เขียนขอขอบคุณดีทั้งหมดแต่ครูบาอาจารย์ทางกฎหมายที่ได้สั่งสอนอบรมผู้เขียนมาตลอดจนผู้มีอุปการะคุณทุกท่านที่ได้กล่าวมาข้างต้น หากการค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีความบกพร่องประการใด ผู้เขียนน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว และขออภัยมา ณ ที่นี้

ยุทธศาสตร์ อุดตึบ

ชื่อเรื่องการค้นคว้าอิสระ	ปัญหาการเรียกพยานหลักฐานเข้าสู่สืบของศาลจากคำแถลงของจำเลย ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง
ชื่อผู้ประพันธ์	ยุทธศาสตร์ อุดตัม
หลักสูตร	นิติศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยศพนธ์ นิตรจิโรจน์

บทคัดย่อ

ตามระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยในปัจจุบัน การฟ้องคดีอาญาสามารถทำได้ง่าย และบางกรณีก็อาจเกินความจำเป็น หรือไม่มีมูลเป็นความผิดอาญา เนื่องจากกฎหมายเปิดโอกาสให้ราษฎรหรือผู้เสียหาย สามารถฟ้องคดีได้เองอย่างเป็นเอกเทศ ไม่ต้องผ่านกระบวนการสอบสวนก่อน ซึ่งสะดวกและง่ายต่อการนำคดีอาญาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีของศาล การที่ฟ้องคดีอาญาสามารถทำได้ง่าย ซึ่งบางครั้งอาจมีการบิดเบือนข้อเท็จจริง นำกรณีผิดสัญญาทางแพ่งมาฟ้องเป็นคดีอาญามุ่งหวังผลอย่างอื่นยิ่งกว่าประโยชน์ที่พึงได้โดยชอบ หากระบบการดำเนินคดีอาญาไม่มีการกลั่นกรอง หรือการไต่สวนมูลฟ้องที่มีประสิทธิภาพ ก็อาจเป็นช่องทางทำให้บุคคลต้องถูกฟ้องคดีอาญาโดยไม่มีมูลความผิดอาญา และทำให้มีคดีขึ้นไปสู่ศาลจำนวนมาก และอาจทำให้บุคคลผู้บริสุทธิ์ต้องถูกฟ้องและตกเป็นจำเลยได้โดยไม่จำเป็น และเมื่อศาลมีคำสั่งประทับฟ้องคดีย่อมส่งผลกระทบต่อตัวจำเลยโดยตรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นการกระทบต่อสถานภาพแห่งสิทธิและเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกายของจำเลย ซึ่งอาจต้องถูกคุมขังระหว่างพิจารณาหรือต้องสูญเสียทรัพย์สิน เพื่อหาเงินมาประกันตนเองเพื่อต่อสู้คดีในชั้นพิจารณา ดังนั้น การไต่สวนมูลฟ้อง จึงถือเป็นกระบวนการที่ศาลจะสามารถใช้ตรวจสอบพยานหลักฐานของโจทก์ในเบื้องต้นว่ามีมูลเหตุเพียงพอที่จะเชื่อได้หรือไม่ว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดตามที่โจทก์กล่าวหา มาในคำฟ้องหรือไม่ เป็นกระบวนการป้องกันการกลั่นแกล้งนำคดีที่ไม่มีมูล หรือขาดพยานหลักฐานสนับสนุนมาฟ้องต่อศาล

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ถือเป็นกลไกสำคัญและเป็นช่องทางที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะสามารถเสนอพยานหลักฐานของตนให้ศาลเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและเป็นการผ่อนคลายข้อจำกัดสิทธิ ในการห้ามผู้ต้องหาหรือจำเลยนำพยานเข้าสู่สืบ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม กล่าวคือ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีโอกาสที่จะนำเสนอข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย รวมถึงพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นบุคคล

เอกสาร หรือวัตถุ แล้วแต่กรณี ที่มองว่าเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีของจำเลย โดยการแถลงให้ศาลทราบ และเรียกพยานมาไต่สวน หรือซักถามได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถือเป็นการพยายามสร้างสมดุลทางกฎหมายขึ้นระหว่างการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมและการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนผู้ต้องถูกฟ้องคดีอาญา ให้ดำเนินไปได้ในทางที่จะไม่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันจนเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะเรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ นั้น ไม่ได้เป็นบทบังคับศาลที่จะต้องเรียกตามที่จำเลยแถลง หากแต่กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลจะเรียกพยาน เมื่อศาลเห็นว่าจำเป็นและสมควรเท่านั้น ซึ่งคำว่า “ตามจำเป็นและสมควร” เป็นการเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งการใช้ดุลพินิจของศาลในกรณีดังกล่าว ยังมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติอยู่บางประการ ที่เป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมาย นอกจากนี้ หากปรากฏว่าศาลปฏิเสธไม่เรียกพยานตามคำแถลง ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ไม่สามารถใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ เนื่องจากติดข้อจำกัดทางกฎหมาย ดังนั้น โดยสภาพของกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 จึงไม่เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยเสมอไปและการใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานของศาลยังคงมีข้อจำกัด

จากปัญหาและข้อจำกัดของกฎหมายดังกล่าว ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการยกระดับมาตรฐานและความเข้มข้นของการไต่สวนมูลฟ้อง เพิ่มการมีส่วนร่วมของจำเลยมากยิ่งขึ้น สนับสนุนให้นำหลักการฟังความสองฝ่ายอันเป็นหลักที่จะก่อให้เกิดสิทธิในการต่อสู้คดีมาเป็นแนวทางหลักสำหรับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 โดยการเปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธินำพยานหลักฐานเข้าสืบเพื่อหักล้างพยานโจทก์ได้เองในชั้นไต่สวนมูลฟ้องแทนการผลักภาระให้เป็นหน้าที่ของศาลในการที่จะต้องใช้ดุลพินิจเรียกพยานมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีเองอย่างเดียว อันจะทำให้ศาลมีโอกาสดำเนินการรับทราบข้อมูลอย่างรอบด้านก่อนการวินิจฉัยสั่งคดีมากยิ่งขึ้น เพิ่มประสิทธิภาพการกลั่นกรองคดีก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ลดความเหลื่อมล้ำสำหรับการบังคับใช้กฎหมาย ทั้งยังป้องกันการนำคดีอาญาอันปราศจากมูลความจริงมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อฟ้องร้องกลั่นแกล้งให้บุคคลใดต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็น

คำสำคัญ: ไต่สวนมูลฟ้อง, การเรียกพยาน, การคุ้มครองสิทธิจำเลย, ระบบไต่สวน

Independent Study Title Problem of Calling Evidence from Accused's Statement
by Court at the Preliminary Examination

Author Yuttasart Udtip

Degree Master of Laws

Advisor Assistant Professor Yodsapon Nitiruchirot, Ph. D.

ABSTRACT

Under the current criminal procedure system in Thailand, initiating a criminal case is relatively straightforward. In some instances, this accessibility can lead to unnecessary or baseless accusations. This arises from the law permitting individuals or aggrieved parties to file criminal cases independently, without requiring preliminary investigations. While this ease facilitates the entry of criminal cases into the court's adjudication process, it can sometimes result in misuse. For example, civil disputes arising from contractual breaches may be distorted into criminal cases to achieve ulterior motives beyond lawful entitlements. If the criminal procedure system lacks effective filtering mechanisms or preliminary evidence inquiries, it could lead to individuals being unjustly subjected to criminal charges. This would increase the number of cases reaching the courts, potentially implicating innocent persons unnecessarily. When the court accepts such cases for trial, it directly affects the defendant, impacting their rights and liberties. Defendants may face pretrial detention or financial burdens for bail to contest the case. Consequently, preliminary evidence inquiries serve as a critical process for courts to assess whether the prosecutor's evidence provides sufficient grounds to believe that the defendant committed the alleged offense. This process acts as a safeguard against the malicious prosecution of cases lacking merit or sufficient supporting evidence.

Section 165/2 of the Thai Criminal Procedure Code serves as a crucial mechanism enabling defendants to present their evidence for the court's consideration during the preliminary inquiry. This provision alleviates restrictions on defendants' rights to present evidence under Section 165, paragraph three of the Code. It grants defendants the

opportunity to submit relevant facts, legal arguments, and evidence-whether personal testimony, documents, or objects-that could benefit their case. By allowing defendants to make such representations and request the court to examine or interrogate witnesses during the inquiry phase, the provision seeks to balance crime suppression and the protection of individual rights. Nevertheless, the court's discretion in summoning witnesses based on the defendant's statements is not mandatory under Section 165/2. The phrase "necessary and appropriate" grants the court broad discretion, but practical limitations in implementing this discretion can hinder its effectiveness. If the court declines to summon witnesses as requested, defendants cannot appeal or petition due to legal constraints. Consequently, under the current legal structure of Section 165/2 of the Criminal Procedure Code, there is no binding obligation on the court to summon witnesses merely based on the defendant's request. The court's discretionary authority in this matter remains subject to inherent limitations.

Given the issues and limitations of the existing law, the author proposes that the standard and intensity of the preliminary hearing should be enhanced, with greater involvement of the defendant in the process. It is recommended to adopt the principle of hearing both sides, a fundamental principle that ensures the right to a fair trial, as the guiding framework for revising and amending Section 165/2 of the Criminal Procedure Code. This would involve granting the defendant the right to present evidence to counter the prosecution's witnesses at the preliminary hearing, rather than placing the burden solely on the court to exercise discretion in summoning witnesses for case evaluation. This would provide the court with a more comprehensive understanding of the case before making a ruling, thereby improving the efficiency of case filtration prior to trial. It would also reduce disparities in the application of the law and prevent the misuse of baseless criminal cases as tools for harassment, ensuring that individuals are not unjustly subjected to criminal charges.

Keywords: Preliminary Evidence Inquiry, Witness Summoning, Defendant Rights Protection, Inquisitorial System

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	4
1.3 สมมุติฐานของการศึกษา	4
1.4 วิธีการศึกษา	5
1.5 ขอบเขตการศึกษา	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
2 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการรับฟังพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	7
2.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของการไต่สวนมูลฟ้อง	7
2.2 แนวคิดที่ว่าด้วยการคุ้มครองสิทธิจำเลย	10
2.3 แนวคิดและหลักการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	17
2.4 แนวคิดที่ว่าด้วยบทบาทของศาลในการพิจารณาคดี	21
3 กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทย	25
3.1 ระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย	25
3.2 ความเป็นมาการไต่สวนมูลฟ้อง	25
3.3 สถานะและสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	31
3.4 อำนาจหน้าที่ของศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	47
4 กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของต่างประเทศ	55
4.1 ประเทศฝรั่งเศส	56
4.2 ประเทศเยอรมนี	68
4.3 ประเทศอังกฤษ	76
4.4 ประเทศสหรัฐอเมริกา	86
5 สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขการเรียกพยานหลักฐานตามที่จำเลยแถลง ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	96
5.1 ปัญหาการใช้ดุลพินิจของศาลในการเรียกพยานหลักฐาน	96
5.2 ปัญหาหลักเกณฑ์การเรียกพยานหลักฐาน	114

สารบัญ

บทที่	หน้า
5.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางคุ้มครองสิทธิจำเลยในการเสนอพยานหลักฐาน ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง	117
6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	120
6.1 บทสรุป	120
6.2 ข้อเสนอแนะ	122
รายการอ้างอิง	124
ภาคผนวก	130
ภาคผนวก ก พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562	130
ภาคผนวก ข คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562	133
ภาคผนวก ค ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ	135
ประวัติผู้ประพันธ์	136

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.1 สรุปเปรียบเทียบกระบวนการได้สวนมูลฟ้องคดีอาญาของต่างประเทศ	95
5.1 สรุปผลการยื่นคำแถลงของจำเลยและผลลัพธ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2	101
5.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางคุ้มครองสิทธิจำเลยในการเสนอพยานหลักฐานชั้นได้สวนมูลฟ้อง	117



สารบัญภาพ

ภาพ

หน้า

4.1 ระบบโครงสร้างของศาลอังกฤษ

83



บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การไต่สวนมูลฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (12) ได้วางหลักไว้ว่า “กระบวนไต่สวนของศาลเพื่อวินิจฉัยถึงมูลคดีซึ่งจำเลยต้องหามา”¹ อันถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างมากในกระบวนพิจารณาความอาญาก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งประทับฟ้องคดีใดไว้พิจารณา² โดยกฎหมายมีวัตถุประสงค์ให้ศาลได้ทราบถึงพยานหลักฐานและเหตุปัจจัยสนับสนุนของโจทก์ถึงคดีที่นำมาฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ต้องรับผิดชอบว่า มีพยานหลักฐานรวมถึงเหตุปัจจัยสนับสนุนอย่างเพียงพอหรือไม่ เพื่อให้ศาลเห็นถึงการกระทำความผิดอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น หากศาลเห็นว่า คดีมีเหตุปัจจัยและพยานหลักฐานสนับสนุนเพียงพออันสามารถชี้ให้เห็นถึงการกระทำความผิดอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้แล้ว ศาลก็ประทับฟ้องไว้ แต่ถ้าพยานหลักฐานที่โจทก์นำเสนอ ยังไม่มีน้ำหนักหรือปัจจัยสนับสนุนที่เพียงพอให้ศาลเห็นว่า ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจเป็นผู้กระทำความผิดจริง ศาลก็มีอำนาจพิพากษายกฟ้องโจทก์ได้ตั้งแต่ขั้นนี้³

เจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้มีกระบวนกรกลั่นกรองคดีก่อนรับพิจารณาหรือการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญา อาจมีที่มาจากการที่รัฐมีความพยายามต้องการสร้างมาตรฐานการฟ้องคดีอาญา ซึ่งเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลโดยตรง ให้ได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมายดียิ่งขึ้น ป้องกันการนำมูลเหตุที่มีใช้การกระทำอันเป็นความผิดอาญามาฟ้องเพื่อหวังผลประโยชน์อื่นใด หรือใช้เป็นเครื่องมือบีบบังคับให้ยอมกันทางแพ่ง และประการสำคัญเพื่อมิให้บุคคลต้องตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็น หรือตกเป็นจำเลยในคดีอาญาที่ร้ายแรงกว่าความเป็นจริง⁴ เนื่องจากระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทย มีลักษณะเป็นแบบระบบผสมระหว่างการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐและเอกชน แม้ในทางปฏิบัติรัฐจะเป็นกลไกหลักในการดำเนินคดีอาญาส่วนใหญ่

¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (12).

² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162.

³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 167.

⁴ ธานีศ เกศพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 158.

ก็ตาม⁵ แต่กฎหมายก็ให้สิทธิเอกชนสามารถฟ้องเป็นคดีอาญาเองได้ในกรณีที่ตนเป็นผู้เสียหาย ถือได้ว่าการฟ้องคดีอาญาสามารถกระทำได้โดยง่าย

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (1) คดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ กฎหมายวางหลักการในลักษณะเชิงบังคับว่า ศาลต้องดำเนินการกลั่นกรองโดยการไต่สวนมูลฟ้อง ก่อนประทับฟ้อง เว้นเสียแต่คดีนั้นจะปรากฏว่า พนักงานอัยการได้เป็นโจทก์ฟ้องจำเลยเป็นข้อหาเดียวกันนั้นแล้ว ซึ่งกฎหมายให้อำนาจศาลสามารถประทับฟ้องได้เลยโดยไม่ต้องไต่สวนอีก แต่หากศาลมีความประสงค์จะไต่สวนก่อนประทับฟ้องก็สามารถทำได้ แต่อย่างไรก็ตาม ในทางเป็นจริงแล้ว ศาลมักจะประทับฟ้องโดยไม่ได้ไต่สวนก่อนสำหรับคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์⁶ เหตุที่เป็นเช่นนั้น เพราะศาลอาจเห็นว่า กรณีพนักงานอัยการฟ้องคดีได้มีการผ่านการรวบรวมพยานหลักฐาน ในชั้นตำรวจหรือพนักงานสอบสวนมาพอสมควรแล้ว ประกอบกับได้ผ่านการกลั่นกรองของพนักงานอัยการมาอีกชั้นหนึ่งก่อนฟ้อง⁷ จึงทำให้ก่อนที่จะไต่สวนมูลฟ้องมาถึงศาลนั้น จากการตรวจสอบรวบรวมพยานของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการย่อมมีพยานหลักฐานและเหตุปัจจัยสนับสนุนเพียงพอที่ศาลจะสั่งประทับฟ้องโดยไม่ต้องไต่สวนมูลฟ้องอีก ซึ่งแตกต่างจากคดีที่ราษฎรหรือผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง กฎหมายไม่บังคับให้การสอบสวนเป็นเงื่อนไขก่อนฟ้องคดีหรือต้องผ่านการร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนให้รวบรวมหลักฐานก่อนฟ้องเหมือนพนักงานอัยการเป็นโจทก์แต่อย่างใด ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีตรงต่อศาลได้เลย ศาลจึงจำเป็นต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนทุกคดี⁸ เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิของจำเลยและป้องกันการฟ้องร้องเพื่อกลั่นแกล้งกันโดยปราศจากความจริง

เดิมทั้งคดีที่ผู้เสียหายหรือพนักงานอัยการเป็นโจทก์ กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการไต่สวนมูลฟ้องไว้ในมาตรา 165 ซึ่งกฎหมายดังกล่าวไม่เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถแถลงต่อสู้คดีเพื่อหักล้างพยานฝ่ายโจทก์หรือเสนอพยานหลักฐานของตนให้ศาลทราบประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้เลย ผู้ต้องหาหรือจำเลยคงทำได้เพียงการซักค้านพยานโจทก์และยื่นเอกสารประกอบการถามเท่านั้น และกรณีนี้ หากพยานโจทก์ไม่ให้การรับรองก็ไม่อาจจับฟังได้ จึงเป็นการยากมากที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีช่องทางการเสนอพยานหลักฐานของตนต่อศาลประกอบการไต่สวน⁹ การไต่สวนมูลฟ้องจึงเป็นหน้าที่ของโจทก์ในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพียงฝ่ายเดียว จึงไม่เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เนื่องจากจำเลยถูกปิดกั้น

⁵ อุทัย อาทิวา, *ผู้เสียหาย* (ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ. พรินต์ 2562) 25.

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (เชิงอรรถ 2) 1.

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120.

⁸ ธาณิศ เกศพิทักษ์, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 161.

⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165.

ไม่สามารถทำให้ศาลเห็นถึงข้อต่อสู้อันสำคัญของตนที่จะทำให้ศาลเห็นว่าคดีไม่มีมูล¹⁰ รวมถึงไม่มีสิทธิขอให้ศาลหมายเรียกพยานที่ตนเห็นว่าเป็นประโยชน์มาประกอบพิจารณาไต่สวน ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคต่อการใช้สิทธิสู้คดีของจำเลยอย่างมาก เนื่องจากหากจำเลยมีสิทธิสามารถพิสูจน์ได้ว่าคำฟ้องของโจทก์ไม่มีมูลตั้งแต่นั้น ก็จะต้องตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็นต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดี

การกลั่นกรองคดีด้วยการไต่สวนมูลฟ้อง ถือเป็นการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยเบื้องต้นที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก และเมื่อต่อมาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยเพิ่มบทบัญญัติมาตรา 165/2 ซึ่งวางหลักไว้ว่า “ในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”¹¹ จากการเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 ดังกล่าวถือเป็นการพยายามเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์และวิธีการทางกฎหมายเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาช่วยผ่อนคลายสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง¹² โดยการเปิดโอกาสให้จำเลยได้แสดงเอกสารหลักฐานของตนเพื่อหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ ถือเป็นจุดเริ่มต้นในการทลายกำแพงข้อจำกัดการต่อสู้คดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลย อันจะทำให้การดำเนินคดีอาญาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น¹³ และทำให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจเรียกพยานหลักฐานที่เกิดจากการแถลงของจำเลยนำมาประกอบการพิจารณาและอาจพิพากษายกฟ้องโจทก์ได้ตั้งแต่นั้น¹⁴

อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติดังกล่าวยังมีปัญหาในส่วนการใช้ดุลพินิจของศาลในการเรียกหรือไม่เรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลย กล่าวคือ การเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จำเลยระบุมาในคำแถลง กฎหมายให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจได้ตามที่จำเป็นและสมควร ไม่เป็นบทบังคับศาลที่จะต้องเรียกพยานมาตามคำแถลงของจำเลย และยังไม่มีคู่มือแนวปฏิบัติ หรือระเบียบรองรับการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อป้องกันปัญหาการลักลั่น

¹⁰ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 ตอนที่ 20 ก.

¹¹ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 ตอนที่ 20 ก. 2.

¹² ธาณิศ เกศพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 192.

¹³ สุพิศ ประณีตพลกรัง, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขใหม่ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 (นิติธรรม 2562) 4-5.

¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 167 (เชิงอรรถ 3) 1.

หรือเหลื่อมล้ำจากการใช้กฎหมายที่อาจเกิดความแตกต่างกันในการปฏิบัติระหว่างศาล นอกจากนี้ หากปรากฏว่าศาลไม่เรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยมาเป็นพยานประกอบการไต่สวนมูลฟ้อง กฎหมายก็ไม่ได้กำหนดกระบวนการกลั่นกรองขั้นต่อไป หรือเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถโต้แย้งคัดค้านได้ ทั้งหากจำเลยจะใช้สิทธิอุทธรณ์ก็ไม่อาจกระทำได้ เพราะในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ผู้ถูกฟ้องยังไม่มีสถานะทางกฎหมายเป็นจำเลย¹⁵ ย่อมไม่เป็นคู่ความในคดีและไม่เกิดสิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลนั้น หรือแม้แต่คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์แม้จะถือว่าเป็นจำเลยนับแต่อัยการยื่นฟ้อง มีสถานะเป็นคู่ความตามกฎหมายแล้วก็ตาม ก็ไม่อาจใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้เช่นกัน เนื่องด้วยถือเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาอันไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน ต้องห้ามมิให้อุทธรณ์คำสั่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196

การค้นคว้าอิสระนี้จึงมุ่งศึกษาถึงปัญหาและวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหากรณีการเรียกพยานของศาลตามคำแถลงของจำเลยในการไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อให้ศาลสามารถเรียกพยานหลักฐานของจำเลยมารับฟังในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างมีประสิทธิภาพ หรืออาจถึงขั้นที่สามารถให้จำเลยนำพยานฝ่ายตนเข้าสืบได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง อันจะทำให้จำเลยได้รับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและไม่ต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1.2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาของไทยและต่างประเทศ
- 1.2.2 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและข้อจำกัดการเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาคดีอาญาของศาลตามคำแถลงของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

1.3 สมมุติฐานของการศึกษา

การไต่สวนมูลฟ้องคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 165/2 มีการเพิ่มสิทธิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต่อสู้คดีได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งได้ให้สิทธิจำเลยในการแถลงต่อศาล เพื่อให้ทราบถึงข้อต่อสู้สำคัญของจำเลยที่จะสามารถหักล้างข้อกล่าวหาของ

¹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 (เชิงอรรถ 9) 2.

โจทก์ว่าไม่มีมูลความผิดอาญา รวมถึงสามารถระบุถึงบุคคล เอกสาร หรือวัตถุในคำแถลงเพื่อให้ศาลเรียกมาเป็นพยานประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีด้วยก็ได้ แต่การที่ศาลจะมีหมายเรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาพิจารณาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีหรือไม่นั้น ไม่เป็นบทบังคับศาลหากแต่กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลเมื่อเห็นว่าจำเป็นและสมควรเท่านั้น ซึ่งหากมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลย หรือให้สิทธิจำเลยนำพยานเข้าสืบก็จะทำให้จำเลยได้รับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการต่อสู้คดีได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างแท้จริง

1.4 วิธีการศึกษา

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยจะใช้วิธีวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากตำรากฎหมาย แนวคำพิพากษาที่เกี่ยวข้อง กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บทความทางวิชาการ เอกสารทางวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ข้อมูลจากสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ เอกสารที่ใช้ในการประกอบการสัมมนา กฎ ระเบียบ คำแนะนำ เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

1.5 ขอบเขตการศึกษา

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้มุ่งเน้นศึกษาถึงแนวคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับการเรียกพยานหลักฐานเข้าสืบของศาลจากคำแถลงของจำเลยในการไต่สวนมูลฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 รวมถึงวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขกฎหมาย โดยศึกษาจากกฎหมายของไทย และตัวอย่างกฎหมายของต่างประเทศที่มีระบบการดำเนินคดีอาญาทั้งแบบกล่าวหาและไต่สวน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้จะทำให้เข้าใจถึงบริบทของกฎหมาย แนวคิด ข้อจำกัด และวิธีการได้
สวนมูลฟ้องคดีอาญาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศตลอดจนสภาพปัญหาการเรียกพยาน
เข้าสืบของศาลจากคำแถลงของจำเลยในชั้นได้สวนมูลฟ้อง รวมถึงแนวทางการแก้ไขกฎหมาย เพื่อที่
ศาลจะสามารถเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยได้อย่างมีข้อจำกัดน้อยที่สุดอันจะนำไปสู่
การคุ้มครองสิทธิจำเลยได้อย่างเต็มที่และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย



บทที่ 2

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการรับฟังพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

2.1 ความหมายและวัตถุประสงค์ของการไต่สวนมูลฟ้อง

2.1.1 ความหมาย “การไต่สวนมูลฟ้อง”

การไต่สวนมูลฟ้อง คือ กระบวนการกลั่นกรองคดีอาญาขั้นต้นของศาลเพื่อพิจารณาตามข้อกล่าวหาที่โจทก์นำมาฟ้องก่อนที่จะประทับฟ้องไว้พิจารณา¹⁶ ซึ่งศาลจะเป็นผู้พิจารณาถึงพยานหลักฐาน มูลเหตุสนับสนุน ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบทกฎหมายที่บัญญัติถึงการกระทำผิดนั้น ว่าคดีมีมูลเพียงพอที่ศาลจะรับไว้พิจารณาหรือไม่ โดยหากคดีมีหลักฐานตามสมควรอันควรเชื่อได้ว่าจำเลยน่าจะเป็นผู้กระทำความผิดศาลจึงจะนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาต่อไป¹⁷

การประทับรับฟ้องของศาลย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่ถูกฟ้องอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ศาลจึงสามารถใช้อำนาจดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องได้ทั้งในคดีพนักงานอัยการหรือผู้เสียหายเป็นโจทก์ แต่การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์ เป็นสิ่งที่ต้องกระทำเสมอเพื่อเป็นประกันการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเพื่อจะไม่ถูกฟ้องต่อศาลโดยปราศจากพยานหลักฐานการกระทำความผิดตามสมควร การไต่สวนมูลฟ้องถือเป็นการดำเนินคดีชั้นประทับฟ้อง เป็นขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาที่มีความสำคัญขั้นตอนหนึ่ง เพราะเป็นขั้นตอนการกลั่นกรองคดีไม่ให้เข้าสู่การพิจารณาของศาลโดยไม่จำเป็น¹⁸

การไต่สวนมูลฟ้องนั้นมีลักษณะคล้ายกับการสอบสวนและคล้ายการพิจารณาคดี แต่ก็มีข้อที่แตกต่างจากการสอบสวนและการพิจารณา โดยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องโจทก์มีหน้าที่เพียงนำพยานหลักฐานที่แสดงให้ศาลพอใจถึงมูลคดีที่โจทก์ฟ้องจำเลยซึ่งไม่ถึงขั้นต้องพิสูจน์จนสิ้นสงสัย¹⁹ นอกจากนี้การไต่สวนมูลฟ้องยังเป็นการป้องกันการใช้กระบวนการยุติธรรมเป็นเครื่องมือในการกลั่นแกล้งกัน โดยการนำเรื่องที่ปราศจากมูลความผิดอาญาฟ้องบุคคลอื่นให้ต้องรับผิด การที่ศาลจะสั่งว่าคดีมีมูลและสั่งประทับฟ้องอาจเกิดขึ้นหลังจากการไต่สวนมูลฟ้องของศาล และเห็นว่าคดีนั้นมีมูล

¹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (12) (เชิงอรรถ 1) 1.

¹⁷ ณรงค์ โจทนาย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 7, วิญญูชน 2566) 61.

¹⁸ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 10, วิญญูชน 2564) 628–633.

¹⁹ ชนกกานต์ อ้วนไทร, ‘หลักการตรวจสอบค้นหาความจริง: ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2560) 40.

สมควรแก่การรับไว้พิจารณา หรือเกิดจากความเชื่อถือนองครดำเนนคตืออาญาของรัฐ เช่น พนักงานอัยการ ว่าก่อนฟ้องได้มีการดำเนินการวิเคราะห์พยานหลักฐานมาโดยละเอียดรอบคอบแล้วระดับหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยที่วางหลักไว้ชัดเจนว่าไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ หากแต่ให้เป็นดุลพินิจศาลเมื่อเห็นเป็นการสมควร²⁰

กฎหมายของแต่ละประเทศนั้นมีมาตรการหรือแนวทางเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งเกิดจากแนวคิด วัฒนธรรม หรือระบบกฎหมายที่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ บางประเทศมีการใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบระบบไต่สวน ส่วนบางประเทศใช้ระบบการดำเนินคดีอาญาแบบระบบกล่าวหา หรือบางประเทศอาจมีการนำข้อดีของทั้งระบบไต่สวนและระบบกล่าวหามาปรับเข้าด้วยกันเพื่อใช้ในการดำเนินคดีอาญาให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของตน อย่างเช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกาการฟ้องคดีอาญาต้องผ่านการกลั่นกรองของลูกขุนใหญ่ ส่วนประเทศแถบยุโรปศาลจะเป็นผู้ทำการตรวจสอบสำนวนการสอบสวนที่พนักงานอัยการแนบไปพร้อมกับคำฟ้อง²¹

สำหรับในส่วนของประเทศไทยนั้น มีการใช้วิธีการกลั่นกรองคดีอาญาโดยให้ศาลมีอำนาจดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาได้ทุกคดี ก่อนประทับฟ้องนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณา โดยไม่จำกัดว่าคดีที่โจทก์นำมาฟ้องนั้น ได้ผ่านกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานมาแล้วมากน้อยเพียงใด แต่อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงแล้วอย่างที่ทราบกันตามทางปฏิบัติว่าศาลไทยก็ไม่ได้มีการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาก่อนประทับฟ้องทุกคดีไป หากแต่มีการพิจารณาถึงตัวโจทก์ผู้ทำการฟ้องคดีอาญาเป็นหลักว่าศาลต้องไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่²²

²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (เชิงอรรถ 2) 1.

²¹ คณิต ฌ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 10, วิญญูชน 2564) 628.

²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (เชิงอรรถ 2) 1.

2.1.2 วัตถุประสงค์ของการไต่สวนมูลฟ้อง

การกลั่นกรองคดีอาญาก่อนขึ้นสู่การพิจารณาของศาลมีความจำเป็นและสำคัญอย่างมากในการอำนวยความสะดวกทางอาญา กล่าวคือ หากศาลมีกฎหมายหรือเครื่องมือที่เป็นมาตรฐานสำหรับการกลั่นกรองและไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแสวงหาพยานหลักฐานได้อย่างจริงจังจากคู่ความทั้งสองฝ่าย ไม่จำกัดที่ต้องพึ่งความฝ่ายเดียว ย่อมจะเป็นการส่งผลดีให้การอำนวยความสะดวกของศาลในการไต่สวนมูลฟ้องความผิดอาญาเกิดประโยชน์ได้อย่างสูงสุด แต่หากการฟ้องคดีอาญาไม่มีการไต่สวนมูลฟ้องหรือกลั่นกรองคดีที่ดีแล้ว คดีอาญาก็จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลจำนวนมาก²³ ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลย โดยหลักสำคัญของวัตถุประสงค์การไต่สวนมูลฟ้องมีดังนี้

1. เพื่อลดปริมาณคดีอาญาขึ้นสู่การพิจารณาคดีของศาลให้น้อยลง เมื่อคดีขึ้นสู่ศาลน้อยลง ผู้พิพากษาก็จะมีเวลาให้กับคดีที่พิจารณาอยู่อย่างเต็มที่ ปัญหาคดีอาญาคั่งค้างในการพิจารณาของศาลจะลดน้อยลงไปด้วย²⁴

2. คัดกรองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย ที่จะไม่ถูกดำเนินคดีอาญาอันจะทำให้ยากลำบากเดือดร้อนเกินจำเป็นจากการตกเป็นจำเลยโดยไม่มีเหตุอันควร ปราศจากพยานหลักฐานที่สนับสนุนเพียงพอในข้อหาความผิดที่ถูกฟ้อง²⁵ และเพื่อเป็นการยืนยันหลักการว่าบุคคลจะไม่ถูกฟ้องคดีอาญานอกจากโจทก์จะมีพยานหลักฐานเพียงพอมาเสนอศาล ทั้งป้องกันการถูกกลั่นแกล้งฟ้องร้องโดยไม่มีความจริง

3. เพื่อเป็นการให้ศาลได้ทราบและพิจารณาพยานหลักฐานของโจทก์ในเบื้องต้นก่อนว่าคดีที่โจทก์นำมาฟ้องจำเลยต่อศาลนั้น มีพยานหลักฐานมาสนับสนุนข้อกล่าวหาหรือมีมูลเพียงพอที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้หรือไม่ อันจะทำให้คดีที่เข้าสู่การพิจารณามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การที่โจทก์นำคดีความแพ่งมาบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นคดีอาญา หรือนำคดีที่อาจมีมูลเป็นความผิดอาญาแต่โจทก์ไม่อาจนำพยานหลักฐานมาแสดงถึงความผิดของจำเลย

²³ เอกรินทร์ หนูนภักดี, ‘การกลั่นกรองคดีอาญาก่อนพิจารณาของศาล’ (ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรมเฉลิมพระเกียรติ หอสมุดศาลยุติธรรม, 2565) <<https://library.coj.go.th/th/media/60850/media-60850.html>> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

²⁴ เฟื่องอ่าง

²⁵ ปัญจ กล้าแข็ง, ‘ปัญหาการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายและการไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคล หลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 19 วิทยาลัยข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563) 27.

ได้²⁶ รวมถึงการป้องกันการฟ้องคดีอาญาเพื่อปิดบังข้อเท็จจริงในทางแพ่ง หรือเพื่อประโยชน์อื่นใด อันมิชอบด้วยกฎหมายของผู้ฟ้องคดี

4. จำเลยมีโอกาสได้รับทราบถึงข้อเท็จจริงรวมถึงมูลเหตุที่โจทก์นำคดีมาฟ้องทราบประเด็นและพยานหลักฐานของโจทก์ในเบื้องต้น เพื่อที่จะสามารถเตรียมตัวต่อสู้คดี และมีโอกาสถามค้านพยานโจทก์และอ้างส่งเอกสารประกอบการถามค้าน ก่อนที่ศาลจะประทับรับฟ้องไว้พิจารณา

2.2 แนวคิดว่าการคุ้มครองสิทธิจำเลย

2.2.1 หลักการทั่วไป

สิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยในคดีอาญา เป็นสิ่งที่รัฐไม่อาจมองข้ามไปได้ และขณะเดียวกันต้องให้ความสำคัญไม่น้อยกว่าตัวบทบัญญัติของกฎหมายและความยุติธรรมที่จะใช้ในการพิจารณาคดี ทั้งต้องส่งเสริมให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถเข้าถึงสิทธิที่กฎหมายให้การรับรองและคุ้มครองตามสิทธิที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอยู่ด้วย เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของคู่ความในคดีอย่างไม่วางหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะตัวจำเลยที่เมื่อถูกฟ้องเป็นคดีอาญาแล้วความปลอดภัยในเสรีภาพย่อมได้รับผลกระทบกระเทือน ดังนั้น เพื่อให้การต่อสู้คดีอาญาเป็นไปอย่างยุติธรรมและเป็นไปตามมาตรฐานสากล ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงควรต้องมีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และมีการคุ้มครองสิทธิบางประการเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายหรือถูกการกระทำใดอันเป็นการกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มากเกินไป ดังที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ให้การรับรองไว้ว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน²⁷ ทั้งนี้ เมื่อสิทธิขั้นพื้นฐานของจำเลยได้รับความคุ้มครองแล้ว ย่อมส่งผลถึงความชอบธรรมในกระบวนการพิจารณาคดีต่อไป

นอกจากนี้ตามบทบัญญัติมาตรา 8 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ก็ได้มีการกำหนดถึงสิทธิขั้นพื้นฐานทั่วไปของจำเลยอันพึงมีนับแต่ถูกยื่นฟ้องต่อศาลไว้เพื่อเป็นหลักการสำคัญสำหรับคุ้มครองจำเลยระหว่างที่ต้องทำการต่อสู้คดีอาญานับแต่จำเลยถูกฟ้องต่อศาล โดยกำหนดให้จำเลยได้รับการพิจารณาคดีอาญาด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม สามารถแต่งตั้งทนายความของตนเข้ามาช่วยแก้ต่างคดีได้ตั้งแต่นั้นได้สามมูลฟ้อง โดยอาจช่วยถามค้านหรืออ้างส่งเอกสารประกอบการถามค้าน รวมไปถึงให้มีทนายความช่วยเหลือในชั้นพิจารณา

²⁶ ธีรนิติ เทพสุเมธานนท์, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 2 (มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2563) 39-40.

²⁷ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27.

ตลอดจนอุทธรณ์ฎีกาด้วย จำเลยสามารถจะปรึกษาทนายความหรือบุคคลที่จะมาเป็นทนายความให้ เป็นการเฉพาะตัวได้ นอกจากนี้จำเลยยังสามารถขอตรวจพยานหลักฐานและคัดถ่ายสำเนา เอกสารที่ปรากฏในสำนวน และมากไปกว่านั้นจำเลยยังสามารถขอตรวจสอบสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องได้อีก ด้วย เป็นต้น²⁸ แต่อย่างไรก็ตามในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจำเลยก็ยังคงมีข้อจำกัดในเรื่องการนำพยาน เข้าสืบหักล้างพยานโจทก์²⁹ ที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครอง

2.2.2 กระบวนการนิติธรรม

“หลักนิติธรรม” (The Rule of Law) เป็นหลักการปกครองโดยกฎหมาย บุคคลทุกคนย่อมอยู่ ภายใต้กฎหมายเดียวกันที่มีความเป็นธรรมและเสมอภาคทางกฎหมาย กฎหมายที่นำมาใช้บังคับกับ บุคคลที่อยู่ภายใต้กฎหมาย จะต้องยึดหลักการสำคัญคือบุคคลทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะทางสังคม แตกต่างกันอย่างใดล้วนจะต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน เสมอภาค และไม่มีเหลื่อมล้ำทาง กฎหมาย โดยหลักนิติธรรมและความโปร่งใสในกระบวนการยุติธรรมมีอิทธิพลความคิดมาจากระบบของ ประเทศอังกฤษอันเป็นระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) และได้มีการยึดมั่นและ ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 16³⁰

หลักการสำคัญของหลักนิติธรรมที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิจำเลยในคดีอาญาก็คือ หลักความเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายเดียวกัน และหลักการมีสิทธิและเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกาย ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ก็ได้ให้การรับรองหลักนิติธรรมดังกล่าวไว้ อย่างชัดเจนในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 27 วรรคแรก ซึ่งวางหลักไว้ว่า “บุคคลย่อมเสมอกัน ในกฎหมาย มีสิทธิและเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” และมาตรา 28 วรรคแรก “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย”³¹ และรวมถึงหลักการใช้กฎหมายอย่างเป็นระบบและมีเหตุผล การดำเนินคดีอาญาต้องมีความเป็นธรรม การดำเนินคดีอาญาต้องจัดให้มีการ พิจารณาดีหรือไต่สวนข้อกล่าวหาของผู้ถูกกล่าวหาอย่างเป็นทางการและเปิดเผยต่อหน้าผู้พิพากษา ที่เป็นกลาง ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ถูกกล่าวหาอย่างถึ ถ้วน³²

²⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8.

²⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 (เชิงอรรถ 9) 2.

³⁰ ภีรภัทร ดำนธีระภากุล, หลักนิติธรรมและธรรมาภิบาลกับสังคมประชาธิปไตย (2565) <http://web.krisdika.go.th/pdfPage.jsp?type=act&actCode%20=13764> สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2567.

³¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 27, 28.

³² ธมลวรรณ เศรษฐเมธีกุล, ‘การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยการปล่อยชั่วคราว: กรณีศึกษาศาลแขวงชลบุรี’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตร “ผู้อำนวยการระดับต้น” รุ่นที่ 9 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2565) 5.

นอกจากนี้ การคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา ยังสอดคล้องกับหลักการตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติในหลักการ ความเสมอภาค และเท่าเทียมกันในการได้รับการพิจารณาคดี หลักการพิจารณาคดีโดยเปิดเผยจากศาลหรือผู้พิพากษาที่มีความเป็นอิสระรวมถึงหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ไปจนกว่าจะสามารถพิสูจน์ความผิดของบุคคลนั้นได้ตามกฎหมาย ซึ่งล้วนถือเป็นหลักประกันอันสำคัญและจำเป็นสำหรับการต่อสู้คดีของจำเลย³³ ทั้งนี้ ประเทศไทยได้นำหลักการตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติดังกล่าวมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ รวมถึงกฎหมายอาญา และกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาด้วย เพื่อมุ่งส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในกระบวนการยุติธรรม³⁴ โดยตัวอย่างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่มีการรับรองหลักการดังกล่าว เช่น มาตรา 29 วรรคสอง ซึ่งวางหลักไว้ว่า “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”³⁵

2.2.3 หลักการคุ้มครองผู้ต้องหาหรือจำเลยตามมาตรฐานสากล

2.2.3.1 ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

องค์การสหประชาชาติได้ประกาศกฎบัตรสหประชาชาติที่ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล ซึ่งต่อมาได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมาธิการสิทธิมนุษยชนขึ้นมาในปี ค.ศ. 1946 เพื่อรองรับภารกิจในการคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชนของบุคคล โดยได้มีการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในปี ค.ศ. 1948 (Universal Declaration of Human Rights 1948: UDHR) ซึ่งมีเนื้อหามุ่งให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิของบุคคลในด้านต่าง ๆ เช่น สิทธิของปัจเจกบุคคลสิทธิของกลุ่ม สิทธิโดยร่วมกันของบุคคล และสิทธิชุมชน เป็นต้น ซึ่งยังคงใช้อยู่ตลอดมาจวบจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นหลักการให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายประเทศ³⁶

³³ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ข้อ 10 และข้อ 11 (1).

³⁴ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 6.

³⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29.

³⁶ สำนักงานอัยการสูงสุด, คู่มือสิทธิมนุษยชนศึกษา Human Rights Study Handbook (สำหรับพนักงานอัยการ เล่ม 1) 2554 2.

ปฏิญญาดังกล่าวเป็นความร่วมมือกันในการจัดสร้างมาตรฐานทางสังคมร่วมกันสำหรับเป็นหลักการให้การรับรองและคุ้มครองประชากรและประเทศชาติต่าง ๆ ที่เป็นภาคีสมาชิก เพื่อความมุ่งหมายว่าบุคคลทุกคน คณะบุคคล หน่วยงานหรือองค์กรใดของสังคมควรจะพึงนึกถึงปฏิญญาฉบับนี้อยู่ตลอดเวลาที่มีเหตุจำต้องกระทำการอันใดที่จะส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพบุคคล โดยต้องให้การยอมรับ และถือปฏิบัติตามหลักการสากลนี้อย่างจริงจัง ทั้งประชาชนของประเทศสมาชิกด้วยตนเอง ตลอดจนประชาชนที่อยู่ในอำนาจประเทศนั้นด้วย³⁷

สำหรับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับการพิจารณาคดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา มีหลักการสำคัญที่เกี่ยวข้องถูกบัญญัติไว้ในข้อ 10 และข้อ 11 (1) ในส่วนของหลักการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมและหลักการสันนิษฐานความเป็นผู้บริสุทธิ์ กล่าวคือบุคคลทุกคนมีสิทธิและความเท่าเทียมกันอย่างเต็มที่ในการพิจารณาคดีที่มีความยุติธรรมและเปิดเผย โดยศาลที่เป็นอิสระและเป็นกลางในการกำหนดสิทธิและภาระผูกพันของตนรวมถึงข้อกล่าวหาทางอาญาใด ๆ ที่มีต่อตน และผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาล้วนมีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาคดีต่อสาธารณชน ซึ่งตนได้รับหลักประกันทั้งหมดที่จำเป็นในการสู้คดี³⁸

³⁷ สำนักงานอัยการสูงสุด, คู่มือสิทธิมนุษยชนศึกษา Human Rights Study Handbook (สำหรับพนักงานอัยการ เล่ม 1) 2554 46.

³⁸ สำนักงานอัยการสูงสุด, คู่มือสิทธิมนุษยชนศึกษา Human Rights Study Handbook (สำหรับพนักงานอัยการ เล่ม 1) 2554 61.

Universal Declaration of Human Rights. (1948)

Article 10 “Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.”

Article 11(1) “Everyone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defense.”

2.2.3.2 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights: ICCPR)

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองฯ (ICCPR) ได้มีการใช้บังคับเมื่อวันที่ 23 มีนาคม ค.ศ. 1976 โดยองค์การสหประชาชาติได้กำหนดหลักการเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนทางอาญาที่สำคัญไว้เพื่อเป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาและเป็นแนวทางให้ศาลที่ทำการพิจารณาได้ยึดถือเป็นหลักการปฏิบัติ เช่น หลักความเท่าเทียมเสมอภาคกันทางกฎหมาย หลักการได้รับการพิจารณาอย่างเป็นกลางและเที่ยงธรรม และหลักได้รับการพิจารณาอย่างเหมาะสม ไม่ชักช้าเกินสมควร ซึ่งถือเป็นหลักกฎหมายระหว่างประเทศที่มีเนื้อหารับรองหลักการว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ มุ่งเน้นในการกำหนดมาตรการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและเคารพสิทธิมนุษยชนของประชาชน ทั้งนี้ มีการเปิดให้ลงนามอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 1966 มีประเทศที่ลงนาม 70 ประเทศ และประเทศภาคีอีก 161 ประเทศ³⁹ ซึ่งประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีแล้วเมื่อวันที่ 10 กันยายน ค.ศ. 1992⁴⁰

ตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองฯ ดังกล่าว ได้มีการให้ความรับรองและคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาในการพิจารณาคดีของศาลเพื่อเป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิระหว่างพิสูจน์การกระทำความผิดอาญาไว้ในภาคที่ 3 ข้อที่ 14 ซึ่งได้วางหลักการสำคัญไว้ว่า บุคคลทุกคนจะต้องเท่าเทียมเสมอภาคกันในการพิจารณาคดีของศาลในการตัดสินข้อกล่าวหาทางอาญาใด ๆ ที่บุคคลนั้นถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้กระทำความผิด หรือการกำหนดสิทธิและภาระหน้าที่ในคดี ทั้งบุคคลจะต้องมีสิทธิได้รับการไต่สวนอย่างยุติธรรมและเปิดเผยโดยศาลที่มีอำนาจเป็นอิสระไม่เอนเอียง และได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมาย อันเป็นการยืนยันหลักการและให้ความสำคัญเช่นเดียวกันกับหลักการของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน⁴¹

³⁹ สำนักงานอัยการสูงสุด, คู่มือสิทธิมนุษยชนศึกษา Human Rights Study Handbook (สำหรับพนักงานอัยการเล่ม 1) 2554 151.

⁴⁰ สมัคร เขาวาณันท์, ‘หลักสิทธิมนุษยชนกับการค้นหาความจริงในคดีอาญา’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 4 วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ มปป.) 13.

⁴¹ สำนักงานอัยการสูงสุด, คู่มือสิทธิมนุษยชนศึกษา Human Rights Study Handbook (สำหรับพนักงานอัยการเล่ม 1) 2554 118.

International Covenant on Civil and Political Rights.

Article 14

“...1. All persons shall be equal before the courts and tribunals. In the determination of any criminal charge against him, or of his rights and obligations in a suit at law, everyone

นอกจากนี้ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองฯ ยังได้กำหนดหลักการที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยอื่น ๆ ในการพิจารณาตีอาญาไว้สำหรับคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยอีก เช่น ให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีเวลาอย่างเพียงพอในการเตรียมตัวต่อสู้คดี และติดต่อกับทนายความของตนได้ ได้รับพิจารณาคดีโดยไม่ชักช้าเกินสมควรต่อหน้าผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น และมีสิทธิเลือกต่อสู้คดีได้ด้วยตนเอง หรือจะมีบุคคลใดที่ตนเลือกเข้ามาช่วยเหลือ ซึ่งกรณีนี้หากบุคคลนั้นไม่มีกำลังความสามารถหาผู้ช่วยเหลือเองไม่ได้หรือจะด้วยเหตุใดก็ตาม เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมศาลอาจแต่งตั้งให้โดยผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่เสียค่าใช้จ่าย ซึ่งอาจเทียบได้กับทนายขอแรงที่ศาลจัดหาให้ในการพิจารณาคดีอาญาของไทย และนอกจากนี้ผู้ต้องหาหรือจำเลยยังมีสิทธิซักถามพยานที่ให้การสนับสนุนข้อกล่าวหาว่าตนกระทำความผิด และมีสิทธิขอให้เรียกพยานฝ่ายของตนมาซักถามได้ภายใต้เงื่อนไขเดียวกันกับพยานที่สนับสนุนข้อกล่าวหาว่าตนกระทำความผิดนั้นด้วย⁴² ซึ่งเป็น

shall be entitled to a fair and public hearing by a competent, independent and impartial tribunal established by law. The press and the public may be excluded from all or part of a trial for reasons of morals, public order (order public) or national security in a democratic society, or when the interest of the private lives of the parties so requires, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interests of justice; but any judgement rendered in a criminal case or in a suit at law shall be made public except where the interest of juvenile persons otherwise requires or the proceedings concern matrimonial disputes or the guardianship of children.

2. Everyone charged with a criminal offence shall have the right to be presumed innocent until proved guilty according to law.”

⁴² สำนักงานอัยการสูงสุด, คู่มือสิทธิมนุษยชนศึกษา Human Rights Study Handbook (สำหรับพนักงานอัยการเล่ม 1) 2554 119-120.

International Covenant on Civil and Political Rights.

Article 14

“...3. In the determination of any criminal charge against him, everyone shall be entitled to the following minimum guarantees, in full equality: (a) To be informed promptly and in detail in a language which he understands of the nature and cause of the charge against him; (b) To have adequate time and facilities for the preparation of his defence and to communicate with counsel of his own choosing; (c) To be tried without undue delay; (d) To be tried in his presence, and to defend himself in person or through legal assistance of his own choosing; to be informed, if he does not have legal assistance, of this right; and to have legal assistance assigned to him, in any case where the interests of

หลักการสำคัญอีกประการหนึ่งและสอดคล้องกับหลักการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย มาตรา 165/2 ในเรื่องของสิทธิในการขอให้ศาลเรียกพยานหลักฐานของฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลยมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้อง

จากหลักการสำคัญของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองฯ ดังกล่าวอันได้วางหลักการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาไว้ จะเห็นได้ว่าหลักการต่าง ๆ ที่นำมากำหนดนั้นล้วนแต่เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่เป็นหลักการทั่วไปอันพึงมีอยู่ในกฎหมายทุกฉบับอยู่แล้ว ซึ่งไม่ได้มีความซับซ้อนหรือต้องตีความยากลำบากแต่ประการใด ซึ่งเป็นหลักการที่ได้มีการนำไปเป็นต้นแบบของบัญญัติหรือแก้ไขกฎหมายในประเทศซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย แต่การจะสามารถใช้กฎหมายให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายระหว่างประเทศอันเป็นหลักสากลได้หรือไม่ ก็อาจต้องพิจารณาตามบริบทภายในของแต่ละประเทศว่าได้ให้ความสำคัญต่อสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญามากน้อยเพียงใด ดังนั้น การพิจารณาความอาญานอกจากศาลจะต้องยึดหลักนิติธรรมและตัวบทกฎหมายในการพิจารณาคดีแล้ว ยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงหลักการตามกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้วางหลักการเกี่ยวข้องด้วย

2.2.3.3 อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานแห่งยุโรป ค.ศ. 1950 (The European Convention Human Rights and Fundamental Freedoms 1950)

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานแห่งยุโรป ค.ศ. 1950 ถือเป็นหลักกฎหมายสากลฉบับหนึ่งที่สามารถนำมาปรับใช้เป็นหลักการในการพิจารณาคดีได้ เนื่องจากกฎหมายดังกล่าว มีการกำหนดหลักการสำคัญเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองสิทธิบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดอาญาโดยวางหลักการของกฎหมายเพื่อเป็นประกันว่าบุคคลจะได้รับการพิสูจน์ความผิดนั้นอย่างเป็นธรรมและเคารพสิทธิขั้นพื้นฐานความเป็นมนุษย์ ดังที่ได้ระบุว่า “บุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิด”⁴³

justice so require, and without payment by him in any such case if he does not have sufficient means to pay for it; (e) To examine, or have examined, the witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him; (f) To have the free assistance of an interpreter if he cannot understand or speak the language used in court; (g) Not to be compelled to testify against himself or to confess guilt. ...”

⁴³ The European Convention Human Rights and Fundamental Freedoms 1950

Article 6 “Right to a fair trial

...2. Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law...”

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานแห่งยุโรปดังกล่าว เกิดจากความตกลงกันของประเทศในกลุ่มทวีปยุโรปที่เป็นภาคีสมาชิก อันมีความมุ่งหมายสร้างขึ้นมาเพื่อวางข้อกำหนดรวมถึงความตกลงกันในการที่จะให้ความคุ้มครองทางสิทธิมนุษยชนแก่บุคคลในการพิจารณาคดีอาญา⁴⁴ ให้ได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามกฎหมาย

2.3 แนวคิดและหลักการคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาและจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

2.3.1 การตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดี

แนวคิดการตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดีมีจุดกำเนิดมาจากหลักเกณฑ์และแนวคิดการให้หลักประกันสิทธิของพลเมือง ไม่ว่าจะใช้ระบบการฟ้องคดีอาญาแบบใด นอกจากจะต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม และการแก้ไขปรับปรุงผู้กระทำความผิดให้กลับตัวเป็นคนดีเข้าสู่สังคมอย่างมีคุณภาพแล้ว ยังต้องคำนึงถึงหลักการให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ประชาชนว่ารัฐซึ่งเป็นผู้อำนวยความยุติธรรมได้ทำหน้าที่ด้วยความถูกต้องและเป็นธรรม โดยสร้างกระบวนการตรวจสอบ และหลักประกันที่เหมาะสมให้แก่ประชาชนภายใต้กรอบกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมเป็นกระบวนการตามกฎหมายที่มุ่งรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยการนำตัวผู้กระทำความผิดอาญามาลงโทษ และในขณะเดียวกันมุ่งคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้กระทำความผิดให้ต่อสู้ข้อกล่าวหาอย่างเป็นธรรม การไต่สวนมูลฟ้องเป็นรูปแบบหนึ่งของการตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดีที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชน⁴⁵ ทำให้การกลั่นแกล้งฟ้องร้องกันสามารถกระทำได้อย่างยาก และเป็นการป้องกันความสำคัญผิดในข้อเท็จจริงรวมถึงข้อกฎหมายของโจทก์ก่อนนำคดีขึ้นสู่ศาล ทั้งยังเป็นการตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของการใช้อำนาจรัฐในการดำเนินคดี โดยกฎหมายมุ่งคุ้มครองผู้ถูกกล่าวหาให้ต้องได้รับความเดือดร้อนจากการตกเป็นจำเลยในคดีอาญาจนกว่าศาลจะตรวจสอบแล้วว่าคดีดังกล่าวมีมูล⁴⁶

⁴⁴ สมัคร เชาวภานันท์ (เชิงอรรถ 40) 14.

⁴⁵ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 5.

⁴⁶ จีรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์ และวิกรณ์ รักษ์ปวงชน, ‘ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี’ (2566) 1 วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น 21, 27.

2.3.2 การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด

หลักการได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of the Innocence) เป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานของประชาชนผู้ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเพื่อป้องกันการถูกลงโทษทางอาญาโดยปราศจากพยานหลักฐาน กล่าวคือ บุคคลจะต้องถูกเชื่อว่าไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิดจนกว่ารัฐจะได้มีการพิสูจน์ว่าการกระทำผิดนั้นปราศจากข้อสงสัยตามสมควรและปราศจากการวางภาระให้ผู้ถูกกล่าวหาต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง⁴⁷

หลักการสันนิษฐานถึงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยนั้น ในการพิจารณาคดีศาลจะต้องไม่พิพากษาหรือมีคำตัดสินไว้ล่วงหน้าก่อนที่จะได้รับฟังพยานหลักฐานอย่างครบถ้วนรอบด้าน ศาลต้องไม่มีอคติหรือนำความรู้สึกโน้มน้าวไปทางฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงแค่นี้เห็นจากพฤติการณ์แห่งคดีบางส่วน และประการสำคัญศาลต้องเปิดโอกาสให้คู่ความเสนอพยานเพื่อสนับสนุนหรือหักล้างข้อกล่าวหาได้อย่างเสมอภาค⁴⁸

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง ได้มีการวางหลักการให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ “ในคดีอาญา ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้”⁴⁹ ซึ่งหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยดังกล่าวได้สอดคล้องกับหลักการได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีความผิดตามกฎหมายของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อันเป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญาโดยตรง ซึ่งมองว่าแม้บุคคลจะถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด แต่ตราบใดที่ศาลยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นการบัญญัติกฎหมายรองรับถึงสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่อยู่ระหว่างการดำเนินคดี⁵⁰ ซึ่งรวมถึงในชั้นไต่สวนมูลฟ้องด้วย

2.3.3 สิทธิที่จะไม่ตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็น

การต้องตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็นย่อมนำมาซึ่งความเดือดร้อนลำบากแก่ตัวบุคคลนั้น ครอบครัว หน้าที่การงาน รวมถึงความน่าเชื่อถือทางสังคม และปัญหาอื่นอีกมากมายที่อาจจะตามมาอย่างไม่อาจเลี่ยงได้ โดยเฉพาะการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพความปลอดภัยในเนื้อตัวร่างกายจำเลย จึง

⁴⁷ ญัฐชานนท์ บุญมา, ‘ปัญหาการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาทั่วไป’ (การค้นคว้าอิสระนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565) 40.

⁴⁸ เฟิงอ้าง.

⁴⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29.

⁵⁰ ชัชชัย ยุระพันธ์, *แนวคิดและหลักการสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (pdf, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 2566) 66-67.

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีมาตรการกลั่นกรองอย่างจริงจังเพื่อให้ศาลได้ทราบความชัดเจนพอสมควร และมีหลักฐานระดับหนึ่งก่อนรับคดีไว้พิจารณา การดำเนินคดีอาญากับบุคคลด้วยข้อหาที่ปราศจากมูลเหตุสนับสนุนที่เพียงพอที่ชี้ให้เห็นถึงการกระทำความผิด รวมถึงการต้องถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดที่เกินความเป็นจริง หรือเกินกว่าพยานหลักฐานที่โจทก์มีอยู่ ก็เสมือนหนึ่งว่าเป็นการส่งบุคคลไปทดลองกระบวนการพิจารณาในชั้นศาล การฟ้องบุคคลจึงควรคำนึงถึงสิทธิที่จะไม่ถูกฟ้องโดยไม่เป็นธรรมและไม่จำเป็น⁵¹

ปัจจุบันการฟ้องคดีอาญาสามารถทำได้ง่าย และบางกรณีก็อาจเกิดความจำเป็น หรือไม่มีมูลเป็นความผิดอาญา อาจเนื่องมาจากการเปิดโอกาสให้ราษฎรหรือผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีได้เองอย่างเป็นเอกเทศไม่ต้องผ่านกระบวนการสอบสวนชั้นพนักงานสอบสวน และชั้นพนักงานอัยการ ซึ่งการฟ้องคดีอาญาในลักษณะดังกล่าวมีที่มาจากหลักการดำเนินคดีอาญาโดยผู้เสียหาย กล่าวคือ การดำเนินคดีตามหลักการนี้จะเป็นการต่อสู้คดีกันระหว่างเอกชนผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิด การดำเนินคดีมีลักษณะของการต่อสู้คดีกันระหว่างเอกชนสองคน โดยมีคนกลางเป็นผู้ชี้ขาด รูปแบบของการดำเนินคดีอาญากับการดำเนินคดีแพ่งจึงไม่แตกต่างกัน⁵² ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่อนุญาตให้ราษฎรหรือผู้เสียหายมีสิทธิสามารถนำคดีมาฟ้องได้ด้วยตนเอง⁵³ ซึ่งเป็นช่องทางที่ง่ายและรวดเร็วต่อการนำคดีอาญามาฟ้องยังศาลที่มีเขตอำนาจ โดยหลักการนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากแก่บุคคลผู้ได้รับความเดือดร้อนหรือเสียหายจากการกระทำความผิดของจำเลยอย่างแท้จริง เพราะผู้เสียหายจะมีช่องทางนำคดีเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้อย่างรวดเร็ว แต่หลักกฎหมายนี้ก็มีช่องว่างเช่นกันในการทำให้เกิดการนำคดีอาญาฟ้องต่อศาลโดยง่ายเกินความจำเป็นและอาจก่อให้เกิดความไม่สงบในสังคม⁵⁴ โดยการแกล้งฟ้องร้อง หรือใช้เป็นเครื่องมือทางกฎหมายในการฟ้องแก้แค้นกันไปมา

การฟ้องคดีอาญาที่สามารถทำได้ง่าย ซึ่งบางครั้งอาจจะมีการบิดเบือนข้อเท็จจริง นำกรณีผิดสัญญาทางแพ่งมาฟ้องจำเลยเป็นคดีอาญา เช่น นำความแพ่งมาฟ้องเป็นความผิดอาญาฐานยักยอกหรือฉ้อโกง เพื่อใช้ต่อรองบังคับให้จำเลยต้องชำระหนี้หากมีการชำระก็จะถอนฟ้องคดีให้ ทำให้ศาล

⁵¹ ชัชชัย ยุธะพันธ์, แนวคิดและหลักการสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (pdf, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 2566) 68.

⁵² อุทัย อาทิวา, ผู้เสียหาย (ท่างหุ้นส่วนจำกัด วิ.เจ. พรินต์ 2562) 10.

⁵³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 28.

⁵⁴ ปิ่นปิ่นทร์ ทัทภมมาน และวรรณวิภา เมืองถ้ำ, ‘การฟ้องคดีอาญาโดยราษฎรเป็นโจทก์’ (2566) 2 วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม 1, 3-5.

ต้องพิจารณาพิพากษาคดีโดยไม่จำเป็น⁵⁵ เป็นการฟ้องโดยที่ไม่ได้มุ่งหวังผลในคดีอาญา แต่เป็นความต้องการที่จะใช้คดีอาญาไปบีบบังคับให้ยอมกันผ่านทางแพ่ง ซึ่งผิดวัตถุประสงค์ของการดำเนินคดีอาญาอย่างแท้จริง⁵⁶ ที่มีวัตถุประสงค์เป็นควบคุมความสงบเรียบร้อยของสังคม แต่การฟ้องคดีอาญาได้พำร่เพื่อก็กะยิ่งส่งเสริมให้สังคมเกิดความไม่สงบได้

หากระบบการดำเนินคดีอาญาไม่มีการถ่วงถ่วงหรือการไต่สวนมูลฟ้องที่มีประสิทธิภาพ ก็อาจเป็นช่องทางทำให้บุคคลต้องถูกฟ้องคดีอาญาโดยไม่มีมูลความผิดอาญาและทำให้มีคดีขึ้นไปสู่ศาลจำนวนมาก ศาลต้องพิจารณาพิพากษาคดีโดยไม่จำเป็น ดังนั้น การไต่สวนมูลฟ้องจึงต้องกระทำโดยสมบูรณ์มากที่สุด เพื่อป้องกันการมีผู้บริสุทธิ์ต้องถูกฟ้องและตกเป็นจำเลย ทำให้ต้องเสียเสรีภาพโดยไม่จำเป็น

2.3.4 หลักฟังความสองฝ่าย

หลักฟังความสองฝ่าย (The Principle of Bilateral Hearing) หรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดีเป็นหลักประกันขั้นพื้นฐานของกระบวนการยุติธรรมที่มีอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความทั้งทางแพ่ง อาญา และปกครอง และถูกรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป นอกจากนี้ หลักฟังความสองฝ่ายยังได้ถูกบัญญัติลงในอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน มาตรา 6 วรรคแรก แนวความคิดของหลักดังกล่าวมีต้นกำเนิดมาจากหลักกฎหมายโรมันที่ว่า “Audi alteram partem” หรือ “Audiatur et altera pars” ซึ่งหมายความว่า “ศาลจะต้องรับฟังคู่ความทุกฝ่ายก่อนจะมีคำพิพากษา” นอกจากนี้ หลักฟังความสองฝ่ายยังเป็นหลักตามกฎหมายธรรมชาติ (Droit Naturel) อย่างหนึ่ง ด้วยเหตุผลที่ว่า “บุคคลทุกคนไม่ควรถูกพิพากษาโดยไม่ถูกซักถามหรือไม่มีโอกาสต่อสู้คดี” เนื่องจากการที่คู่ความในคดีได้มีโอกาสเปิดเผยข้อเท็จจริงในส่วนของตนอย่างเต็มที่ ย่อมส่งผลถึงความชอบธรรมในการพิจารณาและความถูกต้องของคำพิพากษา⁵⁷

หลักการสำคัญของหลักฟังความสองฝ่ายหรือหลักโต้แย้งคัดค้านต่อสู้คดี คือการที่โจทก์และจำเลยสามารถมีโอกาสได้เสนอพยานหลักฐานสนับสนุนข้อกล่าวอ้างหรือข้อต่อสู้ของตนให้ศาลทราบ

⁵⁵ ไพโรจน์ ธนกิจโกเศสชัย, ‘การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562) 14.

⁵⁶ ปิ่นปิ่นทร์ ทัทภมมาน และวรรณวิภา เมืองถ้ำ (เชิงอรรถ 54) 20.

⁵⁷ ชัชชัย ยุธะพันธ์, *แนวคิดและหลักการสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (pdf, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 2566) 122.

ได้อย่างเหมาะสมเพียงพอ และสามารถโต้แย้งหักล้างข้อกล่าวอ้างหรือข้อต่อสู้ของอีกฝ่ายได้อย่างเสมอภาค ภายใต้การควบคุมของศาลภายในระยะเวลาอันสมควร⁵⁸

หลักฟังความสองฝ่ายเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหาทั้งสองฝ่ายได้มีข้อเท็จจริงข้อกฎหมาย เพื่อยืนยันหรือหักล้างประเด็นแห่งคดี ซึ่งในการชี้ขาดข้อเท็จจริงนี้จะต้องฟังข้อเท็จจริงจากทั้ง 2 ฝ่าย หลักการดังกล่าวจึงเป็นการประกันสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาให้มีโอกาสต่อสู้คดีอย่างเต็มที่⁵⁹ ดังนั้น หากศาลนำหลักการฟังความสองฝ่ายมาใช้ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องอย่างจริงจัง แทนหลักการเดิมที่ศาลรับฟังพยานของฝ่ายโจทก์เป็นหลักในการพิจารณาสั่งประทับฟ้อง จะเป็นการผลดีต่อการอำนวยความยุติธรรมแก่ผู้ถูกฟ้องหรือจำเลยได้ดียิ่งขึ้น โดยทำให้จำเลยสามารถแสดงพยานหลักฐานเพื่อให้ศาลทราบและพิจารณารับฟังพยานหลักฐานของจำเลย เพื่อสั่งคดีไม่มีมูลและพิพากษายกฟ้องได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

2.4 แนวคิดว่าด้วยบทบาทของศาลในการพิจารณาคดี

2.4.1 บทบาทของศาลในระบบกล่าวหา

ระบบกล่าวหาถือหลักการว่าคู่ความมาศาลในฐานะที่เท่าเทียมกัน ศาลต้องวางตัวเป็นกลาง ไม่เข้าไปก้าวก่ายหรือจัดการเกี่ยวกับเรื่องการเสนอพยานหลักฐานของคู่ความ การดำเนินคดีอาญาตามรูปแบบของระบบกล่าวหาจะเป็นการดำเนินคดีที่บุคคลหนึ่งกล่าวหาอีกบุคคลหนึ่ง หากไม่มีการกล่าวหา ก็ไม่มีการพิจารณาคดี ตามคำกล่าวที่ว่า “ถ้าไม่มีข้อกล่าวหา ก็ไม่มีผู้พิพากษา” การริเริ่มดำเนินคดีในระบบกล่าวหาจะเป็นการดำเนินการโดยผู้กล่าวหาเป็นหลัก⁶⁰ ทำให้เกิดแนวคิดว่าเป็นระบบกล่าวหาผู้พิพากษาหรือศาลต้องวางเฉยรักษาความเป็นกลางระหว่างพิจารณาพิพากษา โดยศาลจะทำหน้าที่เป็นเพียงคนกลางคอยควบคุมคู่ความทั้งสองฝ่ายให้ปฏิบัติตามกฎ กติกา อย่างเคร่งครัด ผู้พิพากษามีข้อจำกัดให้ต้องพิจารณาในสิ่งที่คู่ความเสนอมาตามคำฟ้องคำให้การและการนำพยานเข้าสืบเท่านั้น ศาลไม่ได้เข้ามามีส่วนในการแสวงหาและค้นหาพยานหลักฐานเพิ่มเติม

หน้าที่หลักของการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับการกระทำผิดในคดีเป็นหน้าที่ของผู้กล่าวหาหรือโจทก์เป็นหลักในการริเริ่มนำพยานเข้าสู่สำนวนการพิจารณา เพื่อให้ศาลเห็นถึงการ

⁵⁸ ธนภุต วรธนัชชากุล, ‘หลักสำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง).

⁵⁹ จีรวัฒน์ พูนสวัสดิ์พงศ์ และวิกรม รัชชปวงชน, ‘ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี’ (2566) 1 วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น 21, 28.

⁶⁰ ธนภุต วรธนัชชากุล (เชิงอรรถ 58) 21.

กระทำความผิดของจำเลย โจทก์หรือผู้กล่าวหาที่มีสิทธิต่อสู้คดีและโต้แย้งพยานหลักฐานของจำเลย หรือผู้ถูกกล่าวหาได้เช่นเดียวกัน รูปแบบของการพิจารณาคู่ความมีสิทธิที่จะซักถาม ถามค้าน ถามตักพยานเพื่อหักล้างและทำลายความน่าเชื่อถือของพยานฝ่ายตรงข้ามได้ กล่าวคือ เป็นระบบที่ทำให้ความสำคัญและมุ่งเน้นให้มีการต่อสู้กันระหว่างคู่ความเป็นหลัก ส่วนจำเลยในคดีตามระบบนี้ยังถือเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าโจทก์จะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด และให้อีกฝ่ายต่อสู้อย่างเต็มที่ตามหลักความชอบธรรมของกฎหมาย ซึ่งรัฐได้ให้ความเคารพต่อเสรีภาพในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาค่อนข้างมาก⁶¹ นอกจากนี้ระบบกล่าวหาผู้เสียหายหรือราษฎรมีสิทธิในการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาได้ ไม่จำกัดเฉพาะการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเท่านั้น และมีการแยกระบบการดำเนินคดีฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการ มีศาลเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดี มีขั้นตอนรวบรวมพยานหลักฐานก่อนฟ้องโดยพนักงานสอบสวน⁶²

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นการดำเนินคดีอาญาตามระบบกล่าวหาในส่วนของบริษัทศาลต่อการพิจารณาคดีนั้น จะเห็นได้ว่าอำนาจของศาลได้ถูกจัดวางไว้ให้อยู่ในกรอบ ไม่มีบทบาทเชิงรุกในการแสวงหาพยานหลักฐาน ศาลจะทำหน้าที่หลักเป็นเพียงผู้ควบคุมกฎเกณฑ์หรือกรรมการกลางของการต่อสู้กันเองระหว่างคู่ความ และมีข้อจำกัดให้ต้องพิพากษาคัดสินคดีไปตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอหรือเสนอมาในคดีเท่านั้น

2.4.2 บทบาทของศาลในระบบไต่สวน

ระบบไต่สวนมีแนวคิดที่ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยมีสถานะฐานะเปรียบเสมือน “วัตถุ” ที่ต้องถูกซักถามในการไต่สวน การพิจารณาคดีอาญาตามระบบไต่สวนมักจะให้ศาลหรือผู้พิพากษาในคดีนั้นเป็นผู้ทำการไต่สวนเป็นหลัก ซึ่งบางประเทศอาจมีการแยกประเภทของผู้พิพากษาออกไปอีก เช่น ผู้พิพากษาไต่สวน และผู้พิพากษาคัดสินสำหรับการพิจารณาคดี บทบาทในการค้นหาความจริงแห่งคดี ศาลหรือผู้พิพากษามีอำนาจล้วงลึกถึงพยานหลักฐานต่าง ๆ เองได้เอง โดยไม่ถูกจำกัดให้รับฟังเฉพาะพยานที่คู่ความได้เสนอมาเท่านั้น ซึ่งในการค้นหาความจริงศาลอาจซักถามพยาน หรือเรียกพยานมาสืบเองได้ ระบบไต่สวนถือเป็นระบบที่ทำให้ศาลหรือผู้พิพากษามีบทบาทเชิงรุกมากกว่าระบบกล่าวหา และเป็นระบบที่มีหลักการมุ่งเน้นการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐเป็นหลัก ผู้เสียหายหรือราษฎรจะฟ้องคดีเองไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามก็มีข้อเสียอยู่ทั้งการใช้อำนาจทั้งกระบวนการยุติธรรมอยู่ในดุลพินิจของคน

⁶¹ คณิต ฌ นคร, *สิทธิของข้าพเจ้าในคดีอาญา* (วิญญูชน 2561) 33.

⁶² สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 9.

เพียงคนเดียว โดยไม่มีการตรวจสอบหรือคานอำนาจหน้าที่กัน จึงอาจเกิดกรณีที่มีการพิจารณาและพิพากษานั้นมิได้เกิดจากความบริสุทธิ์ใจ หรือมีอคติต่อผู้ถูกไต่สวนได้ง่าย⁶³

หลักการไต่สวนโดยศาลหรือผู้พิพากษาเป็นหลักที่ถูกนำมาใช้กันมากในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยมีเหตุผลว่าคดีอาญาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยของประชาชนในรัฐหรือประเทศนั้น ๆ ในการป้องกันอาชญากรรมจากการกระทำความผิดอาญา ไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ของเอกชนผู้เสียหายนั้นเป็นการเฉพาะ แต่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคมเป็นหลักสำคัญ ศาลหรือผู้พิพากษาซึ่งเป็นผู้ดำเนินการในนามรัฐจึงต้องมีอำนาจแสวงหาความจริงและพยานหลักฐานในคดีได้ด้วยตนเอง ศาลมีหน้าที่ต้องพิจารณาให้แน่ใจถึงข้อเท็จจริงที่คู่ความนำเสนอและไม่ได้นำเสนอด้วย การแสดงเจตจำนงของโจทก์หรือจำเลยในเรื่องการแสดงพยานหลักฐานเป็นเพียงการเสนอเท่านั้น ศาลไม่ถูกผูกมัดให้เชื่อไปตามนั้น ศาลมีอำนาจรวบรวมและแสวงหาข้อเท็จจริงทั้งหลายในคดีได้ด้วยตนเอง ไม่ถูกจำกัดให้พิจารณาเฉพาะข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่คู่ความเสนอต่อศาล ซึ่งศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจของศาลในการดำเนินการบางเรื่องได้ แม้เป็นเรื่องที่คู่ความไม่ได้มีความประสงค์⁶⁴ ระเบียบ วิธีเกี่ยวกับการสืบพยานจึงมีความยืดหยุ่นไม่เคร่งครัดเหมือนการพิจารณาในระบบกล่าวหา

⁶³ ณรงค์ ใจหาญ, หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (เล่ม 1, วิญญูชน 2565) 28.

⁶⁴ ธนกฤต วรธนัชชากุล (เชิงอรรถ 58) 21.

บทที่ 3

กระบวนการได้ส่วนมูลฟ้องของประเทศไทย

3.1 ระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาถือเป็นหลักกฎหมายอันมีวัตถุประสงค์เกี่ยวเนื่องด้วยความสงบเรียบร้อยของประชาชน โดยกฎหมายได้มีการวางรูปแบบ หลักเกณฑ์ หรือวิธีการในการพิจารณาคดีอาญาเป็นหลักการภาพรวมอย่างเป็นระบบ เช่น กำหนดรูปแบบวิธีการสอบสวน การจับการค้น การรวบรวมพยานหลักฐาน การฟ้องคดีและการกำหนดตัวบุคคลผู้มีอำนาจฟ้องคดี การได้ส่วนตรวจสอบคำฟ้อง ตลอดจนถึงกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีและลงโทษผู้กระทำผิด เป็นต้น ซึ่งเป็นการกำหนดกรอบการใช้อำนาจของผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา เพื่อเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะได้รับการคุ้มครองสิทธิจากกฎหมายระหว่างการถูกฟ้องคดีที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม สร้างความกลมกลืนกันระหว่างการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยกับการมุ่งหมายปราบปรามการกระทำความผิดอาญา⁶⁵

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยปัจจุบันมีลักษณะเป็นแบบระบบผสมระหว่างการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐและเอกชน แม้ในทางปฏิบัติรัฐจะเป็นกลไกหลักในการดำเนินคดีอาญาส่วนใหญ่ก็ตาม⁶⁶ แต่กฎหมายก็ให้สิทธิเอกชนสามารถเป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาเองได้ในกรณีที่ตนเป็นผู้เสียหาย ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ที่บัญญัติให้ผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล คือ (1) พนักงานอัยการ และ (2) ผู้เสียหาย⁶⁷ ซึ่งกำหนดให้อำนาจฟ้องทั้งของพนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างแยกเป็นเอกเทศหรืออิสระจากกัน กล่าวคือคดีอาญาเรื่องหนึ่งอาจมีโจทก์คนเดียว คือ พนักงานอัยการ หรือผู้เสียหาย หรืออาจมีโจทก์สองคน คือ พนักงานอัยการและผู้เสียหายได้⁶⁸ แม้เป็นคดีเรื่องเดียวกัน จำเลยคนเดียวกัน หากผู้เสียหายฟ้องคดีแล้วยอมไม่ต้ออำนาจพนักงานอัยการฟ้องคดีนั้นอีก และในทางกลับกันพนักงานอัยการฟ้องคดีแล้ว

⁶⁵ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18/2566 <https://www.constitutionalcourt.or.th/th/occ_web/index.php> สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2568.

⁶⁶ อุทัย อาทิวา (เชิงอรธ 5) 2.

⁶⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (4) และมาตรา 28 (2).

⁶⁸ วิเชียร ตีระกุดมศักดิ์, กฎหมาย วิ.อาญาพิสดาร (แสงจันทร์การพิมพ์ 2565) 200.

ยอมไม่ตัดอำนาจผู้เสียหายในการฟ้องคดีนั้นอีกเช่นเดียวกัน⁶⁹ ดังจะเห็นได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 34 ที่วางหลักไว้ว่า คำสั่งไม่ฟ้องคดีของพนักงานอัยการ หาดัดสิทธิผู้เสียหายฟ้องคดีโดยตนเองไม่⁷⁰

ส่วนการพิจารณาคดีอาญากฎหมายไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าต้องใช้ระบบการไต่สวนหรือระบบการกล่าวหาโดยตรง แม้บางครั้งในทางปฏิบัติของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา อาจมองได้ว่าระบบการพิจารณาคดีอาญาของประเทศไทยเป็นแบบระบบกล่าวหาที่พยานหลักฐานในคดีต้องเกิดจากการนำเสนอของคู่ความเป็นหลัก

3.2 ความเป็นมาการไต่สวนมูลฟ้อง

3.2.1 สมัยสุโขทัย

สมัยสุโขทัยประเทศไทยมีแนวคิดการปกครองกันแบบพ่อปกครองลูก พระมหากษัตริย์จะแขวนกระดิ่งไว้ที่หน้าประตูวังเพื่อให้ประชาชนมาร้องทุกข์ จากนั้นพระมหากษัตริย์จะวินิจฉัยบรรดาคดีที่ประชาชนเข้าฎีการ้องทุกข์ด้วยพระองค์เอง⁷¹ ตามที่ได้มีการจารึกว่า “ในปากประตู มีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้หัน ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมืองมีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจมันจะกล่าวถึงเจ้าเลิงขุนบไว้ ไปสั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองไดยินเรียกเมื่อถามสวนความแก้มันด้วยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม”⁷² ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการพิจารณาคดีในสมัยสุโขทัยน่าจะเริ่มต้นด้วยการใช้ระบบไต่สวนซึ่งพระมหากษัตริย์หรือตุลาการผู้ทำหน้าที่ตัดสินคดีจะเป็นผู้ทำการสอบสวนคู่ความและพยานเพื่อให้ได้ความจริง⁷³

ระบบการฟ้องร้องดำเนินคดีสมัยสุโขทัยเป็นระบบที่ประชาชนสามารถดำเนินการเรียกร้องสิทธิหรือฟ้องคดีได้ด้วยตนเองต่อผู้มีอำนาจในการชำระความ โดยการไปสั่นกระดิ่งที่อาจแขวนไว้หน้า

⁶⁹ อรรถพล ใหญ่สว่าง, *คำอธิบายวิวัฒนาการกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2562) 66.

⁷⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 34.

⁷¹ ธีธัญลักษณ์ เบญจมะโน เตชะวุฒินันท์, ‘ระบบไต่สวนคดีอาญา: บทบาทของศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริง กับภาระการพิสูจน์และหน้าที่นำสืบของคู่ความ’ (ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรมเฉลิมพระเกียรติ หอสมุดศาลยุติธรรม มปป.) 5 <https://library.coj.go.th/pdf-view.html?fid=51518&table=files_biblio> สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2567.

⁷² แสง บุญเฉลิมวิภาส และอดิรุจ ต้นบุญเจริญ, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 19, วิทยุชน 2563) 68–69.

⁷³ ธีธัญลักษณ์ เบญจมะโน เตชะวุฒินันท์, ‘ระบบไต่สวนคดีอาญา: บทบาทของศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริง กับภาระการพิสูจน์และหน้าที่นำสืบของคู่ความ’ (ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรมเฉลิมพระเกียรติ หอสมุดศาลยุติธรรม มปป.) 5-9 <https://library.coj.go.th/pdf-view.html?fid=51518&table=files_biblio> สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2567.

เมืองหรือสถานที่อื่นได้อันกำหนดไว้ เพื่อร้องทุกข์กล่าวโทษบุคคลที่กระทำผิดต่อเจ้าเมือง ตามข้อความในหลักจารึกว่า “...พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองได้ยินเรียก เมื่อถาม สอนความแก่มนด้วยชื่อไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม สร้างป่าหมากป่าพลูทั่วเมืองทุกแห่ง...”⁷⁴

จากหลักฐานที่ปรากฏตามหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงในการพิจารณาข้อพิพาทกรณีราษฎรไม่สามารถพึ่งพากฎหมายบ้านเมืองหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมทางคดี ยังสามารถร้องเรียนต่อพ่อขุนรามคำแหงได้โดยตรง และองค์พ่อขุนรามคำแหงทรงสามารถทำการชำระความได้สวนและวินิจฉัยตัดสินคดีให้ราษฎรได้ การดำเนินการดังกล่าวเป็นการดำเนินคดีไปในลักษณะระบบไต่สวนให้ได้ความจริงตามที่มีการร้องทุกข์กล่าวโทษโดยรัฐจะเป็นผู้ทำการไต่สวนความจริงเป็นหลัก

3.2.2 สมัยอยุธยา

สมัยอยุธยาประเทศไทยเปลี่ยนรูปแบบการปกครองเข้าสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศและการใช้อำนาจในการพิจารณาคดีอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งจะทรงเป็นทั้งตัวบทกฎหมายและศาล พระมหากษัตริย์มีพระราชภารกิจในการพิพากษาฎีกาของราษฎร ดังที่ปรากฏในกฎมณเฑียรบาล ให้ความสำคัญทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์ พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในการอำนวยการยุติธรรม การพิจารณาความและการลงโทษยังคงมีอยู่ดังเช่นสมัยสุโขทัย อันแสดงให้เห็นถึงการพิจารณาในระบบไต่สวนภายใต้อำนาจของพระมหากษัตริย์⁷⁵

กฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยาแต่ละฉบับนั้นส่วนใหญ่มิได้มาจากการนำหลักการตลอดจนเนื้อหาของคัมภีร์พระธรรมศาสตร์มาใช้เป็นหลัก โดยมีการนำมาเป็นต้นแบบอ้างอิงของการยกร่างกฎหมายมาใช้บังคับในบ้านเมือง โดยระบบกฎหมายของกรุงศรีอยุธยานั้นจะมีความสัมพันธ์กับค่านิยมความคิดของผู้มีอำนาจของบ้านเมืองรวมถึงระบบการปกครองขณะนั้น นอกจากนี้ในตัวกฎหมายยังได้มีการนำหลักความเชื่อทางศาสนาของบุคคลมาบัญญัติเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายเพื่อความชอบธรรมในการกำหนดความถูกผิดแห่งการกระทำ เพื่อสามารถชี้ให้เห็นความร้ายแรงของการกระทำและต้องมีบทกำหนดโทษทัณฑ์สถานใด และนอกจากนี้คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ยังมีการถูกนำไปเป็นต้นแบบการอ้างอิงการตราพระอัยการต่าง ๆ อีกหลายประการ⁷⁶

สมัยกรุงศรีอยุธยาการพิจารณาคดีจะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลผู้มีอำนาจทำหน้าที่มากขึ้น ซึ่งบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่หลักต่อการดำเนินการพิจารณาคดีนั้น เช่น ตระลาการ ลูกขุน และ

⁷⁴ เชมฤทัย บุญวรรณ, ‘สารัตถะความยุติธรรมในตำรากฎหมายหลักไชย’ (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 2559) 40-41.

⁷⁵ ธัญญลักษณ์ เบญจมะโน เดชะวุฒิพันธุ์ (เชิงอรรถ 71) 26.

⁷⁶ เชมฤทัย บุญวรรณ, ‘สารัตถะความยุติธรรมในตำรากฎหมายหลักไชย’ (ดุสิตนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 2559) 42-51.

ผู้พิพากษา การพิจารณาคดีเริ่มเป็นระบบมากขึ้น โดยการเริ่มพิจารณาคดีจะกระทำที่ศาล นอกจากนี้ยังมีการแบ่งประเภทของศาลที่มีอำนาจพิจารณารวมถึงประเภทของคดีอย่างชัดเจน อาจจะมีเนื่องจากเหตุความเป็นเมืองที่ใหญ่ รวมทั้งองค์ประกอบจำนวนประชากร คดีความที่มีจำนวนมาก และหลากหลายยิ่งขึ้น⁷⁷ แต่อย่างไรก็ตามหลักการสำคัญของการพิจารณาคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา ยังคงเป็นระบบการไต่สวนเพื่อหาความจริงโดยผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการพิจารณาคดีนั้นเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย

3.2.3 สมัยรัตนโกสินทร์

3.2.3.1 ยุคกฎหมายตราสามดวง

“กฎหมายตราสามดวง” คือ ประมวลกฎหมายโบราณของไทย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้โปรดเกล้าฯ โปรดกระหม่อมให้ชำระและปรับปรุงแก้ไขตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แล้วนำมารวบรวมเป็นหมวดหมู่ เป็นสัดเป็นส่วน เมื่อสำเร็จแล้วได้ประทับดวงตราพระราชสีห์ พระคชสีห์ และบัวแก้ว ไว้เป็นสำคัญ จึงเรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” นับเป็นกฎหมายฉบับแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีการจัดกระบวนการยุติธรรม ในสมัยนั้นมีการกำหนดพระธรรมนูญและแบ่งพระอัยการประเภทต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่ เช่น การรับฟ้อง ตูลาการ พยาน อุทธรณ์ เป็นต้น ศาลในอดีตกระจายอยู่ตามหน่วยราชการต่าง ๆ ไม่เป็นระบบเดียวกัน ไม่มีการแยกเป็นคดีประเภท⁷⁸ การชำระสะสางกฎหมายตราสามดวงนี้ไม่ใช่กฎหมายใหม่ที่บัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่แต่อย่างใด เพียงแต่รวบรวมพระราชกำหนด บทพระอัยการต่าง ๆ จากกฎหมายจากกรุงศรีอยุธยาให้ถูกต้อง รัดกุม เทียงธรรม⁷⁹

การไต่สวนมูลฟ้องยุคกฎหมายตราสามดวงกระทำโดยตระลาการ กล่าวคือ ตระลาการเป็นตำแหน่งที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นแต่ผู้ไต่สวน สอบสวนข้อเท็จจริง ฟังคู่ความ ฟังพยานและหลักฐานในคดี แต่อย่างไรก็ตามตระลาการไม่มีอำนาจพิพากษาคดี ผู้ที่มีอำนาจพิพากษาคดีตัดสินชี้ขาดการแพ้ชนะคดีและปรับบทลงโทษที่แท้จริงคือผู้พิพากษาลูกขุนและผู้ปรับ⁸⁰ ลูกขุนจะเป็นผู้ทำการชี้ขาดว่าคู่ความฝ่ายใดเป็นฝ่ายชนะคดี ฝ่ายใดแพ้คดี เพราะเหตุใด และตระลาการจะนำคำชี้ขาดของลูกขุนส่งต่อให้ผู้มีอำนาจกำหนดโทษซึ่งคือตำแหน่งผู้ปรับ แล้วจึงให้ตุลาการบังคับโทษต่อจำเลยต่อไป

⁷⁷ เพิ่งอ้าง.

⁷⁸ แสวง บุญเฉลิมวิภาส และอดิรุจ ต้นบุญเจริญ, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 19, วิญญูชน 2563) 68 - 69

⁷⁹ พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ, ‘กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549) 29.

⁸⁰ แสวง บุญเฉลิมวิภาส และอดิรุจ ต้นบุญเจริญ (เชิงอรรถ 78)

ทั้งนี้ กฎหมายตราสามดวงไม่มีอุทธรณ์-ฎีกา หากคู่ความไม่พอใจในกระบวนการพิจารณาหรือคำพิพากษา ต้องดำเนินการพระอัยการอุทธรณ์ต่อไป⁸¹

จากลักษณะของกฎหมายดังกล่าวทำให้เห็นว่า ในยุคที่มีการใช้กฎหมายตราสามดวง การพิจารณาคดีได้มีแนวคิดการแยกอำนาจการสอบสวนหรือไต่สวนออกจากพิจารณาและพิพากษาคดีแล้ว การพิจารณาคดีจะเป็นไปในลักษณะไต่สวนเป็นหลัก ทั้งนี้ กฎหมายตราสามดวงได้ถูกบังคับใช้เรื่อยมาจนเมื่อในรัชกาลที่ 5 ประเทศไทยได้มีการปฏิรูประบบกฎหมายจึงได้ยกเลิกกฎหมายตราสามดวงในที่สุด

3.2.3.2 การไต่สวนมูลฟ้องยุคหลังรัชกาลที่ 5

การดำเนินกระบวนการพิจารณาความอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยพบว่า ก่อนที่จะใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ประเทศไทยได้ใช้กฎหมายจารีตนครบาลในการพิพากษาคดีอาญา ซึ่งมีได้ให้สิทธิผู้ถูกกล่าวหาในการต่อสู้คดี ดังนั้น การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีจึงมีลักษณะเป็นระบบไต่สวนเป็นหลัก แต่เมื่อมีการใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 ซึ่งมีแบบอย่างของวิธีพิจารณาความอาญาของอังกฤษเป็นต้นแบบในการร่างกฎหมาย จึงมีลักษณะเป็นการดำเนินคดีไปในทางระบบกล่าวหา ให้บทบาทของโจทก์และจำเลยในการค้นหาความจริงเป็นหลัก⁸²

สำหรับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พ.ศ. 2478 มีบทบัญญัติที่ให้ศาลมีบทบาทในการค้นหาความจริงและเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องผูกมัดกับพยานที่คู่ความนำสืบ แต่ก็ไม่มีข้อห้ามที่โจทก์จำเลยจะนำพยานเข้ามาสืบไม่ได้ ซึ่งรูปแบบในลักษณะนี้จึงมีลักษณะที่กึ่งกลางระหว่างบทบาทของศาลและบทบาทของโจทก์และจำเลย ในการค้นหาความจริงแต่ค่อนข้างที่จะมีแนวโน้มไปในทางให้ศาลมีหน้าที่ค้นหาความจริงเป็นหลัก อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติศาลไม่ค่อยได้ใช้อำนาจนี้มากนัก ดังนั้น หน้าที่ให้การนำเสนอพยานหลักฐานจึงเป็นของโจทก์และจำเลย⁸³

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้มีการรับเอาระบบการไต่สวนมูลฟ้องมาจากประเทศอังกฤษระยะเริ่มแรกปี ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) พบว่า ได้ดำเนินการตั้งศาลปริสภำขึ้นมำ นอกจากจะให้มี

⁸¹ พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ, ‘กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549) 44.

⁸² สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 11.

⁸³ ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (เล่ม 1, วิญญูชน 2565) 31.

อำนาจพิจารณาความอาญาแล้ว ยังให้อำนาจกลั่นกรองคดีโดยการไต่สวนมูลฟ้องเบื้องต้น เพื่อวินิจฉัยตัวบุคคลซึ่งถูกจับกุมว่ามีการกระทำความผิดหรือมีพริฐพอที่จะควบคุมตัวไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่ ถ้าไม่มีข้อพริฐก็จะปล่อยตัวไป และต่อมาใน พ.ศ. 2478 ได้มีการจัดตั้งศาลแขวงขึ้นมาทำหน้าที่แทนในการไต่สวนคดีเพื่อส่งต่อไปยังศาลอาญา หรือศาลจังหวัด แล้วแต่กรณี และหลังจากนั้นมีการแก้ไขกฎหมายใน พ.ศ. 2503 พบว่า ศาลแขวงไม่มีหน้าที่ต้องไต่สวนคดีอาญาก่อนส่งคดีสู่ศาลอาญา หรือศาลจังหวัดอีกต่อไป แต่ยังมีบทบัญญัติเรื่องการไต่สวนมูลฟ้องอยู่ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยให้ศาลทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่ได้มีการฟ้องถึงมูลคดีก่อนประทับฟ้อง⁸⁴

การไต่สวนมูลฟ้องของศาลโปริสภา⁸⁵

เป็นศาลซึ่งทำหน้าที่พิจารณาคดีความมโนสำเนาทั้งในส่วนคดีแพ่งและคดีอาญา นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาเบื้องต้นก่อนที่จะส่งต่อไปยังศาลที่มีเขตอำนาจให้พิจารณาต่อไป สำหรับการพิจารณาคดีความอาญาศาลโปริสภามีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาโทษเล็กน้อยที่เกิดขึ้นภายในกรุงเทพมหานคร ซึ่งพลตระเวนเป็นผู้จับมาเพื่อก่อว่าโทษ หรือราษฎรผู้เสียหายเป็นผู้ฟ้องร้องกล่าวโทษและมีอำนาจทำการไต่สวนพยานหลักฐานเบื้องต้นในคดีอาญาที่พลตระเวนจับตัวจำเลยมากล่าวหาในคดีอุกฉกรรจ์ ถ้าศาลไต่สวนเห็นว่ามูลก็สั่งให้ไปฟ้องต่อศาลอาญาที่มีอำนาจพิจารณา

เดิมคดีอาญาทุกประเภทต้องฟ้องยังโปริสภาทั้งสิ้น โดยโปริสภาจะตรวจสอบก่อนเบื้องต้น ถ้าเป็นคดีอาญาอยู่ในเขตอำนาจของตนก็จะมีอำนาจตัดสินคดีได้ไปทีเดียว หากเกินอำนาจก็จะทำได้เพียงไต่สวนมูลฟ้อง และจากการไต่สวนหากเห็นว่าคดีมีมูลก็สั่งให้กรมอัยการดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลอาญาที่มีอำนาจ การไต่สวนมูลฟ้องจะเริ่มต้นขึ้นนับแต่มีตัวจำเลยมาอยู่ต่อหน้าศาล โดยไม่ได้คำนึงว่าราษฎรหรือพลตระเวนจะเป็นโจทก์ ศาลจะทำหน้าที่อ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟัง ถ้าจำเลยรับสารภาพแล้ว สิ่งที่จะต้องพิจารณาต่อไปคือคดีนั้นอยู่ในอำนาจหรือไม่ ถ้าเป็นคดีที่ไม่เกินอำนาจก็สามารถพิพากษาลงโทษจำเลยต่อไปได้ แต่ถ้าเป็นคดีที่เกินอำนาจ ศาลจะต้องส่งสำนวนให้อัยการฟ้องจำเลยที่ศาลอาญา ซึ่งเป็นศาลที่สูงกว่าต่อไป แต่ถ้าจำเลยให้การปฏิเสธ ศาลต้องไต่สวนพยานผู้รู้เห็นเหตุการณ์ ซึ่งต้องกระทำต่อหน้าจำเลย จะทำลับหลังจำเลยไม่ได้ โดยในการไต่สวนจะมีหลักการสำคัญเพียงว่าคดีนั้นมีมูลอย่างเพียงพอหรือจำเลยมีพริฐควรค่าแก่การเอาผิดได้เท่านั้น หากไม่เห็นถึงมูลคดี หรือรับฟังได้ว่าจำเลยมีพริฐ สิ่งที่ทำได้คือศาลต้องปล่อยตัวจำเลยไป แต่ถ้าเห็นว่า

⁸⁴ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 11-12.

⁸⁵ เพิ่งอ้าง 30.

จำเลยมีพิรุณ หรือว่าคดีมีมูล และอยู่ในอำนาจตัดสินคดีได้ก็จะดำเนินการพิจารณาคดีต่อไป หากเป็นคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษา ก็ต้องให้โจทก์ไปฟ้องจำเลยยังศาลที่มีอำนาจต่อไป หากโจทก์ไม่ประสงค์จะเป็นโจทก์ฟ้องคดีต่อไป ก็ให้ส่งสำนวนให้กรมอัยการเป็นผู้ฟ้องในเริ่มแรก

ศาลโปริสภาใช้หลักแนวเดียวกับศาลไต่สวนของประเทศอังกฤษ มีแนวคิดที่ว่าทุกคนสุจริต ถ้าตำรวจไปจับใครมาต้องนำมาขึ้นศาลภายใน 48 ชั่วโมง ให้ศาลไต่สวนก่อน ถ้าหากไม่มีมูลต้องปล่อยตัวไป ถ้าหากมีมูลให้สั่งให้ส่งอัยการฟ้องคดี ถือเป็นกรณีก่อนฟ้องคดีแต่เริ่มแรก และต้องไต่สวนทุกเรื่อง⁸⁶ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2479 ได้มีการตราพระราชธรรมนูญศาลยุติธรรมขึ้น และทำให้มีการยกเลิกศาลโปริสภาโดยเปลี่ยนมาเป็นศาลแขวง และมาตรา 22 บัญญัติให้ศาลแขวงมีอำนาจทำการไต่สวนมูลฟ้องและมีคำสั่งในคดีอาญาได้ทั้งปวง ดังเห็นได้จากคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 321/2483 ที่วินิจฉัยว่า แม้จะเป็นคดีที่เกินอำนาจของศาลแขวง ศาลแขวงก็ยังมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องได้ และจากหลักการตามคำพิพากษาดังกล่าว ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2499 ได้มีการแก้ไขกฎหมายโดยมีการบัญญัติให้ศาลแขวงมีหน้าที่ในการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่เกินอำนาจศาลแขวงทุกกรณี⁸⁷

การไต่สวนมูลฟ้องของศาลแขวงในอดีต

ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ประเทศไทยมีการปรับปรุงในการจัดทำประมวลกฎหมายให้ทันสมัยทัดเทียมกับนานาอารยประเทศที่เจริญแล้ว รวมทั้งพระธรรมนูญศาลยุติธรรมมีการจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ร.ศ. 127 พระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 โดยกำหนดให้มีศาลแขวงขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2478 ได้จัดตั้งศาลแขวงพระนครใต้ ศาลแขวงพระนครเหนือ และศาลแขวงธนบุรีขึ้น โดยให้มีอำนาจชำระความตามเขตอำนาจของศาลโปริสภาเดิม

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของศาลแขวงในระยะเริ่มแรกได้กำหนดให้ศาลแขวงคงมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องได้เหมือนกับศาลโปริสภาเดิม เนื่องด้วยเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกับต่างประเทศที่มีหลักการให้รัฐเท่านั้นมีอำนาจฟ้องคดี ซึ่งเดิมแต่ประเทศไทยถือธรรมเนียมปฏิบัติมาโดยตลอดที่ให้สิทธิราษฎรสามารถฟ้องได้เองด้วย ดังนั้น หากปรากฏว่ามีคดีอาญาเกิดขึ้นในเขตอำนาจของศาลแขวงนั้น ไม่ว่าจะเป็นคดีเล็กน้อยหรือคดีใหญ่อัตราโทษสูงเกินอำนาจและอยู่ในหน้าที่การพิจารณาของศาลอื่นก็ตาม ล้วนแต่ต้องผ่านการไต่สวนมูลฟ้องโดยศาลแขวงก่อนทั้งสิ้น และไม่จำกัดว่าคดีนั้นผู้เสียหายหรือรัฐจะเป็นโจทก์ฟ้องคดี และประการต่อมา เนื่องจากกระบวนการสอบสวนของตำรวจจะกระทำโดยเปิดเผยให้สาธารณชนได้รับรู้และรับทราบด้วย ซึ่งอาจส่งผลเสียตามมาภายหลังได้ ส่วนการพิจารณา

⁸⁶ เฟิงอ้าง.

⁸⁷ ยศพนธ์ นิติรุจิโรจน์, (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

ของศาลมักยึดหลักการกระทำที่โดยเปิดเผย ดังนั้น จึงมีความพยายามที่จะนำเอาการสอบสวนที่อยู่ในมุมมืดไม่ค่อยเปิดเผย มาเป็นการไต่สวนมูลฟ้องของศาลในที่แจ้งเสียที่⁸⁸

อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 ถูกยกเลิกไปในปี พ.ศ. 2503 โดยเหตุผลประการหนึ่งว่า “...การที่พระราชบัญญัตินี้บังคับให้ผู้ว่าคดียื่นฟ้องคดีอาญาเกินอำนาจศาลแขวงทำการไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อน ทำให้คดีล่าช้า และเสียเวลาแก่ประชาชนที่มาเป็นพยาน...”⁸⁹

3.3 สถานะและสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

การไต่สวนมูลฟ้องคือการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยในเบื้องต้น เป็นการที่ศาลจะได้ทำการถ่วงดุลการรุกรานถึงพยานหลักฐานก่อนจะประทับฟ้องคดีไว้พิจารณา เพื่อป้องกันการนำคดีอาญามาฟ้องเพื่อกดดันแก่งัดกันโดยไม่มีมูลความจริง⁹⁰ อันจะสร้างความยุ่งยากและลำบากแก่ประชาชนที่ต้องตกเป็นจำเลย ซึ่งหากศาลสามารถตรวจพบว่า คดีที่โจทก์นำมาฟ้องไม่มีมูลได้ตั้งแต่ต้น หรือเป็นการพิพาทกันในทางแพ่งศาลก็จะสามารถยกฟ้องได้ตั้งแต่ในชั้นนี้ เป็นการทำให้ผู้ถูกกล่าวหาได้รับความยุติธรรมอย่างรวดเร็ว และรัฐไม่ต้องเสียเวลา เสียกำลังคน และงบประมาณอย่างไม่จำเป็นด้วย

3.3.1 คดีที่ต้องมีการไต่สวนมูลฟ้อง

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย มิได้กำหนดให้ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีทุกคดี ซึ่งตามบทบัญญัติมาตรา 162 ได้บัญญัติวางเกณฑ์การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาไว้ว่า “ถ้าฟ้องถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ให้ศาลจัดการส่งต่อไปนี้

(1) ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ให้ไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าคดีนั้นพนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยโดยข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ให้จัดการตามอนุมาตรา (2)

⁸⁸ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 13.

⁸⁹ ยศพนธ์ นิตรูจิโรจน์ (เชิงอรรถ 87) 31.

⁹⁰ ธาณิศ เกศพิทักษ์, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 158.

(2) ในคดีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่ถ้าเห็นสมควรจะสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้

ในกรณีที่มีการไต่สวนมูลฟ้องดังกล่าวแล้ว ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพให้ศาลประทับฟ้องไว้พิจารณา”⁹¹

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวเห็นว่า คดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ศาลต้องดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องทุกคดี ยกเว้นคดีนั้นพนักงานอัยการจะได้เป็นโจทก์ฟ้องจำเลยในข้อหาอย่างเดียวกันด้วยแล้ว ศาลก็ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องคดีนั้นอีก แต่ถ้าศาลเห็นสมควรจะใช้ดุลพินิจสั่งให้ไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้ เหตุที่กรณีผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องก่อนเนื่องด้วยราษฎรสามารถฟ้องจำเลยต่อศาลได้โดยตรงไม่ต้องผ่านกระบวนการสอบสวนของเจ้าพนักงานตำรวจและพนักงานอัยการ จึงอาจเป็นช่องทางในการนำคดีอาญามาฟ้องศาลเพื่อกลั่นแกล้งกันได้

ส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 วรรคหนึ่ง (2) กำหนดว่า ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้องก็ได้ ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินคดีอาญาโดยพนักงานอัยการต้องผ่านการสืบสวนและสอบสวนโดยเจ้าหน้าที่ตำรวจ และมีกระบวนการรวบรวมพยานหลักฐานในชั้นพนักงานสอบสวนมาแล้วพอสมควร ทั้งกฎหมายยังกำหนดให้การสอบสวนเป็นเงื่อนไขสำคัญในการฟ้องคดีอาญาของพนักงานอัยการ โดยห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาลโดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นมาก่อน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120⁹² ดังนั้น ในทางปฏิบัติคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ศาลจึงมีคำสั่งประทับฟ้องโดยไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องอีก

3.3.2 วิธีการไต่สวนมูลฟ้อง

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการรวมถึงกรอบอำนาจของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการไต่สวนมูลฟ้องไว้ ดังนี้⁹³

“ในคดีซึ่งพนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้อง ให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้วให้อ่านและอธิบายฟ้องให้ฟังและถามว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดรายงานไว้ และดำเนินการต่อไป

⁹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162. (เชิงอรรถ 2) 1.

⁹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120. (เชิงอรรถ 7) 2.

⁹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 (เชิงอรรถ 9) 2.

จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ

ในคดีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลย ให้ศาลส่งสำเนาฟ้องแก่จำเลยรายตัวไป กับแจ้งวันนัดไต่สวนให้จำเลยทราบ จำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้อง โดยตั้งทนายให้ซักค้านพยานโจทก์ด้วยหรือไม่ก็ได้ หรือจำเลยจะไม่มา แต่ตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ห้ามมิให้ศาลถามคำให้การจำเลย และก่อนที่ศาลประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น”

เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติกฎหมายจะพบว่า มีการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการสำหรับไต่สวนมูลฟ้องแยกเป็น 2 ประเภทคือ ดังนี้

กรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์

วิธีการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ จากบทบัญญัติของกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติให้พนักงานอัยการและศาล ดังนี้

1. พนักงานอัยการต้องสั่งให้จำเลยมาศาล หรือควบคุมจำเลยมาส่งศาลพร้อมฟ้อง กล่าวคือ ขณะยื่นฟ้องต้องมีผู้ต้องหาศาล

หากขณะยื่นฟ้องปรากฏว่า ไม่มีผู้ต้องหาศาลพร้อมกับคำฟ้องของพนักงานอัยการทั้งไม่ใช่กรณีที่ผู้ต้องหาอยู่หรือถือว่าอยู่ในอำนาจของศาล แล้วแต่กรณี ศาลย่อมไม่อาจประทับฟ้องไว้พิจารณาได้ หากแต่เป็นกรณีถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจศาลแล้ว เช่น มีการฝากขังผู้ต้องหาแล้ว หรือระหว่างฝากขังผู้ต้องหาได้รับการประกันตัว และปล่อยตัวชั่วคราวตามคำสั่งศาล หรือกรณีอื่นใดที่ถือว่าผู้ต้องหาอยู่ในอำนาจศาล พนักงานอัยการถึงจะมีอำนาจฟ้องผู้ต้องหาต่อศาลได้

2. ศาลต้องสอบคำให้การจำเลย กล่าวคือ เมื่อศาลเชื่อว่าเป็นจำเลยจริงแล้ว ให้อ่าน และอธิบายฟ้องให้ฟัง และถามจำเลยว่าได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จะให้การต่อสู้อย่างไรบ้าง คำให้การของจำเลยให้จดไว้ ถ้าจำเลยไม่ยอมให้การก็ให้ศาลจดยางานไว้ และดำเนินการต่อไป

3. ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องต่อหน้าจำเลย โดยศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องลับหลังจำเลยไม่ได้

กรณีผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์⁹⁴

1. วันฟ้องไม่จำเป็นต้องมีตัวจำเลยเหมือนกับฟ้องของอัยการ และในวันไต่สวนมูลฟ้องจำเลยจะมาศาลฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ กฎหมายไม่บังคับให้ต้องมีตัวจำเลยในวันไต่สวนมูลฟ้องเช่นกัน

⁹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 และมาตรา 165.

2. วันไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ ศาลไม่อาจถามค่าให้การจำเลย เพราะในการไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์นั้น กฎหมายให้สิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยที่จะมาศาล เพื่อฟังการไต่สวนมูลฟ้องของโจทก์หรือไม่ก็ได้

3. จำเลยมีสิทธิที่จะให้การต่อศาลเอง อย่างไรก็ตามแม้จำเลยให้การปฏิเสธก็คงไม่มีผลทางกฎหมายใด ๆ เพราะในชั้นนี้จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานหลักฐานเข้าสืบ

4. จำเลยมีสิทธิตั้งทนายมาซักค้านพยานโจทก์ในการไต่สวนมูลฟ้อง

5. วันไต่สวนมูลฟ้องคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ ผู้พิพากษาสามารถทำการไต่สวนลับหลังจำเลยได้ ทั้งนี้ ศาลจะแจ้งกำหนดวันนัดไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยทราบ

3.3.3 สถานะทางกฎหมายของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในคดีอาญาประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ได้กำหนดให้ทั้งพนักงานอัยการและผู้เสียหายต่างมีอำนาจเป็นโจทก์ยื่นฟ้องจำเลยต่อศาลอย่างเป็นทางการแยกจากกัน⁹⁵ โดยนิยามของ “จำเลย” ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หมายความว่าบุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้วโดยข้อหาว่าได้กระทำความผิด⁹⁶ อย่างไรก็ตาม “บุคคลซึ่งถูกฟ้องยังศาลแล้ว...” ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง สถานะทางกฎหมายของการเป็นจำเลยในคดีอาญายังมีความแตกต่างกัน ดังนี้

3.3.3.1 พนักงานอัยการเป็นโจทก์

คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ เมื่อจำเลยถูกนำตัวมาฟ้องยังศาลโดยข้อหาที่อ้างว่า ได้กระทำความผิดแล้ว⁹⁷ จำเลยนั้นย่อมมีสถานะเป็น “จำเลย” ตามกฎหมายดังที่ได้มีการนิยามไว้ใน มาตรา 2 (3) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เนื่องจากบทบัญญัติตามมาตรา 165 วรรคหนึ่ง ไม่ได้มีการกำหนดไว้ให้เป็นอย่างอื่น ดังนั้น จึงอยู่ในบังคับแห่งบทบัญญัติมาตรา 1 แห่งกฎหมายเดียวกัน อันได้วางหลักไว้ว่า “ในประมวลกฎหมายนี้ถ้าคำใดมีคำอธิบายไว้แล้ว ให้ถือตามความหมายดังได้ อธิบายไว้ เว้นแต่ข้อความในตัวบทจะขัดกับคำอธิบายนั้น”⁹⁸

ดังนั้น คดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์จำเลยมีสถานะทางกฎหมายเป็นจำเลยทันที นับตั้งแต่พนักงานอัยการยื่นฟ้องจำเลยต่อศาล⁹⁹ และการมีสถานะเป็นจำเลยนับแต่ยื่นฟ้องแล้วนั้น

⁹⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28.

⁹⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 1 (3).

⁹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (3).

⁹⁸ ธาณิศ เกศพิทักษ์, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 178-179.

⁹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคหนึ่ง.

ส่งผลให้จำเลยมีสถานะเป็นคู่ความในคดี มีสิทธิโต้แย้งคำสั่งศาลรวมถึงใช้สิทธิในการอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลได้ตามกฎหมาย¹⁰⁰

อย่างไรก็ตามแม้จำเลยจะมีสถานะเป็นคู่ความในคดีแล้ว แต่การโต้แย้งกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของจำเลย โดยเฉพาะประเด็นการเรียกพยานเข้าสืบตามคำแถลงของจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กรณีที่ปรากฏว่า ศาลไม่เรียกพยานตามที่จำเลยระบุมาพร้อมคำแถลง ยังถือว่ามีข้อจำกัด เนื่องด้วยคำสั่งศาลในชั้นนี้ถือเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณา อันเป็นการต้องห้ามอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลนั้นในทันที ซึ่งคู่ความจะอุทธรณ์คำสั่งนั้นได้ต่อเมื่อศาลได้มีคำพิพากษาหรือคำสั่งในประเด็นสำคัญและมีการอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196¹⁰¹ ซึ่งบทบัญญัติมาตรา 171 ได้กำหนดให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการนั้นมาบังคับใช้สำหรับไต่สวนมูลฟ้องด้วยโดยอนุโลม¹⁰²

นอกจากนี้คำสั่งศาลว่าคดีมีมูลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 170 กฎหมายก็กำหนดให้คำสั่งนั้นย่อมเด็ดขาดเป็นที่สุด ไม่อาจอุทธรณ์ฎีกาได้เช่นกันทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย แต่หากกลับกันปรากฏว่าศาลยกฟ้องโจทก์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โจทก์ก็ยังคงใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ตามกฎหมาย¹⁰³ ดังนั้น ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ถือได้ว่า สิทธิของจำเลยในการโต้แย้งคำสั่งศาลถูกจำกัดมากกว่าฝ่ายโจทก์

3.3.3.2 ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์

คดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองต่อศาลโดยตรง ตามบทบัญญัติมาตรา 165 วรรคสาม กำหนดว่าจำเลยนั้นจะมาศาลและเข้าร่วมไต่สวนมูลฟ้องด้วยหรือไม่ก็ได้ และก่อนที่ศาลจะประทับฟ้อง มิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น ประกอบกับศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดวางแนวไว้เป็นหลักการสำคัญไปในทิศทางเดียวกันว่า ตราบใดที่ศาลยังไม่มีคำสั่งประทับรับฟ้องบุคคลที่ถูกฟ้องจะยังไม่มีสถานะทางกฎหมายเป็นจำเลย อันตรงกับหลักการสันนิษฐานไว้ก่อนถึงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย

ผลจากการที่ยังไม่มีสถานะเป็นจำเลย ย่อมส่งผลให้ไม่มีสถานะเป็นคู่ความในคดีตามกฎหมายด้วย ดังคำนิยามของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (15) ดังนั้น ชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ผู้ถูกฟ้องจึงไม่อาจใช้สิทธิโต้แย้งคำสั่งใด ๆ ของศาล รวมไปถึงการเรียกหรือรับฟัง

¹⁰⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1440/2493 (ประชุมใหญ่).

¹⁰¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196.

¹⁰² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171.

¹⁰³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 170.

พยานหลักฐานของศาลประกอบการไต่สวนมูลฟ้อง ตลอดจนสิทธิที่จะอุทธรณ์ฎีกาก็ไม่อาจกระทำได้เช่นกัน¹⁰⁴

ตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกาที่ได้วินิจฉัยวางเป็นแนวปฏิบัติถึงสิทธิโต้แย้งคัดค้านคำพิพากษาหรือคำสั่งศาล กรณีที่ผู้ถูกฟ้องยังไม่มีสถานะเป็นจำเลยและคู่ความตามกฎหมาย ดังนี้

คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลชั้นอุทธรณ์เห็นว่าเป็นฟ้องที่ใช้ได้ไม่เคลือบคลุม พิพากษายกคำพิพากษาศาลชั้นต้น ให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาและพิพากษาหรือสั่งใหม่ตามรูปคดี ดังนี้ จำเลยจะฎีกาคัดค้านคำพิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์ไม่ได้ เพราะจำเลยยังมิได้เข้าสู่ฐานะเป็นจำเลย¹⁰⁵

ก่อนที่ศาลประทับฟ้อง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม บัญญัติมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น จำเลยจึงไม่มีฐานะเป็นคู่ความ เมื่อศาลชั้นอุทธรณ์พิพากษายกคำสั่งของศาลชั้นต้นที่ว่า โจทก์ทิ้งฟ้องและให้จำหน่ายคดี จำเลยย่อมไม่มีสิทธิฎีกาคัดค้านคำพิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์¹⁰⁶

คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลชั้นต้นตรวจฟ้องแล้วพิพากษายกฟ้อง ศาลชั้นอุทธรณ์พิพากษาให้ศาลชั้นต้นไต่สวนมูลฟ้องแล้วพิพากษาใหม่ จำเลยไม่มีสิทธิที่จะฎีกาโต้แย้งคำพิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์¹⁰⁷

คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ การที่ศาลชั้นอุทธรณ์มีคำสั่งให้รับอุทธรณ์ของโจทก์และให้ศาลชั้นต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไป เป็นเรื่องระหว่างโจทก์ จำเลยย่อมไม่มีสิทธิที่จะฎีกาคัดค้านคำสั่งของศาลชั้นอุทธรณ์ได้¹⁰⁸

คดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ศาลชั้นอุทธรณ์ให้ศาลชั้นต้นทำการไต่สวนมูลฟ้องแล้วมีคำสั่งใหม่ตามรูปคดี เป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์ จำเลยไม่มีสิทธิฎีกาคัดค้านคำพิพากษาศาลชั้นอุทธรณ์¹⁰⁹

¹⁰⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1319/2495, ที่ 1674/2494, ที่ 2151/2548.

¹⁰⁵ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 204/2512.

¹⁰⁶ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 171/2530.

¹⁰⁷ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1221/2530.

¹⁰⁸ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3777/2547.

¹⁰⁹ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2046/2525.

คดีที่ราษฎรฟ้องความอาญาต่อศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม ตอนท้าย บัญญัติว่าก่อนที่ศาลจะประทับฟ้อง มิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น ในชั้นนี้จำเลยจึงไม่มีฐานะเป็นคู่ความ การที่ศาลชั้นต้นมีคำสั่งไต่สวนมูลฟ้องแล้วพิพากษายกฟ้อง แต่ศาลอุทธรณ์พิพากษายกคำพิพากษาของศาลชั้นต้นและมีคำสั่งให้ศาลชั้นต้นดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องต่อไป เป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์ จำเลยย่อมไม่มีสิทธิฎีกาคัดค้านคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ได้¹¹⁰

ฯลฯ

จากตัวอย่างคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ได้ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น เป็นการยืนยันหลักที่ว่า ตราบใดที่ศาลยังไม่สั่งประทับฟ้อง จำเลยในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ย่อมไม่มีสถานะจำเลยตามกฎหมาย ย่อมส่งผลให้ไม่เป็นคู่ความในคดีด้วย

3.3.4 สิทธิในการอ้างพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง วางหลักถึงกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง ไว้ว่า “จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง...” เป็นบทบัญญัติที่จำกัดสิทธิผู้ถูกฟ้อง หรือจำเลยในการต่อสู้คดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง¹¹¹ ถ้อยคำดังกล่าวแม้จะปรากฏอยู่ในวรรคสองของ มาตรา 165 แต่ก็ใช้บังคับทั้งในกรณีที่พนักงานอัยการและผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ ทั้งนี้ หากกรณีศาลใช้ดุลพินิจไต่สวนมูลฟ้องคดีที่โจทก์เป็นพนักงานอัยการ แม้ศาลจะต้องทำการไต่สวนมูลฟ้องต่อหน้าจำเลยก็ตาม แต่จำเลยก็ไม่มีสิทธินำพยานเข้าสืบหักล้างพยานโจทก์ได้¹¹²

หลักการสำคัญของการไต่สวนมูลฟ้องนั้น เป็นกระบวนการที่จะทำให้สามารถวินิจฉัยถึงมูลคดีตามฐานความผิดที่จำเลยถูกกล่าวหาเท่านั้น โดยเป็นการดำเนินการที่ยังไม่ได้ก้าวล่วงไปถึงการที่จะให้ศาลพิจารณาว่าจำเลยมีความผิดตามที่ถูกกล่าวหาแล้วหรือไม่ ซึ่งตามทางปฏิบัติโจทก์ก็ไม่ได้นำพยานเข้าสืบให้ศาลเห็นถึงขนาดจะพิสูจน์การกระทำผิดของจำเลยจนสิ้นข้อสงสัยไม่ ชั้นนี้จึงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโจทก์กับศาลที่ต้องเกี่ยวข้องกันในเรื่องการเสนอพยานหลักฐาน โดยที่จำเลยยังไม่มีบทบาทหรือแทบจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเลย¹¹³

จากความต้องการเพื่อให้กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องมีความกระชับและสามารถดำเนินการให้เสร็จสิ้นไปภายในเวลาอันสมควร ไม่ยืดเยื้อ จึงอาจเป็นเหตุผลที่กฎหมายไม่ประสงค์ให้สิทธิ

¹¹⁰ สุพิศ ประณีตพลกรัง, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก่ไขใหม่, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2151/2530 9.

¹¹¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 (เชิงอรรถ 9) 2.

¹¹² สหรัฐ กิติ สุภการ, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (พิมพ์ครั้งที่ 11, อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2563) 448.

¹¹³ ธาณิศ เกศพิทักษ์, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 182.

แก่จำเลยที่จะมีโอกาสเสนอพยานของตนเข้ามาและนำสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้¹¹⁴ คงให้สิทธิจำเลยเพียงการตั้งทนายเข้ามาช่วยซักค้านพยานโจทก์ได้เท่านั้น และเป็นช่องทางเดียวที่จำเลยจะสามารถอ้างเอกสารหลักฐานเข้าสู่สำนวนได้ กล่าวคือ ในการซักค้านพยานโจทก์ ทนายจำเลยมีสิทธิยื่นเอกสารประกอบการถามค้านได้ หากปรากฏว่า พยานโจทก์ได้ดูและรับรองว่าถูกต้องแล้ว ศาลก็อาจรับเข้าเป็นพยานในสำนวนได้ เพราะถือเป็นพยานหลักฐานประกอบการถามค้าน ไม่ใช่เป็นกรณีจำเลยนำพยานเข้าสืบ อันจะเป็นการต้องห้ามตามมาตรา 165 วรรคสอง¹¹⁵ แต่หากปรากฏว่าพยานโจทก์ไม่ยอมรับรองความถูกต้องของพยานหลักฐานใด จำเลยก็จะข้ออ้างส่งเอกสารฉบับนั้นเป็นพยานไม่ได้ เพราะจะถือเป็นกรณียกพยานจำเลยเข้าสืบย่อมต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง¹¹⁶

ดังนั้น สิทธิการอ้างพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนวิธีดังกล่าว จึงต้องขึ้นอยู่กับความยินยอม และการรับรองของพยานโจทก์ด้วย¹¹⁷ หากพยานโจทก์ไม่ได้เบิกความรับรองเอกสารหลักฐานดังกล่าว จำเลยก็จะอ้างส่งเอกสารประกอบการถามค้านเป็นพยานไม่ได้¹¹⁸ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วหากการรับรองพยานเอกสารใดอันจะส่งผลให้ฝ่ายตนเสียเปรียบในการต่อสู้คดี พยานหรือทนายความฝ่ายโจทก์ย่อมต้องคัดค้านและไม่ให้การรับรอง

ตัวอย่างแนวคำพิพากษาศาลฎีกา¹¹⁹

ในการไต่สวนมูลฟ้อง ตัวโจทก์อ้างตนเองเป็นพยาน ทนายจำเลยถามค้านโดยให้ตัวโจทก์ดูลายมือชื่อของผู้มอบอำนาจในหนังสือมอบอำนาจ ตัวโจทก์เบิกความว่าลายมือชื่อดังกล่าวเป็นลายมือชื่อที่โจทก์เซ็นไว้จริง ถึงแม้จะเบิกความต่อไปอีกว่า จำเลยที่ 1 เป็นผู้ไปกรอกข้อความเองภายหลังครั้งแรกโจทก์เซ็นชื่อไว้ในกระดาษเปล่า ก็ไม่เป็นการลบล้างคำเบิกความในส่วนที่ยอมรับว่า โจทก์ได้เซ็นชื่อไว้ในหนังสือมอบอำนาจจริง ฝ่ายจำเลยจึงมีสิทธิส่งเอกสารฉบับนี้ ซึ่งมีลายมือชื่อของโจทก์ปรากฏอยู่ในช่องผู้รับมอบอำนาจต่อศาลเพื่อประกอบคำเบิกความของพยานโจทก์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น มิใช่การนำพยานเข้าสืบจึงไม่ต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4030/2532, 4512/2531, 737/2528 และ 2482/2527)

¹¹⁴ เพิ่งอ้าง.

¹¹⁵ สหรัญ กิติ ศุภการ, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*, พิมพ์ครั้งที่ 11, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6638/2559.

¹¹⁶ ธาณิศ เกศพิทักษ์, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 184.

¹¹⁷ สุพิศ ประณีตพลกรัง, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก๊ไขใหม่*, คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 759/2508

¹¹⁸ สหรัญ กิติ ศุภการ (เชิงอรรถ 112) 38.

¹¹⁹ สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2 สำนักงานศาลยุติธรรม 2564.

3.3.5 สิทธิในการโต้แย้งคัดค้านพยานหลักฐานของโจทก์

ความมุ่งหมายหลักของการไต่สวนมูลฟ้องคือ เพื่อให้ศาลได้พิจารณารูปคดีในเบื้องต้นของโจทก์ก่อนว่า มีมูลเพียงพอที่ศาลควรจะรับคดีนั้นไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่ โดยคงรับฟังพยานหลักฐานของโจทก์พอสมควรเท่าที่จะแสดงได้ว่าคดีนั้นมีมูลในเบื้องต้นเท่านั้น กล่าวคือ เพียงแต่ฟังได้ความว่าจำเลย หรือผู้ต้องหาจะกระทำความผิดและมีข้อเท็จจริงสนับสนุนรวมถึงกรอบประกอบของกฎหมายอันบัญญัติเป็นความผิดตามฟ้อง และพยานโจทก์ไม่มีพิรุณจนเห็นได้เป็นประจักษ์ ศาลก็ฟังได้แล้วว่าคดีมีมูล และสามารถประทับฟ้องคดีได้¹²⁰

ส่วนของพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์นั้น กฎหมายได้กำหนดมาตรฐานการพิสูจน์สำหรับโจทก์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องไว้ในระดับการพิสูจน์ให้เห็นถึงมูลคดี โจทก์ต้องพิสูจน์หรือแสดงให้ศาลเห็นว่าคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะทำให้น่าเชื่อว่า มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นหรือจำเลยได้กระทำความผิดตามที่ฟ้องร้องจริง และถ้าศาลเชื่อว่าคดีมีมูลตามที่โจทก์ฟ้อง ศาลก็จะสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณา แต่ถ้าศาลเห็นว่า คดีไม่มีมูลตามที่โจทก์ฟ้อง ศาลก็จะมีคำพิพากษาให้ยกฟ้อง โจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์พยานหลักฐานให้ศาลเห็นจนปราศจากเหตุอันควรสงสัย ว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด เพราะการไต่สวนมูลฟ้องกฎหมายได้กำหนดขึ้นมา เพื่อกลั่นกรองคดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาลว่ามีมูลที่ศาลจะรับไว้พิจารณาหรือไม่ ยังมีใช้กระบวนการวินิจฉัยชี้ขาดว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดที่โจทก์จะต้องพิสูจน์พยานหลักฐานให้ศาลเห็นโดยปราศจากเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดจริง¹²¹

โดยสภาพของการไต่สวนมูลฟ้อง เป็นเรื่องของการกลั่นกรองหามูลคดีที่โจทก์นำมาฟ้องร้องต่อศาล เพื่อตรวจสอบว่ามีมูลเพียงพอที่จะฟ้องร้องหรือไม่ จึงเป็นเรื่องระหว่างโจทก์กับศาล จำเลยยังไม่มีสิทธิที่จะนำพยานมาสู้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่กฎหมายก็ไม่ได้จำกัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายความช่วยเหลือ¹²² ดังนั้น จำเลยจึงมีสิทธิคัดค้าน คัดค้านพยานหลักฐานของโจทก์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ แต่ก็ไม่มีสิทธินำพยานของตนเข้าสู้

อย่างไรก็ตาม หากมีการส่งเอกสารที่ประกอบการถามค้าน ก็อาจถูกโต้แย้งว่าเป็นการที่จำเลยอ้างเอกสารเป็นพยานในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง รวมทั้งกรณีจำเลยยื่นคำแถลงการณ์ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ก็อาจถูกโต้แย้งได้เช่นเดียวกัน¹²³

¹²⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3965/2553.

¹²¹ อุดม รัฐอมฤต, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน (พิมพ์ครั้งที่ 7, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 288.

¹²² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม.

¹²³ สุพิศ ประณีตพลกรัง, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก่ไขใหม่ (นิติธรรม 2562) 4-5.

3.3.6 สิทธิในการแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายให้ศาลทราบ

ตามที่พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 มาตรา 3 ได้บัญญัติให้มีการเพิ่มบทบัญญัติมาตรา 165/2 ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 เป็นต้นไป¹²⁴ ซึ่งมีการเพิ่มเติมหลักการเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิในการต่อสู้ของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ให้สิทธิจำเลยอย่างเป็นรูปธรรมในทางปฏิบัติ โดยการให้สิทธิจำเลยสามารถแถลงถึงข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล ทั้งยังถือเป็นการช่วยให้ศาลมีเครื่องมือ สามารถมีคำสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น¹²⁵

โดยบทบัญญัติมาตรา 165/2 ได้วางหลักไว้ว่า “ในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”¹²⁶

แม้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยจะไม่มีอำนาจนำพยานฝ่ายจำเลยเข้าสืบ เพื่อหักล้างพยานฝ่ายโจทก์ แต่ตามบทบัญญัติมาตรา 165/2 ถือว่ากฎหมายก็ได้ผ่อนคลายเป็นเปิดโอกาสให้จำเลยมีส่วนร่วมในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมากขึ้นด้วยการสามารถแถลงถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมาย ตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ที่สนับสนุนให้ศาลสั่งว่าคดีไม่มีมูล ทำให้จำเลยได้มีโอกาสและช่องทางนำเสนอหลักฐานต่อศาลได้มากขึ้น ซึ่งเดิมเสนอได้เพียงเอกสารผ่านการอ้างส่งขณะถามค้านพยานโจทก์ อันจะทำให้ศาลได้ทราบข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายจากจำเลยอันจะทำให้กระบวนการไต่สวนเพื่อตรวจสอบพยานฝ่ายโจทก์ได้ครบถ้วนยิ่งขึ้น ก่อนที่ศาลจะวินิจฉัยว่าคดีของโจทก์มีมูลหรือไม่ ทั้งนี้ บทบัญญัติตามมาตรา 165/2 ใช้กับการไต่สวนทั้งในกรณีที่พนักงานอัยการและผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์¹²⁷

การเพิ่มเติมกฎหมายตามบทบัญญัติมาตรา 165/2 ดังกล่าว เป็นการเปิดโอกาสให้จำเลยได้แสดงหลักฐานที่สำคัญ เพื่อหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทำให้การกลั่นกรองคดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งตามกฎหมายเดิมนั้น จำเลยไม่มีโอกาสที่จะแจ้ง

¹²⁴ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562 ตอนที่ 20 ก.

¹²⁵ สุพิศ ประณีตพลกรัง (เชิงอรรถ 123).

¹²⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2.

¹²⁷ ณรงค์ ใจหาญ, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 7, วิญญูชน, 2566) 62.

ให้ศาลทราบเกี่ยวกับพยานหลักฐานของตนแต่อย่างใด¹²⁸ ดังนั้น การเพิ่มบทบัญญัติตามมาตรา 165/2 จึงเป็นการช่วยผ่อนคลายสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างเป็นรูปธรรมขึ้นมาในระดับหนึ่ง

บทบัญญัติตามมาตรา 165/2 เป็นกระบวนการพิจารณาในลักษณะของ “ระบบไต่สวน” ซึ่งเป็นระบบที่ศาลสามารถแสดงบทบาทในการค้นหาความจริงด้วยตนเองได้มากขึ้น ไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของโจทก์และจำเลยที่จะนำพยานหลักฐานเข้าสู้คดีกันเองดังที่เคยเป็นมา ทั้งนี้ ไม่เป็นการขัดแย้งต่อหลักการตามมาตรา 165 ที่บัญญัติห้ามมิให้จำเลยนำพยานหลักฐานมาสู้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องแต่อย่างใด¹²⁹ เพราะพยานที่เรียกมานั้นศาลเป็นผู้ถามเองทั้งสิ้น

3.3.6.1 วิธีแถลง

จากถ้อยคำในบทบัญญัติของกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 “ในการไต่สวนมูลฟ้อง...” กฎหมายไม่ได้จำกัดเฉพาะคดีราษฎรเป็นโจทก์เท่านั้น หากแต่รวมถึงคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ด้วย หากศาลใช้ดุลพินิจไต่สวนมูลฟ้องก่อน จำเลยในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ก็มีสิทธิแถลงระบุนพยานให้ศาลทราบ ตามบทบัญญัติ มาตรา 165/2 เช่นกัน เนื่องจากตามมาตรา 165 วรรคสอง ที่บัญญัติห้ามมิให้จำเลยนำพยานมาสู้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนั้น เป็นการห้ามทั้งในคดีที่พนักงานอัยการและผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์¹³⁰

การแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริง หรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นั้น ตามบทบัญญัติของกฎหมายไม่ได้บังคับให้ต้องทำเป็นหนังสือหรือต้องส่งสำเนาให้โจทก์ ดังนั้น จำเลยอาจทำคำแถลงเป็นหนังสือ หรือแถลงให้ศาลทราบด้วยวาจาและให้ศาลจดไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณาก็ได้ หรือหากจำเลยแถลงด้วยวาจาศาลอาจสั่งให้จำเลยทำคำแถลงเป็นหนังสือเพื่อความสะดวกแก่การไต่สวนมูลฟ้องก็ได้¹³¹

นอกจากนี้ เมื่อกฎหมายก็ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขให้จำเลยต้องมาศาลในการแถลงด้วย ดังนั้น แม้จำเลยจะไม่มาศาลในการไต่สวนมูลฟ้อง แต่ยื่นคำแถลงเป็นหนังสือเข้ามาก็สามารถทำได้ แต่ต้องแถลงในสิ่งที่เป็ข้ออันสำคัญแห่งคดีไม่ว่าจะข้อเท็จจริง หรือข้อกฎหมายนั้น ที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล กล่าวคือ หมายถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายที่ศาลอาจพิพากษายกฟ้องได้ เช่น โจทก์ฟ้อง

¹²⁸ สุพิศ ประณีตพลกรัง, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขใหม่* (นิติธรรม 2562) 4.

¹²⁹ ธาณิศ เกศพิทักษ์, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 194.

¹³⁰ สหรัฐ กิติ ศุภการ, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2563) 453.

¹³¹ สมบูรณ์ ดวงดารา, ‘การบังคับใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 19 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563) 20-24.

จำเลยในข้อหาฉ้อโกง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบว่าเป็นเรื่องผิดสัญญาทางแพ่ง มีเอกสารมายืนยันข้อเท็จจริงได้¹³² สำหรับข้อกฎหมายอันสำคัญนั้น เป็นเรื่องที่ศาลสามารถค้นคว้าหาข้อมูลได้เองอยู่แล้ว¹³³ จำเลยเพียงแต่แถลงให้ศาลทราบเป็นประเด็นไว้ก็พอ¹³⁴

ส่วนข้อเท็จจริงอันสำคัญ หากเป็นสิ่งที่สามารถทราบกันอยู่ทั่วไปก็ดี ข้อที่ไม่อาจโต้แย้งได้ก็ดี หรือข้อที่คู่ความรับกัน หรือถือว่ารับกันแล้วในศาลก็ดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 15 ให้ถือว่าข้อเท็จจริงดังกล่าว เป็นปัญหาข้อเท็จจริงซึ่งศาลวินิจฉัยได้เองโดยไม่ต้องอาศัยพยานหลักฐานในสำนวนคดี แต่หากข้อเท็จจริงอันสำคัญที่จำเลยแถลงต่อศาลเพื่อให้ศาลวินิจฉัยว่าคดีโจทก์ไม่มีมูลนั้น มิใช่สิ่งที่บุคคลจะสามารถรู้กันอยู่ทั่วไป หรือกรณีอื่นใดอันเข้าเงื่อนไขที่ต้องสืบพยาน เช่น ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบความผิด ที่สามารถแสดงให้เห็นว่าการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด ซึ่งศาลจะรับฟังข้อเท็จจริงดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อข้อเท็จจริงดังกล่าวปรากฏในสำนวนคดี¹³⁵ จึงเป็นสิ่งที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องแถลงให้ศาลทราบ

เมื่อจำเลยแถลงต่อศาลโดยระบุตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุเพื่อมาสืบสนับสนุนหักล้างการกล่าวหาแล้ว ศาลมีอำนาจเรียกมาเป็นพยานได้ โดยศาลมีดุลพินิจที่จะเรียกเข้ามาตามที่จำเป็นและสมควร ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงเป็นเรื่อง ๆ ไป¹³⁶ และเมื่อพยานหลักฐานดังกล่าวเป็นพยานที่ศาลเรียกมาเอง ศาลจึงต้องจ่ายค่าป่วยการ ค่าพาหนะเดินทาง และค่าเช่าที่พักแก่พยานบุคคลที่มาเบิกความตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการจ่ายค่าป่วยการ ค่ายานพาหนะเดินทาง และค่าเช่าที่พักแก่พยานที่ศาลเรียกมาเอง พ.ศ. 2560¹³⁷

¹³² สหรัฐ กิติ ศุภการ, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2563) 454.

¹³³ ไพโรจน์ ธนกิจโกเศสขันธ์, ‘การได้สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562) 10 และ 26.

¹³⁴ สหรัฐ กิติ ศุภการ (เชิงอรรถ 132).

¹³⁵ ไพโรจน์ ธนกิจโกเศสขันธ์, ‘การได้สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562), คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4636/2543 และคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1876/2533 10.

¹³⁶ สหรัฐ กิติ ศุภการ (เชิงอรรถ 132).

¹³⁷ ไพโรจน์ ธนกิจโกเศสขันธ์, ‘การได้สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562) 10.

การซักถามพยานศาลต้องเป็นผู้ซักถามพยานตามประเด็นที่ต้องการถามก่อน จากนั้นอาจอนุญาตให้โจทก์หรือจำเลยถามพยานนั้นก็ได้ แต่แม้ไม่อนุญาตให้ถาม ก็ไม่ถือเป็นกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบ ส่วนพยานเอกสารหรือพยานวัตถุที่ศาลเรียกมาประกอบการวินิจฉัยในชั้นได้ ส่วนมูลฟ้องก็ไม่มีบทบัญญัติใดให้ศาลต้องให้โจทก์มีโอกาสตรวจดูและคัดค้านก่อน ศาลจึงมีอำนาจเรียกแล้วนำมาประกอบการวินิจฉัยได้ทันที หรือในกรณีที่จำเลยแถลงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายพร้อมส่งพยานเอกสารแนบท้ายคำแถลงมาด้วย และศาลนำมารับฟังประกอบการวินิจฉัย ก็ถือว่าศาลเรียกมาเป็นพยานหลักฐานของศาลแล้ว ไม่ต้องถึงขนาดที่ศาลต้องออกหมายเรียกส่งไปถึงผู้ครอบครองเอกสารเสมอไป¹³⁸

สำหรับพยานศาล ในกรณีมาตรา 165/2 ได้บัญญัติไว้โดยชัดแจ้งว่า เป็นไปเพื่อสนับสนุนว่าคดีโจทก์ไม่มีมูล เพราะข้อมูลเกี่ยวกับพยานหลักฐานตามมาตราดังกล่าวเกิดจากคำแถลงของฝ่ายจำเลย หากเป็นพยานบุคคลศาลย่อมต้องทำการไต่สวนพยานดังกล่าว ไปในประเด็นที่ว่าคดีโจทก์ไม่มีมูล ซึ่งในประเด็นนี้ได้มีคำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4 วางหลักการไว้ว่า ในกรณีที่ศาลเรียกพยานบุคคลเป็นพยานศาล ประกอบการวินิจฉัยคดีตามมาตรา 165/2 ให้ศาลทำการออกหมายเรียกพยานบุคคลนั้น และให้แจ้งข้อเท็จจริงที่พยานอาจต้องถูกซักถามลงไว้ในหมายเรียกพร้อมกับจัดส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย ทั้งนี้ โดยเจ้าหน้าที่ศาลเป็นผู้ส่ง¹³⁹

เมื่อศาลฟังพยานหลักฐานของโจทก์ที่น่าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้องประกอบคำแถลงของจำเลยในข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูลแล้ว เห็นว่าฟ้องโจทก์อาจไม่มีมูลหรือจำเลยมีข้อต่อสู้และมีพยานหลักฐานที่จะหักล้างพยานหลักฐานของโจทก์ได้ ศาลควรใช้ดุลพินิจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุตามคำแถลงของจำเลยมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีไปเสียทีเดียว เพื่อให้คดีเสร็จไปโดยเร็ว แทนที่จะส่งมีมูลไปก่อนแล้วให้จำเลยสืบพยานหักล้างในชั้นพิจารณา¹⁴⁰

จากถ้อยคำในบทบัญญัติของกฎหมายและข้อสังเกตในการใช้กฎหมายดังกล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปถึงวิธีการยื่นคำแถลงได้ ดังนี้

¹³⁸ สหรัฐ กิติ ศุภการ, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2563) 454-455.

¹³⁹ ไพโรจน์ ธนกิจโกเศสขันธ์, ‘การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562) 12.

¹⁴⁰ สมบูรณ์ ดวงดารา (เชิงอรธ 131) 42.

แม้กฎหมายไม่ได้กำหนดแบบฟอร์ม หรือวิธีการแถลงของจำเลยไว้เป็นการเฉพาะ แต่เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่จำเลยต้องแถลงให้ศาลทราบแล้ว หากข้อเท็จจริงและรายละเอียดของบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่เกี่ยวข้องมีจำนวนมาก จำเลยควรแถลงเป็นหนังสือมากกว่าการแถลงด้วยวาจา

จำเลยสามารถแถลงต่อศาลได้ทั้งในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ กรณีหากมีการได้ สนวนมูลฟ้องก่อน และคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์

จำเลยไม่จำเป็นต้องมาศาล เพื่อคำแถลงต่อหน้าศาล แต่สามารถยื่นคำแถลงเป็นหนังสือ เข้ามาได้

ข้อเท็จจริง พยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ ที่แถลงต้องเป็นข้อสำคัญอันมีผลต่อการแพ้ ชนะของคดี หากเป็นสิ่งที่สามารถทราบกันอยู่แล้วทั่วไประกิด ข้อที่ไม่อาจโต้แย้งได้ก็ดี หรือข้อรับกัน หรือถือว่ารับกันแล้วในศาลก็ดี กรณีเหล่านี้ศาลวินิจฉัยได้เองโดยไม่ต้องอาศัยพยานหลักฐานใน สำนวนคดี

ส่วนข้อกฎหมาย เป็นเรื่องที่ศาลสามารถค้นคว้าหาข้อมูลได้เอง จำเลยเพียงแต่แถลงให้ ศาลทราบเป็นประเด็นไว้ก็พอแล้ว

กรณีพยานบุคคล ศาลต้องจ่ายค่าป่วยการ ค่าพาหนะเดินทาง และค่าเช่าที่พักแก่พยาน บุคคลที่มาเบิกความ ตามข้อบังคับของประธานศาลฎีกา ว่าด้วยการจ่ายค่าป่วยการ ค่ายานพาหนะ เดินทางและค่าเช่าที่พักแก่พยานที่ศาลเรียกมาเอง พ.ศ. 2560

กรณีที่ศาลเรียกพยานบุคคลตามมาตรา 165/2 ให้ศาลดำเนินการโดยออกหมายเรียก บุคคลนั้น และในหมายเรียกให้มีการแจ้งข้อเท็จจริงซึ่งพยานอาจต้องถูกซักถามลงไว้ด้วย พร้อม เอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย¹⁴¹

อย่างไรก็ตามการเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยตามมาตรา 165/2 ไม่เป็นบทบังคับ หรือผูกพันศาลที่จะต้องเรียกพยานทุกกรณี กฎหมายเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลพินิจอย่างเต็มที่ในการ พิจารณาตามที่เห็นสมควร จึงยังมีความไม่แน่นอนว่าพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุตามที่แถลงจะถูก เรียกมาประกอบการได้สวนมูลฟ้องหรือไม่

3.3.6.2 ระยะเวลาในการแถลง

ตามบทบัญญัติของกฎหมายไม่ได้มีการกำหนดกรอบระยะเวลาการยื่นคำแถลงของ จำเลยเอาไว้แต่อย่างใด ประกอบกับคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการได้สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ที่ได้มีการปรับปรุงให้รองรับกับการเพิ่มเติม มาตรา 165/2 ก็ไม่ได้มีการกล่าวถึงกรอบ ระยะเวลาของการยื่นคำแถลงไว้เช่นเดียวกัน คงเพียงแต่กำหนดให้ศาลพึงได้สวนมูลฟ้องให้เสร็จ

¹⁴¹ คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการได้สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4.

ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นแก่คู่ความหากคดีมีความล่าช้า¹⁴² เท่านั้น

จึงพออนุมานได้ว่า กฎหมายมีความต้องการให้กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องดำเนินไปอย่างรวดเร็วไม่ยืดเยื้อหรือล่าช้าจนเกินไป แต่เนื่องจากบทบัญญัติของกฎหมายไม่ได้กำหนดระยะเวลายื่นคำแถลงไว้ชัดเจนเหมือนคำให้การ ดังนั้น จำเลยก็อาจยื่นคำแถลงให้ศาลทราบหลังจากสืบพยานโจทก์แล้วก็ได้ โดยรอฟังพยานหลักฐานของโจทก์ก่อนว่า กล่าวหาจำเลยในเรื่องใด แต่หากจำเลยประสงค์ที่จะให้ศาลเรียกบุคคล เอกสารหรือวัตถุมาเป็นพยานศาลต้องระบุไว้ในคำแถลงนั้นด้วย¹⁴³

อย่างไรก็ตาม ก่อนไต่สวนมูลฟ้อง มักจะมีกำหนดพร้อมหมายแจ้งให้คู่ความทราบ และเตรียมคดีของตนล่วงหน้าแล้ว หากจำเลยมีความประสงค์จะแถลงให้ศาลเรียกพยานไม่ว่าจะเป็นบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ มาประกอบการวินิจฉัยสำคดี จะดำเนินการล่วงหน้าก่อนถึงกำหนดวันนัดก็ได้ เพื่อให้ศาลมีเวลาที่จะออกหมายเรียกพยานนั้น ๆ มาให้ทันกำหนดวันนัดไต่สวนมูลฟ้อง หากจำเลยมาศาล และแถลงในวันนัดเลย ก็อาจจะทำให้การไต่สวนต้องล่าช้าออกไป อันจะไม่เป็นไปตามหลักการไต่สวนมูลฟ้องที่ต้องการความกระชับและสามารถแล้วเสร็จไปภายในเวลาอันสมควร¹⁴⁴ แต่การจะกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องแถลงก่อนกำหนดนัดไต่สวนมูลฟ้องนั้น ก็อาจไม่เป็นผลดีต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยในการใช้สิทธิต่อสู้คดีในการไต่สวนมูลฟ้องตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย เนื่องจากหากปรากฏว่าในวันไต่สวนมูลฟ้องโจทก์นำพยานเข้าสืบหรือเสนอพยานหลักฐานต่อศาล ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็จะเสียสิทธิในการแถลงให้ศาลเรียกพยานมาหักล้างพยานโจทก์ได้

3.3.6.3 การโต้แย้งดุลพินิจของศาล

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาล ไม่เป็นบทบังคับศาลในการเรียกพยาน เพราะกฎหมายใช้คำว่า “ศาลอาจเรียก...ได้ตามที่จำเป็นและสมควร” ซึ่งมองว่ายังถือเป็นข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมาย

หากศาลพิจารณาแล้วเห็นควรเรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ มาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสำคดี คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4 ได้วางแนวปฏิบัติไว้ว่า ให้ศาลนั้นออกหมายเรียกพยานบุคคลโดยจัดแจ้งข้อเท็จจริง ซึ่งพยาน

¹⁴² คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 6.

¹⁴³ สมบูรณ์ ดวงดารา (เชิงอรธ 140).

¹⁴⁴ ธานี เกศพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564) 184.

อาจถูกชักถามลงไว้ในหมายเรียกพร้อมจัดส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย โดยให้เจ้าหน้าที่ศาลเป็นผู้ส่ง¹⁴⁵ หากศาลใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาแล้ว พยานที่เรียกมานั้นถือเป็นพยานหลักฐานของศาล ซึ่งกฎหมายใช้คำว่า “...เป็นพยานศาล...โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”

กรณีหากปรากฏว่า ศาลพิจารณาแล้วใช้ดุลพินิจเห็นว่าไม่เป็นการจำเป็นและสมควร จึงไม่เรียกพยานตามที่จำเลยแถลง จำเลยจะสามารถโต้แย้งหรือใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลดังกล่าวได้หรือไม่ นั้น โดยกรณีคำสั่งไม่เรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุตามคำแถลงของจำเลย แม้จะไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายเขียนไว้อย่างชัดเจนให้เป็นเด็ดขาดเหมือนกับกรณีศาลสั่งคดีมีมูลตามมาตรา 170¹⁴⁶ ก็ตาม ส่วนการจะโต้แย้งหรืออุทธรณ์คำสั่งได้ต้องพิจารณาถึงลักษณะของคำสั่งรวมถึงสถานะของจำเลยในความเป็นคู่ความในคดีนั้น ๆ อันจะมีสิทธิในการโต้แย้งหรือไม่

กรณีคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ แม้จำเลยมีสถานะเป็นคู่ความในคดี นับแต่พนักงานอัยการยื่นฟ้องต่อศาลและมีสิทธิโต้แย้งคำสั่งศาลได้ แต่ก็ไม่สามารถใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาได้ในทันที เนื่องจากคำสั่งศาลดังกล่าวถือเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณาที่ไม่ทำให้คดีเสร็จสำนวน ต้องห้ามมิให้อุทธรณ์หรือฎีกาคำสั่งนั้นจนกว่าจะมีคำพิพากษาหรือคำสั่งในประเด็นสำคัญและมี การอุทธรณ์คำพิพากษาหรือคำสั่งนั้นด้วย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196¹⁴⁷ ซึ่งกฎหมายให้นำมาใช้สำหรับไต่สวนมูลฟ้องด้วยโดยอนุโลม ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171¹⁴⁸ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วตอนต้นในส่วนของสถานะทางกฎหมายของจำเลย

ส่วนคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม ระบุไว้ชัดเจนว่า ก่อนที่ศาลจะประทับฟ้องมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจำเลยยังไม่ถือเป็นคู่ความในคดี จึงไม่อาจใช้สิทธิโต้แย้งคำสั่งหรือการใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกา กรณีศาลไม่เรียกพยานมาสืบตามคำแถลงของจำเลย

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นกรณีคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์หรือผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องก็ตาม จำเลยก็ไม่มีอำนาจอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลกรณีไม่เรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยเช่นกัน

¹⁴⁵ คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4.

¹⁴⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 170.

¹⁴⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 196.

¹⁴⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 171.

3.3.7 ผลกระทบต่อจำเลยเมื่อศาลมีคำสั่งประทับฟ้อง

แม้จะถือว่าการไต่สวนมูลฟ้องเป็นด่านแรกสำหรับการดำเนินคดีอาญาในชั้นศาล และจำเลยยังมีโอกาสที่จะต่อสู้คดีได้อีกในชั้นพิจารณา กรณีที่ศาลมีคำสั่งคดีมีมูลให้ประทับฟ้องไว้พิจารณา รวมถึงมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาต่อสู้คดีได้จนถึงที่สุดตามที่กฎหมายกำหนด

อย่างไรก็ตาม แม้จำเลยจะยังสามารถต่อสู้คดีได้ในชั้นพิจารณา แต่การที่ศาลมีคำสั่งประทับฟ้องก็ย่อมส่งผลกระทบต่อตัวจำเลยโดยตรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ไม่ว่าจะเป็นการกระทบต่อสถานภาพแห่งสิทธิและเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกายของจำเลย ซึ่งระหว่างพิจารณาของศาล จำเลยอาจต้องถูกคุมขังไว้ก่อน หรือต้องสูญเสียทรัพย์สินเพื่อหาเงินมาประกันตนเองเพื่อต่อสู้คดีในชั้นพิจารณา เสียเวลาในการที่ต้องมาศาลตามกำหนดนัด ซึ่งอาจใช้เวลานานพอสมควรกว่าที่คดีจะสิ้นสุด

ระหว่างที่ตกเป็นจำเลย นอกจากจะต้องเสียอิสรภาพตลอดจนทรัพย์สินดังกล่าวแล้ว สิ่งที่จำเลยต้องสูญเสียตามมาก็คือชื่อเสียง เกียรติคุณทั้งของจำเลยเอง คนรอบข้าง บุคคลในครอบครัว รวมถึงวงศ์วานญาติของจำเลย และแม้หากต่อมาภายหลังปรากฏว่า จำเลยอาจสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้จากการพิจารณาของศาลชั้นต้นหรือการอุทธรณ์ฎีกาต่อศาลสูงก็ตาม แต่สังคมก็เกิดความรับรู้และเข้าใจว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว ตั้งแต่ในชั้นที่ศาลประทับฟ้องแล้ว อันส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตระหว่างการต่อสู้คดีอันยาวนานส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในหน้าที่การงาน ถูกลดความน่าเชื่อถือ และอาจไม่ได้รับความไว้วางใจจากลูกค้าหรือนายจ้างเหมือนเช่นเดิม สิ่งสูญเสียไปแล้วไม่อาจย้อนกลับเป็นดังเดิม แม้ท้ายที่สุดศาลจะยกฟ้องก็ตาม ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ศาลหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการไต่สวนมูลคดีต้องยึดหลักการที่ว่าบุคคลจะต้องไม่ตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็น

3.4 อำนาจหน้าที่ของศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

ผู้พิพากษามีอำนาจและหน้าที่ในการพิจารณารรคดีต่าง ๆ ในเขตอำนาจศาลของตน รวมถึงอำนาจกลั่นกรองคดีก่อนขึ้นสู่ชั้นพิจารณาของศาล โดยคดีที่ถูกฟ้องมายังศาลนั้น ภายหลังจากที่ศาลดำเนินการในชั้นตรวจสอบคำฟ้องแล้ว ขั้นตอนต่อไปศาลมีอำนาจตรวจสอบเบื้องต้นด้วยการไต่สวนว่าคดีที่โจทก์นำมาฟ้องมีพยานหลักฐานเบื้องต้น พอที่จะพิสูจน์ความผิดของจำเลยได้หรือไม่ หากพิจารณาแล้วไม่มีมูล ศาลก็สามารถยกฟ้องในชั้นนี้ได้¹⁴⁹ กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องสำหรับคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ศาลไม่อาจถามคำให้การจำเลย ทั้งกฎหมายก็ยังไม่ถือว่าจำเลยที่ถูกฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ตกเป็นจำเลยจนกว่าศาลจะประทับฟ้อง ส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องมีความต่างกัน เพราะกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องของพนักงานอัยการมีลักษณะคล้ายกับการ

¹⁴⁹ ธานีศ เกศวพิทักษ์ (เชิงอรรถ 4) 1.

พิจารณา ซึ่งศาลจะต้องทำการไต่สวนต่อหน้าจำเลย¹⁵⁰ อย่างไรก็ดี ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ศาลจะใช้ดุลพินิจไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้¹⁵¹

3.4.1 ศาลที่มีอำนาจในการไต่สวนมูลฟ้อง

ศาลอาญาหรือศาลจังหวัด มีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาทั้งปวงที่มูลคดีเกิดในเขตอำนาจ ซึ่งพนักงานอัยการหรือผู้เสียหายได้ยื่นฟ้องคดีต่อศาลนั้น โดยไม่คำนึงว่าเป็นความผิดตามกฎหมายใด หรือมีอัตราโทษสูงเพียงใด เว้นแต่ในท้องที่เขตศาลคดีอาญา หรือศาลจังหวัดมีศาลแขวงเปิดทำการ แล้วผู้พิพากษาในศาลอาญาหรือศาลจังหวัดมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องเฉพาะคดีอาญาซึ่งมีอัตราโทษ จำคุกเกิน 3 ปี หรือปรับเกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ ซึ่งโทษจำคุกหรือปรับอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสองอย่างเกินอัตราดังกล่าว¹⁵²

อย่างไรก็ตาม หากมีการยื่นฟ้องคดีอาญา ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ อันเป็นคดีที่เกิดขึ้นในเขตศาลแขวงและอยู่ในอำนาจของศาลแขวงต่อ ศาลอาญาหรือศาลจังหวัด ซึ่งมีเขตศาลทับซ้อนกับศาลแขวง ศาลคดีอาญาหรือศาลจังหวัดอาจใช้ ดุลพินิจยอมรับคดีนั้นไว้พิจารณาพิพากษาได้ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 19/1 กรณีนี้ผู้ พิพากษาในศาลอาญาหรือศาลจังหวัดจึงมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับด้วย ส่วนศาลแขวงมีอำนาจไต่สวนมูลฟ้องเฉพาะคดีอาญา ซึ่งมีอัตราโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี หรือปรับไม่เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ อันเป็นคดีที่อยู่ใน อำนาจของศาลแขวงตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 17 ประกอบมาตรา 25 วรรคหนึ่ง (5) เท่านั้น¹⁵³

ทั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นคดีในศาลอาญา ศาลจังหวัด หรือศาลแขวง กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจ ของผู้พิพากษานายเดียวสามารถกระทำได้ รวมถึงการสั่งประทับรับฟ้อง ไม่จำเป็นต้องมีผู้พิพากษา อย่างน้อยสองคนเป็นองค์คณะ ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 (3) และมาตรา 26 กฎหมายคงห้ามเฉพาะผู้พิพากษาประจำศาลเท่านั้นที่ไม่อาจทำการไต่สวนมูลฟ้องได้โดยลำพัง ตาม พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 วรรคสอง¹⁵⁴

¹⁵⁰ ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 7, วิญญูชน 2566) 62.

¹⁵¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (เชิงอรรถ 2) 1.

¹⁵² สุริยา ปานแป้น และอนุวัฒน์ บุญนันท์, *หลักกฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2, ไอเดีย พรินต์ (2013) 2564) 143–144.

¹⁵³ เฟิงอ้าง 50.

¹⁵⁴ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 และมาตรา 26.

3.4.2 องค์คณะในการไต่สวนมูลฟ้อง

การกำหนดองค์คณะผู้พิพากษาของแต่ละศาลหรือแต่ละประเภทคดี เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด โดยอาจจะเป็นไปในรูปแบบของผู้พิพากษานายเดียวสำหรับคดีที่มีทุนทรัพย์ หรืออัตราโทษไม่สูงมากตามอัตราโทษที่กฎหมายกำหนดไว้หรือในรูปแบบขององค์คณะผู้พิพากษาดังแต่ 2 คนขึ้นไปสำหรับคดีที่กฎหมายกำหนดอัตราโทษ หรือประเภทคดีให้ต้องมีการพิจารณาคดีแบบองค์คณะ ดังนั้น “องค์คณะผู้พิพากษา” จึงอาจพอจะอนุมานได้ว่า หมายถึงการกำหนดจำนวนผู้พิพากษาที่ศาลกำหนดให้จำเป็นจะต้องมี จึงจะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลนั้นโดยชอบด้วยกฎหมาย องค์คณะผู้พิพากษาประกอบด้วยคณะบุคคลที่ต้องมาร่วมกันในการพิจารณา และทำคำพิพากษาคดีเดียวกัน เมื่อมีกฎหมายกำหนดให้พิจารณาคดีแบบองค์คณะ กล่าวคือ ต้องมีผู้พิพากษาจำนวน 2 คน หรือมากกว่านั้น การพิจารณาคดีหรือลงลายมือชื่อทำคำพิพากษาต้องทำให้ครบองค์คณะตามที่กฎหมายกำหนด¹⁵⁵

การที่กระบวนพิจารณาคดีของศาล ต้องให้ความสำคัญกับการกำหนดองค์คณะผู้พิพากษาในการนั่งพิจารณาและพิพากษาคดี เนื่องจากแนวความคิดที่ว่าเป็นการสมควรหรือไม่ที่จะมอบความไว้วางใจ ในการพิจารณาและวินิจฉัยคดีให้อยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาแต่เพียงผู้เดียว ในเมื่อคดีที่มาสู่ศาลมีขนาดความสำคัญต่าง ๆ กัน ตั้งแต่คดีเล็กน้อยจนถึงคดีอุกฉกรรจ์มหันตโทษ หรือคดีที่มีความสำคัญอย่างอื่น ซึ่งการดำเนินคดีอาญาทุกประเภทย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อสิทธิเสรีภาพหรือทรัพย์สินของผู้ต้องหาหรือจำเลยแทบทั้งสิ้น ซึ่งในความเป็นจริงประสบการณ์การทำงานและความชำนาญในการผ่านการพิจารณาพิพากษาคดีของผู้พิพากษาแต่ละคนก็ย่อมมีความแตกต่างกัน อันถือเป็นส่วนสำคัญที่มีผลต่อความกล้าตัดสินใจในกรณีที่กฎหมายกำหนดให้ต้องใช้ดุลพินิจ ซึ่งผู้พิพากษาแต่ละคนเมื่อเข้ามาทำงานใหม่ ๆ แม้จะได้รับการอบรมหรือศึกษากฎหมายมาเป็นอย่างดีแล้วเพียงใด แต่ก็ต้องใช้ระยะเวลาในการสั่งสมประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการพิจารณาใช้ดุลพินิจ การที่ให้ผู้พิพากษาร่วมกันพิจารณาคดีไต่ถามกว่าหนึ่งคนก็เพื่อวัตถุประสงค์ให้มีการปรึกษากันใช้ดุลพินิจกันได้ อันจะทำให้คดีได้รับการพิจารณาพิเคราะห์โดยละเอียดรอบคอบและถูกต้องยิ่งขึ้น มิใช่ใช้อำนาจตามอำเภอใจแต่เพียงผู้เดียว¹⁵⁶

การมีองค์คณะในการพิจารณาคดี จะทำให้เกิดการถ่วงดุลกลั่นกรองกันในการพิจารณาพิพากษาคดีมากกว่าการมีผู้พิพากษาคคนเดียวในการพิจารณา ซึ่งบางครั้งผู้พิพากษาคคนเดียวที่ทำ

¹⁵⁵ สมชัย เมธากวินโสภณ, ‘ปัญหาองค์คณะในการพิจารณาคดีอาญาของศาลไทย’ (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548) 11-12.

¹⁵⁶ สมชัย เมธากวินโสภณ, ‘ปัญหาองค์คณะในการพิจารณาคดีอาญาของศาลไทย’ (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548) 13.

การไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาอาจขาดความรอบคอบในการค้นหาหรือตรวจสอบข้อเท็จจริง พยานหลักฐานที่โจทก์นำสืบ อาจทำให้มีการใช้ดุลพินิจที่ผิดพลาดขาดการถ่วงดุลกลั่นกรอง อาจทำให้ การไต่สวนมูลฟ้องหรือการพิจารณาขาดประสิทธิภาพ¹⁵⁷ ความเสียหายย่อมเกิดแก่คู่ความในคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผลเสียนั้นไปตกแก่จำเลยย่อมส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลนั้น

นอกจากนี้ การที่กระบวนการพิจารณาความอาญากำหนดให้ต้องมีการพิจารณาคดีอาญา ด้วยระบบของคณะที่ประกอบด้วยผู้พิพากษาตั้งแต่สองคน ก็เพื่อให้ผู้พิพากษาในองค์คณะร่วมมือกัน ค้นหาความจริงแท้ในคดีให้ปรากฏ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ปัญหาข้อเท็จจริงในคดีเป็นที่ยุติให้ได้ รวมทั้งการ ยุติปัญหาข้อกฎหมายด้วย และยังเป็นการป้องกันการเข้าครอบงำผู้พิพากษาในองค์คณะจากอิทธิพล ภายนอก ทำให้ทำได้ยากขึ้นด้วย การใช้ระบบของคณะเช่นนี้เป็นการเฉลี่ยความรู้และประสบการณ์ ความสันทัดจัดเจนในแต่ละด้านในคดีของผู้พิพากษาแต่ละคนในองค์คณะ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและเป็น ประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรม¹⁵⁸

ปัจจุบัน ตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 (3) กำหนดให้ผู้พิพากษานายเดี๋ยวมิ อำนาจไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาได้ทุกคดี โดยไม่มีข้อจำกัดว่าจะเป็นการกระทำความผิดตามกฎหมาย ใดและมีอัตราโทษสูงต่ำเพียงใด¹⁵⁹ และเมื่อไต่สวนมูลฟ้องแล้วเห็นว่ามีมูลก็มีอำนาจสั่งประทับฟ้อง ได้¹⁶⁰ ไม่ว่าคดีนั้นจะมีอัตราโทษเพียงใดก็ตาม แต่ในทางกลับกัน หากผู้พิพากษานายเดี๋ยวนั้น ทำการ ไต่สวนมูลฟ้องกรณีคดีอยู่ในอำนาจศาลจังหวัด ในคดีที่มีอัตราโทษอย่างสูงให้จำคุกเกิน 3 ปี หรือปรับ เกิน 60,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับแล้ว เห็นว่าคดีไม่มีมูล และจะพิพากษายกฟ้องโจทก์ กรณีนี้ผู้ พิพากษานายเดี๋ยวลกลับไม่อาจยกฟ้องโจทก์ได้โดยลำพัง เพราะเกินอำนาจของผู้พิพากษานายเดี๋ยว¹⁶¹ กฎหมายให้ถือเป็นเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงได้ ต้องให้ระดับผู้บริหารศาล เช่น อธิบดีผู้พิพากษา รองอธิบดีผู้พิพากษา หรือผู้พิพากษาหัวหน้าศาล หรือผู้ทำการแทน แล้วแต่กรณี ทำการตรวจสอบสำนวน และร่วมลงชื่อในคำพิพากษาดังกล่าว¹⁶² ถือได้ว่ากฎหมายมีการถ่วงดุลและกลั่นกรองคดีกรณีนี้ที่ผู้พิพากษา นายเดี๋ยวไต่สวนและเห็นควรพิพากษายกฟ้อง โดยได้นำอัตราโทษมาเป็นเกณฑ์กำหนด ต่างจากกรณี ที่จะประทับฟ้องกฎหมายไม่ได้กำหนดให้มีการกลั่นกรองเอาไว้แต่อย่างใด

¹⁵⁷ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาล ยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 38.

¹⁵⁸ สมชัย เมธากวินโสภณ (เชิงอรรถ 156).

¹⁵⁹ สุริยา ปานแป้น และอนวัณณ์ บุญนันท์ (เชิงอรรถ 152).

¹⁶⁰ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1752-1753/2557.

¹⁶¹ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 (3).

¹⁶² พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 29 (3) และมาตรา 31 (1).

เมื่อกฎหมายให้ศาลชั้นต้นสามารถหมายเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยมาได้ส่วน เพื่อสั่งว่าคดีโจทก์ไม่มีมูลและสามารถพิพากษายกฟ้องได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 การพิจารณาคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ผู้บริหารศาลชั้นต้นจึงควรให้ความสำคัญมอบหมายสำนวนคดีไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาให้ผู้พิพากษาที่มีประสบการณ์เป็นเจ้าของสำนวนคดี เพราะจากประสบการณ์ของผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนจะพิจารณาได้ละเอียดรอบคอบ ว่าคดีใดควรจะหมายเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยมาได้ส่วนเพื่อสั่งว่าคดีโจทก์ไม่มีมูล¹⁶³

3.4.3 บทบาทของศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

เมื่อพิจารณาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย กฎหมายให้อำนาจศาลสามารถค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง เช่น ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กฎหมายให้อำนาจศาลสามารถสืบพยานเพิ่มเติมได้โดยพลการ ตามที่ปรากฏตามมาตรา 228 “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้” และมาตรา 229 “ศาลเป็นผู้สืบพยาน จะสืบในศาลหรือนอกศาลก็ได้ แล้วแต่เห็นควรตามลักษณะของพยาน” ซึ่งตามมาตรา 171 ให้สามารถนำมาใช้บังคับสำหรับไต่สวนมูลฟ้องด้วย โดยอนุโลม ดังปรากฏถ้อยคำตามคำพิพากษาศาลฎีกา (ประชุมใหญ่) ที่ว่า “ในการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญา แม้โจทก์แถลงหมดพยานแล้วศาลก็มีอำนาจสั่งเรียกพยานหลักฐานมาสืบเอง เพื่อประกอบคำวินิจฉัยทำคำสั่งในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้...”¹⁶⁴ จากบทบัญญัติของกฎหมายและแนวคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าว ได้แสดงถึงบทบาทของศาลในคดีอาญาว่าศาลเป็นผู้ค้นหาความจริงในคดี เป็นการวางกลไกในการตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของพยานหลักฐาน โดยบทบัญญัติดังกล่าว ได้ให้อำนาจศาลใช้บทบาทเชิงรุกในการตรวจสอบและแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อให้เกิดความชัดเจนในคดี¹⁶⁵

อย่างไรก็ตามยังพบว่า ในทางปฏิบัติในการพิจารณาคดีของศาลไทย ศาลมักจะยึดติดกับการพิจารณาคดีแบบระบบกล่าวหา กล่าวคือ การกำหนดบทบาทของตนให้เป็นกลาง ไม่เข้ามามีบทบาทในการค้นหาความจริง ผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนมูลฟ้อง จะทำหน้าที่เป็นกลางโดยเคร่งครัดควบคุมการไต่สวนมูลฟ้อง ส่วนการมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงเพื่อประกอบดุลพินิจในการสั่งหรือทำคำพิพากษานั้น เป็นหน้าที่ของโจทก์และจำเลย ศาลเพียงแต่บันทึกคำพยานตามที่โจทก์นำสืบและทนาย

¹⁶³ ไพโรจน์ ธนกิจโกเศรษฐ์, ‘การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562) 32.

¹⁶⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1621/2506 (ประชุมใหญ่).

¹⁶⁵ ชยาธร เฉียบแหลม, ‘บทบาทการค้นหาความจริงในคดีอาญาของศาลไทย: ศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ’ (2565) 2 วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 214, 230–231.

จำเลยถามค้าน ในกรณีที่จำเลยมีทนายช่วยเหลือในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและมีคำสั่งหรือคำพิพากษาต่อไป¹⁶⁶

การที่ผู้พิพากษาหรือตุลาการจะเป็นผู้ริเริ่มหรือแสวงหาข้อเท็จจริงเอง ยังมีปัจจัยอื่น เช่น ปัจจัยเกี่ยวกับเรื่องเวลาประกอบด้วย เพราะบางกรณีระยะเวลาอาจจะล่วงเลยมาแล้วพอสมควร ซึ่งยากที่จะเข้าไปแสวงหาข้อเท็จจริงได้เต็มที่ หรือบางกรณีก็เป็นเรื่องความกล้าหาญของผู้พิพากษา นอกจากนี้การให้ผู้พิพากษาหรือตุลาการมีดุลพินิจในการแสวงหาข้อเท็จจริงมาน้อยเพียงใด อาจจะกระทบต่อกระบวนการยุติธรรมได้เช่นเดียวกัน เพราะผู้พิพากษาหรือตุลาการก็เป็นมนุษย์ที่อาจมีอคติ กับเรื่องต่าง ๆ ได้¹⁶⁷ มาตรฐานการใช้ดุลพินิจอาจมีความแตกต่างกัน และหากศาลเข้าไปก้าวก่ายใน กระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงมากเกินไปก็อาจทำให้เกิดปัญหาในเรื่องความเป็นกลางได้

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 9 กำหนดไว้ว่า “ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำ พยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยาน ควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละฝ่าย ที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็น เพื่อ ประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง”¹⁶⁸ ถือเป็นการกำหนดให้ การนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละ ฝ่ายที่จะกระทำนั้น โดยที่ศาลมีหน้าที่คอยกำกับดูแลการพิจารณาคดี ชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานจาก ข้อเท็จจริงรวมถึงข้อกฎหมาย และพิพากษาไปตามพยานหลักฐานที่คู่ความนำเสนอเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ในตอนท้ายจะกำหนดต่อไปว่า เมื่อมีความจำเป็นให้ผู้พิพากษาเรียก พยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตัวเอง ภายใต้หลักการเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมี กฎหมายบัญญัติไว้ ก็ถือเป็นการกำหนดให้ศาลหรือผู้พิพากษาต้องใช้ดุลพินิจในการพิจารณาเองว่า จะแสวงหาข้อเท็จจริงหรือสืบพยานหลักฐานนั้น ๆ เองหรือไม่ ทำให้การใช้ดุลพินิจในลักษณะนี้เป็นสิ่ง ที่ผู้พิพากษาต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เพราะอาจเป็นช่องทางให้คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์ ร้องเรียนในประเด็นความเป็นกลางและการขัดประมวลจริยธรรม จึงทำให้การใช้อำนาจของศาลหรือ ผู้พิพากษาของไทยภายใต้ระบบไต่สวนในคดีอาญาอาจยังมีข้อจำกัด

¹⁶⁶ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสาร วิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 33.

¹⁶⁷ อุดม รัฐอมฤต, ‘การพิจารณาคดีแบบระบบไต่สวน: หลักการและทางปฏิบัติที่เป็นอยู่’ (งานสัมมนาวิชาการ, ห้องจัด เศรษฐบุตร คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 16 มีนาคม 2563).

¹⁶⁸ ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 9.

บทบาทศาลก่อนการเพิ่มประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

ศาลขาดเครื่องมือที่จะนำมาช่วยใช้กลั่นกรองคดี นอกจากนี้ หลักการสำคัญของการไต่สวนมูลฟ้อง อยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 อย่างเคร่งครัด กล่าวคือ กฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการไต่สวนมูลฟ้องไว้เฉพาะแล้ว โดยไม่ได้เปิดโอกาสให้จำเลย แฉงต่อผู้คดีหรือนำสืบพยานหรือแสดงหลักฐานของตน เพื่อให้ศาลเห็นและประกอบการสั่งคดีไม่มี มูลได้ในชั้นนี้ จำเลยคงเพียงแต่มีสิทธิตั้งทนายความเข้ามาช่วยเหลือในการถามค้านพยานโจทก์เท่านั้น ไม่มีสิทธินำเสนอพยานหลักฐานของตนต่อศาล

การไต่สวนมูลฟ้องยังคงให้น้ำหนักมุ่งเน้นให้เป็นเรื่องระหว่างโจทก์กับศาลเป็นหลัก โดยโจทก์ มีหน้าที่ต้องพยานมาเสนอต่อศาลฝ่ายเดียว และศาลจะวินิจฉัยไปตามหลักฐานของโจทก์ถึงความมีมูล แห่งคดี ศาลจะไม่แสวงหาพยานหลักฐานเองหรือนำพยานของของจำเลยมาพิจารณาในชั้นนี้ บทบาท ของศาลต่อการไต่สวนมูลฟ้องจะใช้หลักการกล่าวหามากกว่าที่จะดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องโดยใช้ หลักการไต่สวนที่ศาลมีอำนาจเรียกพยานมาสืบ เนื่องจากศาลยึดถือระบบกล่าวหาที่โจทก์และจำเลย มีหน้าที่นำพยานหลักฐานมาสืบมากกว่า¹⁶⁹

บทบาทศาลหลังการเพิ่มประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

การที่กฎหมายได้เพิ่มการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีมากยิ่งขึ้น โดยให้จำเลยมี สิทธิสามารถแถลงข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายอันสำคัญให้ศาลทราบ เพื่อประกอบการสั่งคดีไม่มีมูลได้ นอกจากนี้ผู้ต้องหาหรือจำเลยยังสามารถระบุตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุมาในคำแถลง เพื่อให้ศาลมี ดุลพินิจเรียกพยานนั้นมาไต่สวน และผู้ต้องหาหรือจำเลยยังมีสิทธิซักถามพยานในชั้นนี้ได้เมื่อได้รับ อนุญาตจากศาลจึงทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีโอกาสหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์ได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวน มูลฟ้อง ดังนั้น ภายหลังจากการเพิ่มมาตรา 165/2 จึงทำให้ศาลมีเครื่องมือที่จะนำมาช่วยใช้กลั่นกรอง คดีได้มากยิ่งขึ้น โดยไม่จำกัดที่ต้องรับฟังจากพยานฝ่ายโจทก์เพียงด้านเดียว ดังเช่นที่เคยเป็นมา

3.4.4 หลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจในการเรียกรับฟังพยานหลักฐาน

กรณีที่ศาลใช้ดุลพินิจเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลย ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ เบื้องต้นพยานต้องมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีและมีคุณค่าพอที่จะเป็น พยานหลักฐานได้ ดังนี้¹⁷⁰

¹⁶⁹ ปัญญ กล้าแข็ง, ‘ปัญหาการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายและการไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคล หลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 19 วิทยาลัยข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่าย ศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563) 27.

¹⁷⁰ ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, ‘การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา’ (กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานชั้นสูง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มปป.) <<https://www.stou.ac.th/schoolsweb/law/UploadedFile/41717-12.pdf>> สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2568.

พยานบุคคล ต้องมีคุณสมบัติทั่วไปที่ต้องเข้าใจ ตอบคำถาม หรือสื่อสาร และเรียบเรียงลำดับความคิด ความเข้าใจ รับรู้ นอกจากนี้พยานต้องมีคุณสมบัติเฉพาะคดีอีกด้วย เช่น พยานมีโอกาสรับรู้จดจำเหตุการณ์ได้จริงหรือไม่

พยานเอกสาร ต้องนำพยานหลักฐานที่มีความถูกต้องแท้จริง มีคุณสมบัติเป็นต้นฉบับหรือเทียบเท่า

พยานวัตถุ ต้องนำสืบพิสูจน์ว่า การได้มาและเก็บรักษาพยานวัตถุนั้นมีขั้นตอนการเก็บ การรักษา การตรวจพิสูจน์ที่ถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่ตามหลัก เพื่อมิให้มีการแทรกแซงยุ่งเกี่ยวกับพยานวัตถุเหล่านั้นจนทำให้คุณภาพพยานด้อยลงไป ดังนั้น การประเมินคุณค่าของพยานในเบื้องต้น จึงเป็นสาระสำคัญที่ต้องพิจารณาก่อนนำไปใช้

ส่วนหลักเกณฑ์การใช้ดุลพินิจเรียกสืบพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลในการเรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุแล้วแต่กรณี เนื่องจากกฎหมายใช้คำว่า “ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ...ได้ตามที่จำเป็นและสมควร” จึงไม่เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลในการเรียกพยาน อันถือเป็นข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมาย

การใช้ดุลพินิจสืบพยานหลักฐานของผู้พิพากษาแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันบ้างเป็นไปตามประสบการณ์หรือความชำนาญของแต่ละบุคคล อันเป็นการยากที่จะกำหนดให้มีความเห็นเหมือนกันได้ทุกเรื่อง ซึ่งตามถ้อยคำในบทบัญญัติมาตรา 165/2 ก็ได้มีการเขียนถ้อยคำไว้ให้ชวนคิดไปได้ว่าผู้พิพากษาแต่ละคนจะตีความหรือใช้มาตรฐานเหมือนกันหรือไม่ เช่น “...อันสำคัญ...” หรือ “...ตามจำเป็นและสมควร...” ทั้งกฎหมายก็ได้กำหนดคำนิยามไว้ จึงต้องใช้ดุลพินิจของแต่ละบุคคลเป็นส่วนสำคัญของหลักการพิจารณา นอกจากนี้แม้จะพยานหลักฐานประเภทเดียวกันก็อาจมีการแปลความหมายหรือให้ความสำคัญต่างกันได้เป็นเรื่องธรรมดา ทั้งไม่มีบรรทัดฐานใดมาเป็นตัวกำหนดได้ ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่า ความเห็นใดผิดหรือถูก¹⁷¹

กรณีที่ศาลจะใช้ดุลพินิจเรียกพยานตามคำแถลงของผู้ต้องหาหรือจำเลยมาประกอบการวินิจฉัยคดี หากกรณีเป็นพยานบุคคลได้มีการวางแผนปฏิบัติไว้ในคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4 ว่าให้ศาลนั้นออกหมายเรียกพยานบุคคล โดยจัดแจ้งข้อเท็จจริง ซึ่งพยานอาจต้องถูกซักถามลงไว้ในหมายเรียก พร้อมจัดส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย โดยให้เจ้าหน้าที่ศาลเป็นผู้ส่ง¹⁷² เพียงเท่านั้น

¹⁷¹ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 12, วิญญูชน 2564) 491-492.

¹⁷² คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4.

บทที่ 4

กระบวนการได้ส่วนมูลฟ้องของต่างประเทศ

กระบวนการได้ส่วนมูลฟ้องและการพิจารณาคดีอาญาตามกฎหมายของต่างประเทศมีรูปแบบและวิธีการดำเนินการแตกต่างกันไป แบ่งตามบริบทของระบบกฎหมายที่ใช้บังคับของประเทศนั้น ๆ ซึ่งบางประเทศมีระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร บางประเทศเป็นแบบจารีตประเพณี โดยการดำเนินคดีอาญามีทั้งได้ส่วน กล่าวหา หรือแบบผสมผสานกัน และมีจุดเด่นหรือข้อจำกัดต่างกัน

กลุ่มประเทศที่ใช้ระบบได้ส่วนในคดีอาญาจะใช้หลักการค้นหาความจริงในคดีอาญา จะมีการยึดถือหลักการว่ารัฐเป็นผู้ให้ความยุติธรรมได้ดีที่สุด การดำเนินคดีอาญาเป็นเรื่องระหว่างรัฐกับเอกชนที่มีสถานะไม่เท่าเทียมกัน การริเริ่มในการดำเนินคดีจึงเป็นหน้าที่ของรัฐจะต้องตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องที่กล่าวหา และเมื่อคดีขึ้นสู่ศาลแล้ว ศาลมีบทบาทเชิงรุก (Active Role) ลงมาทำหน้าที่ในการค้นหาความจริงจากพยานหลักฐานด้วยตนเอง และประการสำคัญศาลไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าคู่ความจะนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนหรือไม่ ขณะเดียวกันก็ไม่ถูกจำกัดให้พิจารณาเฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความนำมาเสนอต่อศาลเท่านั้น¹⁷³

ส่วนประเทศที่ใช้รูปแบบการกล่าวหาในการพิจารณาคดีอาญา จะมองว่าหลักการดำเนินคดีอาญานั้น อยู่บนพื้นฐานที่เรียกว่าระบบการต่อสู้ หรือระบบคู่กรณี (Adversarial System/Fighting System) ที่มุ่งเน้นการตกลงและยุติข้อพิพาทในคดีกันระหว่างคู่ความ หลักการดำเนินคดีเป็นเรื่องระหว่างเอกชนกับเอกชนที่มีความเท่าเทียมกัน และแต่ละฝ่ายต้องรักษาผลประโยชน์ในคดีกันเอง ภายใต้กฎเกณฑ์ที่แน่นอน เครื่องครัดต่อหน้าศาลที่วางตัวเป็นกลางควบคุมการพิจารณา และวางเฉยไม่เข้าไปก้าวก่ายกับการเสนอพยานของฝ่ายใด การริเริ่มคดีเกิดจากคู่ความแห่งคดี เป็นตัวกำหนดขอบเขตแห่งคดีโดยนำพยานหลักฐานมาสืบสนับสนุนข้ออ้างหรือข้อเถียงของตน และหากข้อเท็จจริงใดไม่มีการโต้แย้ง หรือยอมรับกันแล้วศาลจะมีบทบาทวางเฉย (Passive Role) ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว

¹⁷³ รัชชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุชนิพนธ์ิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 34.

ตรวจสอบใด ๆ อีก หรือให้มีการนำพยานอื่นมาสืบ เพราะอาจจะทำให้เสียความเป็นกลาง เว้นแต่เป็นข้อเท็จจริงเท่าที่อยู่ในกรอบของการโต้เถียงของคู่ความเท่านั้น¹⁷⁴

4.1 ประเทศฝรั่งเศส

ประเทศฝรั่งเศส “ฝรั่งเศส” เป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law) โดยมีวิวัฒนาการมาจากประมวลกฎหมายโปเลียน (Code Napoléon) ซึ่งทำการรวบรวมหลักกฎหมายที่มีมาตั้งแต่สมัยโรมันที่กระจัดกระจายอยู่มารวมไว้ในประมวลกฎหมาย มีการแยกหมวดหมู่ของกฎหมายเอาไว้อย่างชัดเจนโดยกฎหมายลักษณะเดียวกันจะอยู่ในประมวลกฎหมายฉบับเดียวกัน¹⁷⁵

ระบบการดำเนินคดีอาญาของฝรั่งเศสอยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ที่จะต้องดำเนินการโดยรัฐผ่านหน่วยงานตำรวจและอัยการ ซึ่งมีหลักคิดและมุมมองในเรื่องนี้ว่า การกระทำความผิดอาญาที่เกิดขึ้นในประเทศนั้นย่อมทำให้รัฐและสังคมส่วนรวมได้รับความเสียหายอย่างไมอาจหลีกเลี่ยงได้ รัฐจึงมีอำนาจฟ้องคดีอาญาได้แต่เพียงผู้เดียวและถือว่าเป็นผู้เสียหายของการกระทำความผิด¹⁷⁶ โดยเอกชนจะไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญาได้ด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตามเอกชนหรือผู้เสียหายก็ยังสามารถเข้ามาในคดีอาญาเพื่อดำเนินการเรียกค่าเสียหายทางแพ่งต่อผู้กระทำความผิดอาญาได้¹⁷⁷ ในกรณีที่คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญา

¹⁷⁴ รณชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาคำความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 32.

¹⁷⁵ ปกป้อง ศรีสนิท, ‘ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน’ (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 28.

¹⁷⁶ French Code of Criminal Procedure

“...Article 1 Public prosecution for the imposition of penalties is initiated and exercised by the judges, prosecutors or civil servants to whom it has been entrusted by law.

This prosecution may also be initiated by the injured party under the conditions determined by the present Code...”

¹⁷⁷ French Cod of Criminal Procedure

“...Article 2 (Ordinance no. 58-1296 of 23 December 1958 Article 1 Official Journal of 24 December 1958 in force on 2 March 1959)

ระบบศาลยุติธรรมทางอาญาของฝรั่งเศส แบ่งโครงสร้างออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) ศาลฎีกา (Cour de cassation) เป็นศาลสูงสุดในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญา (2) ศาลอุทธรณ์ (Court of Appeal) แบ่งเป็นศาลอุทธรณ์คดีอาญาไม่ร้ายแรง (Correctional chambers) และ ศาลอุทธรณ์อุกฉกรรจ์ (Assize Court of Appeal) (3) ศาลชั้นต้น ซึ่งประกอบไปด้วย Judiciary Court จะประกอบไปด้วย Police Court มีหน้าที่พิจารณาประเภทคดีลหุโทษ และ Correctional Court มีหน้าที่พิจารณาคดีมีชฉมิโทษ Assize Court และ Criminal Court มีหน้าที่พิจารณาคดีอุกฉกรรจ์ การพิจารณาคดีอาญาของศาลอยู่บนระบบไต่สวน มีลักษณะเด่นในการให้อำนาจแก่ผู้พิพากษาในการแสวงหาข้อความจริงและพยานหลักฐานแห่งคดีได้ด้วยตนเอง โดยผู้พิพากษาจะไม่ใช้เพียงคนกลางที่วางเฉยในการสืบทราบหรือพิสูจน์ข้อเท็จจริง รวมทั้งผู้พิพากษามีอำนาจในการซักถามพยานหรือผู้ถูกกล่าวหาได้ด้วยตนเอง¹⁷⁸

4.1.1 แนวคิดและความเป็นมาของการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศฝรั่งเศส

การดำเนินคดีอาญาของฝรั่งเศสมีการแบ่งแยกอำนาจในการฟ้องคดีกับอำนาจในการไต่สวนคดีอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในส่วนของการฟ้องร้องคดีให้เป็นอำนาจของพนักงานอัยการ (Ministère Public) ขณะที่อำนาจด้านการไต่สวนเสาะแสวงค้นหาความจริงของพยานแห่งคดีเป็นอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวน (Juge d'instruction) นอกจากนี้ยังแบ่งแยกอำนาจในการไต่สวนกับอำนาจในการพิพากษาคดี (La séparation des fonctions d'instruction et de Jugement) โดยอำนาจในการไต่สวนแสวงหาพยานหลักฐานอันเป็นอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนนั้นต้องแยกต่างหากจากอำนาจในการพิพากษาคดี¹⁷⁹ นอกจากนี้ กฎหมายยังกำหนดให้ผู้พิพากษาไต่สวนที่ได้ทำการไต่สวน

Civil action aimed at the reparation of the damage suffered because of a felony, a misdemeanour or a petty offence is open to all those who have personally suffered damage directly caused by the offence.

The waiver of a civil action will not interrupt or suspend the exercise of the public prosecution, subject to the cases set out under the third paragraph of article 6..."

¹⁷⁸ สรรพชัย รัชตะวรรณ, ‘สรุปการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง เจาะลึกกระบวนการยุติธรรมประเทศฝรั่งเศส “French Criminal Justice System: Overview, Fundamental Concepts and Principles” นำเสนอ โดย Mr. Jean-François REDONNET <drive.google.com/file/d/19dnVEvqU0d37Plt7Ztzo61BW0tCb67Z/view> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

¹⁷⁹ ธนฤต วรธนัชชากุล, ‘หลักสำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

จำเลยแล้ว จะไม่สามารถเข้าร่วมในการพิจารณา รวมถึงการพิพากษาคดีที่ตนเองเคยทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาไต่สวนนั้นอีก¹⁸⁰

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของฝรั่งเศส (code de procédure pénale หรือ “CPP”)¹⁸¹ เป็นกฎหมายฉบับหลักที่วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาเอาไว้ ระบบในการพิจารณาพิพากษาคดีอาญาในชั้นศาลมีรากฐานมาจากระบบไต่สวน (Inquisitorial System) โดยพนักงานอัยการและศาลจะทำหน้าที่เป็นตัวหลักที่มีบทบาทสำคัญในการรวบรวมและเก็บพยานหลักฐาน¹⁸² โดยผู้ที่ทำหน้าที่หลักในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในชั้นก่อนฟ้องของประเทศฝรั่งเศสนั้น ได้แก่ ตำรวจ (LA Police) อัยการ (Procureurs) ผู้พิพากษาไต่สวน (Juge d'instruction หรือ Investigating Judge) ผู้พิพากษาด้านสิทธิเสรีภาพและการกักตัว (Juge des libertés et de la détention หรือ Liberty and Detention Judge) หรือที่เรียกกันว่า “JLD”¹⁸³

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส สามารถแบ่งโทษหรือระดับความร้ายแรงได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ความผิดอุกฤษฏ์โทษ (Les Crimes) ความผิดมัธยโทษหรือมัชฌิมโทษ (Les Délits) และความผิดลหุโทษ (Les Contraventions) โดยแบ่งความผิดตามอัตราโทษของแต่ละประเภทคดีได้ ดังนี้

(1) ความผิดอาญาอุกฤษฏ์โทษ (Les Crimes)

ตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-1¹⁸⁴ ความผิดอาญาอุกฤษฏ์โทษเป็นความผิดอาญาที่มีโทษร้ายแรงที่สุดจากการแบ่งชั้นความผิดอาญาเป็น 3 ระดับ ซึ่งตามประมวลกฎหมายอาญา

¹⁸⁰ French Code of Criminal Procedure Article 49 paragraph two

“...He may not take part in the trial of the criminal cases he dealt with in his capacity as investigating judge, under penalty of nullity...”

¹⁸¹ French Code of Criminal Procedure <https://legislationline.org/sites/default/files/2023-10/France_Code_of_criminal_procedure_EN.pdf> accessed 16 October 2024.

¹⁸² ปกป้อง ศรีสนิท, ‘ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน’ (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 28-30.

¹⁸³ เพิ่งอ้าง.

¹⁸⁴ French Penal Code Article 131-1

“...The penalties incurred by natural persons for the commission of felonies are:

1. criminal imprisonment for life or life criminal detention;
2. criminal imprisonment or criminal detention for a maximum of thirty years;
3. criminal imprisonment or criminal detention for a maximum of twenty years;
4. criminal imprisonment or criminal detention for a maximum of fifteen years.

ปัจจุบันความผิดอาญาอุกฤษฏ์โทษ ได้แก่ ความผิดที่ระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จนถึงโทษจำคุกตลอดชีวิต ทั้งนี้ โทษประหารชีวิตในประเทศฝรั่งเศสได้ยกเลิกไปในปี ค.ศ. 1981 นอกจากโทษจำคุกและโทษปรับแล้ว สำหรับความผิดอุกฤษฏ์โทษยังมีโทษปรับและโทษเสริม ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-10 ด้วย เช่น การห้าม การริบ การลบล้าง การถอนสิทธิห้ามเคลื่อนย้ายหรือริบวัตถุสิ่งของหรือริบสัตว์ ปิดสถานประกอบกิจการ ปิดประกาศคำวินิจฉัยของศาล หรือเผยแพร่คำวินิจฉัยของศาลโดยหนังสือพิมพ์ หรือด้วยทุกวิถีทาง ที่ให้สาธารณะทราบด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์¹⁸⁵

ความผิดอาญาร้ายแรงอันจะเป็นระดับอุกฤษฏ์โทษ เช่น การฆ่าบุคคล การกระทำชำเรา การลักทรัพย์ผู้อื่นโดยมีอาวุธ ซึ่งความผิดในหมวดนี้จะต้องมีการเริ่มต้นไต่สวนความในศาลไต่สวน (The Court de Assises) โดยมีผู้พิพากษาจำนวน 3 คน และลูกขุน (Jurors) อีกจำนวน 9 คน อันได้มาจากการสุ่มคัดเลือกจากบัญชีบุคคลผู้มีสิทธิเลือกตั้ง โดยก่อนปี ค.ศ. 2000 มาตรา 359 ของ CPP ได้ห้ามมิให้อุทธรณ์คำตัดสินของคณะลูกขุนในศาลอาญาชั้นต้น (Cour d'assises) แต่หลังการแก้ไขกฎหมายในปี 2000 ได้มีการเพิ่มระบบศาลอาญาอุทธรณ์ ทำให้คดีอาญาร้ายแรงสามารถอุทธรณ์ได้ โดยแก้ไขให้สามารถอุทธรณ์คดีอาญาร้ายแรงได้ โดยเพิ่ม มาตรา 380-1 และ 380-2 ของ CPP ซึ่งกำหนดให้มีศาลอาญาอุทธรณ์ (Cour d'assises d'appel)¹⁸⁶

(2) ความผิดอาญามัธยโทษหรือมัชฌิมโทษ (Les Délits)

ตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-3¹⁸⁷ ความผิดอาญามัธยโทษ หรือมัชฌิมโทษ เป็นความผิดอาญาที่มีโทษร้ายแรงระดับกลาง จากการแบ่งชั้นความผิดอาญาเป็น 3 ระดับ

The minimum period for a fixed term of criminal imprisonment or criminal detention is ten years...”

¹⁸⁵ ธนกฤต วรณัชชากุล, ‘โทษตามประมวลกฎหมายอาญาและระบบศาลในคดีอาญาของประเทศไทย’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

¹⁸⁶ French Code of Criminal Procedure Article 380-1, 380-2.

¹⁸⁷ French Penal Code Article 131-3

“...The penalties incurred by natural persons for the commission of misdemeanours are:

1. imprisonment;
2. a fine;
3. a day-fine;
4. a citizenship course;
5. community service;
6. penalties entailing a forfeiture or restriction of rights, set out under article 131-6;
7. the additional penalties set out under article 131-10...”

โดยประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสกำหนดโทษสำหรับความดังกล่าวที่จะลงแก่บุคคลธรรมดาที่กระทำความผิดไว้ได้แก่ โทษจำคุก โทษปรับ โทษปรับรายวัน โทษการทำงานบริการสาธารณะ โทษห้ามหรือจำกัดสิทธิตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 131-6 และโทษเสริมตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 131-10 โดยโทษจำคุกและโทษปรับเป็นโทษหลักที่กำหนดไว้แต่เดิม ส่วนโทษปรับรายวัน โทษการทำงานบริการสาธารณะ โทษห้ามหรือจำกัดสิทธิ เป็นโทษทางเลือกในกฎหมายฝรั่งเศส¹⁸⁸

สำหรับโทษจำคุกของความผิดมัยโทษหรือมัยชฌิมโทษตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศสกำหนดชั้นของโทษจำคุกไว้มากกว่า 2 เดือนจนถึง 7 ปี ความผิดอาญาอันจะเป็นระดับมัยโทษหรือมัยชฌิมโทษนั้น เช่น ความผิดจำพวกเกี่ยวกับการลักทรัพย์ ทำร้ายร่างกายไม่สาหัส โดยคดีประเภทนี้จะใช้ผู้พิพากษา 3 คน (Tribunal Correction) ร่วมเป็นองค์คณะโดยไม่ต้องมีการใช้คณะลูกขุนในการพิจารณาเหมือนกับ Police Tribunal¹⁸⁹

(3) ความผิดอาญาหลุโทษ (Les Contraventions)

ตามประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-14¹⁹⁰ ความผิดอาญาหลุโทษเป็นความผิดอาญาที่มีโทษร้ายแรงน้อยที่สุด จากการแบ่งชั้นความผิดอาญาเป็น 3 ระดับ โทษสำหรับความผิดหลุ

¹⁸⁸ ธนกฤต วรณัฒกุล (เชิงอรธ 185) 61.

¹⁸⁹ น้ำแท้ มีบุญส้าง, *กระบวนกรยติธรรมเปรียบเทียบ* (วิญญูชน 2566) 112.

¹⁹⁰ French Penal Code Article 131-4

“...In relation to any petty offence of the fifth class one or more of the following penalties entailing forfeiture or restriction of rights may be imposed:

1. Suspension of a driving license for a maximum duration of one year. This suspension may be restricted to the driving of a vehicle outside professional activities; but this limitation is not possible for an offence for which the suspension of the driving license, incurred as an additional penalty, may not be limited to driving outside professional activities;

2. Immobilisation of one or more vehicles belonging to the convicted person, for a maximum period of six months;

3. Confiscation of one or more weapons belonging to the convicted person or freely available to him;

4. Withdrawal of a hunting license, together with a prohibition to apply for the issue of a new license for a maximum period of one year;

5. Prohibition to draw cheques, except those allowing the withdrawal of funds by the drawer from the drawee or certified cheques, and the prohibition to use payment cards, for a maximum period of five years;

โทษมี 2 ประเภท คือ โทษปรับและโทษที่ห้ามหรือจำกัดสิทธิบางประการ¹⁹¹ ความผิดอาญาอันจะอยู่ในระดับโทษ เช่น ความผิดจรรยาบรรณเล็กน้อย การจอดรถกีดขวางหรือในที่ห้ามจอด ขับรถเร็วเกินกำหนด การกระทำความผิดลักษณะนี้ผู้พิพากษานายเดี่ยว หรือ Police Tribunal สามารถทำตัดสินคดีไปได้เลย โดยไม่จำเป็นต้องกระทำการพิจารณาคดีอีก รวมถึงไม่จำเป็นต้องได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุนด้วย¹⁹²

ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-13¹⁹³ กำหนดเงินค่าปรับสำหรับโทษปรับความผิดโทษตามลำดับชั้นความผิด โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

1. ปรับไม่เกิน 38 ยูโร สำหรับความผิดโทษชั้นที่ 1
2. ปรับไม่เกิน 150 ยูโร สำหรับความผิดโทษชั้นที่ 2
3. ปรับไม่เกิน 450 ยูโร สำหรับความผิดโทษชั้นที่ 3
4. ปรับไม่เกิน 750 ยูโร สำหรับความผิดโทษชั้นที่ 4
5. ปรับไม่เกิน 1,500 ยูโร สำหรับความผิดโทษชั้นที่ 5 กรณีที่เป็นการกระทำความผิดซ้ำและมีกฎหมายกำหนดไว้ โดยให้เพิ่มอัตราโทษปรับเป็น 3,000 ยูโร ยกเว้นกรณีที่กฎหมายกำหนดให้การกระทำความผิดซ้ำดังกล่าวเป็นความผิดซ้ำชนิดมิใช่โทษ

6. Confiscation of the thing which was used or was intended for the commission of the offence, or of the thing which is the product of the offence. However, this confiscation may not be imposed for a press misdemeanour...”

¹⁹¹ ฌักกอต วรณัชชากุล (เชิงอรรถ 185) 61.

¹⁹² น้ำแท้ มีบุญสร้าง (เชิงอรรถ 189)

¹⁹³ French Penal Code Article 131-4

“...Petty offences are offences which by law are punished with a fine not in excess of €3,000.

The amount of a fine is as follows:

1. a maximum of €38 for petty offences of the first class;
2. a maximum of €150 for petty offences of the second class;
3. a maximum of €450 for petty offences of the third class;
4. a maximum of €750 for petty offences of the fourth class;
5. a maximum of €1,500 for petty offences of the fifth class; an amount which may be increased to €3,000 in the case of a persistent offender where the regulation so provides, except where the law provides that repetition of a petty offence constitutes a misdemeanour...”

ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 131-15¹⁹⁴ บัญญัติห้ามการลงโทษปรับผู้กระทำความผิด พร้อมกับโทษห้ามหรือจำกัดสิทธิสำหรับความผิดลหุโทษตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 131-14

4.1.2 ศาลที่ทำหน้าที่ในการไต่สวนมูลฟ้อง

ศาลในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของฝรั่งเศส สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ได้แก่ ศาลไต่สวนอันทำหน้าที่ไต่สวนมูลคดี กับศาลตัดสินคดีอันจะเป็นผู้ทำการพิจารณาและพิพากษา ศาลไต่สวนประกอบไปด้วยผู้พิพากษาไต่สวนและศาลไต่สวน โดยชั้นนี้จะกล่าวถึงศาลที่มีอำนาจหน้าที่ในการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาได้แก่ ศาลไต่สวน (Juridiction d'Instruction) ซึ่งจะมีผู้พิพากษาทำหน้าที่ไต่สวนคดีอาญาในบางประเภท อันประกอบไปด้วยผู้พิพากษาไต่สวน (le juge d'instruction) เป็นผู้พิพากษาศาลชั้นต้นในศาลจังหวัด โดยผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจหน้าที่แสวงหาข้อเท็จจริง และพยานหลักฐานในคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 49 บรรคหนึ่ง¹⁹⁵

“ศาลไต่สวน” (la Chambre de l'instruction) เป็นแผนกพิเศษแผนกหนึ่งอยู่ในศาลอุทธรณ์เดิมก่อนวันที่ 1 มกราคม ค.ศ. 2001 เรียกชื่อว่า Chambre d'accusation องค์คณะของศาลไต่สวนประกอบด้วยผู้พิพากษา 3 คน คือ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลไต่สวนและผู้พิพากษาอีก 2 คน ซึ่งล้วนเป็นผู้พิพากษาระดับศาลอุทธรณ์ทั้ง 3 คน ซึ่งศาลไต่สวนเป็นศาลที่ทำหน้าที่เป็นศาลอุทธรณ์โดยทำหน้าที่ควบคุมการไต่สวนและการใช้อำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนผู้พิพากษาไต่สวนมีหน้าที่รายงานสถานะทางคดีที่กำลังดำเนินอยู่ให้ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลไต่สวนทราบเป็นระยะ¹⁹⁶

“ผู้พิพากษาไต่สวน” เป็นผู้พิพากษาในศาลชั้นต้น (Jurisdiction de Première Instance) จะทำหน้าที่ในการสืบสวน สอบสวน และไต่สวนในชั้นก่อนฟ้องคดี โดยจะกระทำการสอบสวนคดีและมีอำนาจเหมือนกับพนักงานสอบสวน แต่จะไม่ใช้ผู้พิพากษาทำการตัดสินชี้ขาดคดี ซึ่งเมื่อสอบสวน

¹⁹⁴ French Penal Code Article 131-15

“...A fine may not be imposed together with any of the penalties entailing forfeiture or restriction of rights enumerated under article 131-14.

Penalties entailing forfeiture or restriction of rights enumerated under this article may be imposed cumulatively...”

¹⁹⁵ French Code of Criminal Procedure Article 49

“...The investigating judge is in charge of judicial investigations, as indicated under Chapter I of Title III. He may not take part in the trial of the criminal cases he dealt with in his capacity as investigating judge, under penalty of nullity...”

¹⁹⁶ ชนกฤต วรชนชากุล, ‘ระบบวิธีพิจารณาในคดีอาญา’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

คดีเสร็จเรียบร้อยแล้วจะพิจารณาทำคำสั่งว่าจะฟ้องคดีต่อศาลหรือไม่ หากมีความเห็นควรสั่งฟ้องก็จะส่งฟ้องต่อศาลที่มีเขตอำนาจ ซึ่งศาลที่ทำหน้าที่ตัดสินคดี (Jurisdictions de Judgement) ให้เป็นผู้ทำหน้าที่ในกระบวนการพิจารณาชั้นศาล (Trial) ว่าจำเลยมีความผิดตามที่ฟ้องหรือไม่¹⁹⁷ สำหรับเขตอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนจะเป็นไปตามเขตอำนาจของศาลจังหวัด (Tribunal de Grande instance) ที่ผู้พิพากษาไต่สวนคนนั้นสังกัดอยู่ โดยผู้พิพากษาไต่สวนที่มีอำนาจอาจเป็นผู้พิพากษาแห่งท้องที่ที่มีการกระทำความผิด หรือผู้พิพากษาแห่งท้องที่ที่เป็นที่อยู่ของผู้ต้องสงสัยคนใดคนหนึ่ง หรือ ผู้พิพากษาแห่งท้องที่ที่กักขังผู้ต้องสงสัยคนใดคนหนึ่ง¹⁹⁸ ผู้พิพากษาไต่สวนมีความเป็นอิสระในการทำหน้าที่ของตน สามารถใช้ดุลพินิจในการไต่สวนได้อย่างอิสระ มีอำนาจเสาะแสวงหาพยานหลักฐานได้อย่างกว้างขวาง¹⁹⁹

การกระทำความผิดใดที่จะอยู่ในอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนต้องพิจารณาที่ความร้ายแรงของการกระทำความผิด ซึ่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 79²⁰⁰ ได้บัญญัติการกระทำความผิดที่ผู้พิพากษาไต่สวนจะต้องเข้าไปไต่สวนคดี ดังนี้²⁰¹

กรณีความผิดอุกฤษฏ์โทษ ผู้พิพากษาไต่สวนต้องเข้าไปไต่สวนคดีเสมอ เนื่องจากเป็นการกระทำความผิดที่ร้ายแรง และความรุนแรงของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิด จึงต้องทำการไต่สวนเพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงในคดีอย่างรอบคอบนำมาประกอบการวินิจฉัยคดี การพิจารณาคดีในศาลอุกฤษฏ์โทษ (Cour d'assises) ซึ่งเป็นคดีที่มีอัตราโทษร้ายแรง มีโทษจำคุกตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ศาลจะถามจำเลย ตามด้วยพยาน ผู้เชี่ยวชาญและผู้เสียหายตามลำดับ โดยศาลเท่านั้นที่มีสิทธิถาม คณะลูกขุนไม่มีสิทธิถาม

กรณีความผิดมิรยโทษหรือมิชฌิมโทษ กฎหมายไม่ได้บังคับให้ต้องทำการไต่สวน การจะไต่สวนคดีโดยผู้พิพากษาไต่สวนหรือไม่ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของข้อเท็จจริง ในบางกรณีที่ข้อกล่าวหามีความชัดเจนคดีจะถูกนำขึ้นสู่การพิจารณาของศาลตัดสินคดีโดยตรง ซึ่งจะทำให้การไต่สวนคดีด้วยตนเอง

¹⁹⁷ ปกป้อง ศรีสนิท, 'ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน' (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 31.

¹⁹⁸ ธนกฤต วรณัชชากุล (เชิงอรรถ 185) 61.

¹⁹⁹ สรรพชัย รัชตะวรรณ (เชิงอรรถ 178).

²⁰⁰ French Code of Criminal Procedure Article 79

"...A preliminary judicial investigation is compulsory where a felony has been committed. In the absence of special provisions, it is optional for misdemeanours. It may also be initiated for petty offences if it is requested by the district prosecutor pursuant to article 44..."

²⁰¹ ธนกฤต วรณัชชากุล (เชิงอรรถ 196) 64.

กรณีความผิดลหุโทษ คดีประเภทนี้จะไม่มีการไต่สวนคดี โดยคดีจะถูกส่งให้ศาลตัดสินคดีเป็นผู้พิจารณาโดยตรง เว้นเสียแต่ว่าอัยการจะร้องขอให้มีการไต่สวนคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 44 และมาตรา 79

ทั้งนี้ ในการพิจารณาคดีอาญา ศาลจะเป็นผู้ซักถามจำเลย พยาน ผู้เชี่ยวชาญ ผู้เสียหาย เพื่อไต่สวนหาความจริงในคดี

เมื่อผู้พิพากษาไต่สวนดำเนินการสอบสวนเสร็จสิ้น ผู้พิพากษาไต่สวนจะเป็นผู้พิจารณาว่าคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องคดีต่อศาลหรือไม่ โดยหากเห็นว่าคดีมีหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้อง ผู้พิพากษาไต่สวนจะนำตัวผู้ต้องหาไปฟ้องเป็นจำเลยต่อศาลที่มีเขตอำนาจ และภายหลังจากยื่นฟ้องแล้ว หน้าที่ของผู้พิพากษาไต่สวนจะสิ้นสุดลง โดยสำนวนคดีพร้อมคำฟ้องจะถูกส่งมาให้อัยการ เพื่อให้อัยการเข้ามามีบทบาทเป็นผู้ดำเนินคดีในชั้นศาลต่อไป²⁰²

4.1.3 วิธีการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศฝรั่งเศส

ส่วนของการดำเนินการไต่สวนมูลฟ้อง ถือเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญและจำเป็น เพราะต้องทำการเก็บรวบรวมพยานรวมถึงหลักฐานแห่งคดีทั้งหมดไว้ บุคคลที่มีอำนาจในการไต่สวนมูลฟ้องคือ “ผู้พิพากษาไต่สวน” โดยผู้พิพากษาไต่สวนจะเป็นผู้ตัดสินในเบื้องต้นว่าคดีมีมูลหรือไม่ มีพยานหลักฐานเพียงพอที่จะฟ้องต่อศาล รวมไปถึงพยานหลักฐานทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ในชั้นพิจารณาคดี โดยรวบรวมและแสวงหาพยานหลักฐานเกี่ยวกับการกระทำความผิดและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ในชั้นก่อนพิจารณาไว้ในสำนวนของผู้พิพากษาไต่สวน โดยสำนวนดังกล่าวถือเป็นเครื่องมืออันสำคัญสำหรับการประทับฟ้อง ทั้งจะมีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการพิจารณาของศาลตัดสินด้วย²⁰³

วิธีไต่สวนมูลฟ้องหรือการถามพยาน ศาลจะกระทำต่อหน้าทนายความจำเลย เว้นแต่คดีนั้นจำเลยจะไม่ต้องทนายความ โดยศาลมีบทบาทอย่างมากในการไต่สวน ซึ่งศาลจะทำการซักถามพยานก่อน พนักงานอัยการสามารถเข้าฟังการไต่สวนพยานรวมถึงสามารถถามพยานได้ บทบาทของทนายจำเลยในชั้นนี้จะไม่เหมือนกับการดำเนินคดีตามแบบระบบกล่าวหาซึ่งทนายจะมีบทบาทอย่างมากต่อการถามพยาน การไต่สวนมูลฟ้องของศาลฝรั่งเศสจะเป็นการซักถามหรือไต่สวนพยานโดยละเอียด ทำนองซักค้านไปในตัว และศาลอาจเรียกจำเลยมาสอบถามเพิ่มเติมได้ตามที่พิจารณาเห็นสมควร การบันทึกคำเบิกความจะมีเจ้าหน้าที่จำศาลเป็นผู้ทำหน้าที่พิมพ์ โดยทำการบันทึกทั้งถ้อย

²⁰² ปกป้อง ศรีสนิท, ‘ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน’ (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 38.

²⁰³ ชนกกานต์ อ้วนไตร, ‘หลักการตรวจสอบค้นหาความจริง: ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2560) 56-61.

คำถามและคำตอบไว้ ตามรูปแบบการมุ่งค้นหาความจริงแห่งคดีแบบไต่สวน นอกจากนี้หากพยานผู้ได้รับรู้รับทราบเหตุการณ์เดียวกันเบิกความขัดแย้งกัน ศาลจะทำการเรียกพยานพร้อมกัน และให้พยานทบทวนความจริงของเหตุการณ์ว่าเป็นอย่างไร และเมื่อพยานได้ถกเถียงหรือยืนยันถ้อยคำเป็นประการใดแล้ว เจ้าหน้าที่จะบันทึกโดยละเอียดว่าใครตอบว่าอย่างไรบ้าง²⁰⁴ นอกจากนี้ ระหว่างการไต่สวนมูลฟ้องหากศาลมีข้อควรสงสัยหรือเหตุประการใด ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานอื่นเข้ามาไต่สวนเพิ่มเติมได้ด้วยตัวเอง²⁰⁵

ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำการสอบสวนตามหลักวิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวน (La Procédure Inquisitoire) โดยที่การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศฝรั่งเศส ผู้พิพากษาไต่สวนจะทำงานอย่างอิสระ แยกจากผู้พิพากษาคัดสิน (Les Jurisdictions de Judgement) กล่าวคือ อำนาจในการไต่สวนซึ่งคืออำนาจในการแสวงหาพยานหลักฐานอันเป็นอำนาจของผู้พิพากษาไต่สวนนั้นต้องแยกต่างหากจากอำนาจในการพิพากษาคดี และนอกจากนี้ผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนคดีนั้นจะต้องไม่เป็นคนเดียวกันกับผู้พิพากษาคัดสินอีก (ป.วิ.อ. ฝรั่งเศส มาตรา 49 วรรคสอง)²⁰⁶ ถือเป็นระบบคานอำนาจเพื่อเป็นหลักประกันความยุติธรรมแห่งคดี²⁰⁷ และเป็นการป้องกันการพิพากษาคดีไว้ล่วงหน้าในกรณีที่ผู้ไต่สวนกับผู้ทำการพิจารณาเป็นบุคคลเดียวกัน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 81 จะเห็นได้ว่า ผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจอย่างมากในการแสวงหาพยานหลักฐาน โดยผู้พิพากษาผู้ทำการสอบสวนจะดำเนินการตามขั้นตอนในการสอบสวนใด ๆ ที่เห็นว่ามีประโยชน์ต่อการค้นหาความจริงตามกฎหมาย ผู้พิพากษาจะค้นหาหลักฐานความบริสุทธิ์และความผิด ผู้พิพากษาไต่สวนจะดำเนินการสอบสวนทุกอย่างเท่าที่ผู้พิพากษาไต่สวนพิจารณาเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อการแสดงความจริงให้ปรากฏ²⁰⁸ และในขณะเดียวกันในขั้นนี้ นอกจากความต้องการจับผู้กระทำความผิดแล้ว กฎหมายยังมุ่งเน้นคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาสำหรับต่อสู้คดีอาญา โดยเปิดโอกาสให้คู่ความทั้งสองฝ่ายได้ซักถามพยานได้อย่างเต็มที่ในคดี

²⁰⁴ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 23.

²⁰⁵ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 182) 60.

²⁰⁶ ชนกฤต วรธนชากุล (เชิงอรรถ 179) 59.

²⁰⁷ ชนกานต์ อ้วนไทร, ‘หลักการตรวจสอบค้นหาความจริง: ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2560) 58.

²⁰⁸ French Code of Criminal Procedure Article 81 paragraph one

“...The investigating judge undertakes in accordance with the law any investigative step he deems useful for the discovery of the truth. He seeks out evidence of innocence as well as guilt...”

ความผิดร้ายแรง ทั้งพนักงานอัยการและจำเลยต่างมีสิทธิที่จะเสนอพยานหลักฐานของตนได้อย่างเปิดกว้างหรือคัดค้านพยานของอีกฝ่ายได้เช่นกัน แต่อำนาจสูงสุดในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานและกำหนดทิศทางคดียังคงเป็นอำนาจของผู้พิพากษา²⁰⁹

ตามระบบกฎหมายฝรั่งเศส มีหลักการสำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวกำหนดแนวทางการรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญาคือ หลักเสรีภาพในการพิสูจน์ (Freedom of Proof) ซึ่งตามหลักการนี้ พยานหลักฐานทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ หรือพยานผู้เชี่ยวชาญ ล้วนแต่นำหนักในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงและสามารถรับฟังได้ตามกฎหมาย กฎหมายจึงไม่มีการจำกัดพยานหลักฐานไว้ล่วงหน้า ผู้พิพากษามีอิสระในการใช้ดุลพินิจพิจารณาพยานหลักฐานทุกชั้นที่เกี่ยวข้องในการค้นหาความจริง แต่อย่างไรก็ตาม การใช้หลักเสรีภาพในการพิสูจน์ดังกล่าวก็มีได้หมายความว่าศาลจะรับฟังพยานหลักฐานทุกชนิดโดยปราศจากข้อจำกัด การรับฟังพยานหลักฐานยังคงมีหลักเกณฑ์ประกอบ เช่น หลักการโต้แย้งคัดค้าน (Contradiction) พยานที่จะรับฟังได้ต้องผ่านการโต้แย้งคัดค้านโดยคู่ความมาแล้ว หลักการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยเทคนิคการสืบสวน (Legal requirements) การเก็บรวบรวมพยานหลักฐานต้องชอบด้วยกฎหมาย และหลักการได้มาซึ่งพยานหลักฐานโดยสุจริต (Loyalty) นอกจากนี้ในการชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานยังมีหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งในระบบกฎหมายฝรั่งเศส คือ หลักการใช้ “ความเชื่อมั่นหรือสัญญาตณญาณเฉพาะบุคคล” (Inner Conviction) ของผู้พิพากษา กล่าวคือ ผู้พิพากษาจะพิจารณาพยานหลักฐานทั้งหมดในสำนวนด้วยวิจารณญาณของตนเอง จะไม่ผูกมัดพยานหลักฐานชนิดใดชนิดหนึ่งเท่านั้น การใช้ระบบนี้จึงเน้นให้ผู้พิพากษาต้องกลั่นกรองพยานหลักฐานอย่างรอบด้านด้วยตนเอง²¹⁰

เมื่อผู้พิพากษาได้สวนเห็นว่าการไต่สวนเสร็จสิ้นแล้ว จะต้องแจ้งให้คู่ความและทนายความทราบ คู่ความและทนายความจะมีเวลา 20 วันที่ยื่นคำร้องขอและนำพยานหลักฐานใหม่เข้าแสดงความบริสุทธิ์ เมื่อครบกำหนด 20 วันแล้ว ผู้พิพากษาได้สวนจะมีคำสั่งปิดการไต่สวน (Une Ordonnance de Clôturer l'information) และผู้พิพากษาได้สวนอาจมีคำสั่ง ดังนี้²¹¹

1. ให้ส่งคดี (Une Ordonnance de Renvoi) ให้ศาลที่มีอำนาจเหนือคดีนั้น ซึ่งถ้าเป็นคดีอุกฤษฎโทษ คดีจะถูกส่งไปยังศาลอุกฤษฎโทษ (Cour d'assises) เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีต่อไป
2. คดีไม่มีมูล (Une Ordonnance de Non-lieu) ส่งผลให้คดียุติหรือระงับไป

²⁰⁹ สรรพชัย รัชตะวรรณ (เชิงอรรถ 178).

²¹⁰ เฟิงอ้าง.

²¹¹ ธนฤต วรณชชากุล (เชิงอรรถ 185) 61.

3. ผู้พิพากษาไต่สวนไม่มีอำนาจออกคำสั่งให้ใช้มาตรการกักขังชั่วคราวกับผู้ต้องหา หรือผู้ถูกไต่สวน เพราะปัจจุบันอำนาจดังกล่าวเป็นอำนาจของผู้พิพากษาแห่งเสรีภาพและการกักขัง (Le juge des Libertés et de la détention)

4. ผู้ถูกไต่สวนมีอำนาจอุทธรณ์คำสั่งศาล โดยให้ส่งคดีไปยังศาลที่มีเขตอำนาจได้ (Les Ordonnances de Mise en Accusation) โดยศาลไต่สวน (La chambre de l’instruction) เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์

4.1.4 บทบาทของศาลในการไต่สวนมูลฟ้อง

บทบาทการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสนั้น ศาลจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการค้นหาความจริงของคดี ผู้พิพากษาไต่สวนมีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบกลั่นกรองคดีออกหมายเรียก หมายให้นำตัวมา หมายจับ และหมายขัง ไต่สวนข้อเท็จจริงที่เป็นพยานหลักฐานทั้งจากฝ่ายที่กล่าวหาและฝ่ายที่ถูกกล่าวหา สอบปากคำพยาน รวบรวมพยานหลักฐานไว้ในสำนวนการสอบสวนตั้งแต่เริ่มแรกของทั้งสองฝ่ายไว้โดยเร็วที่สุด เพื่อใช้ในการพิสูจน์ความจริง ไม่ใช่เป็นเพียงแต่การไต่สวนเพื่อต้องการทราบถึงคดีมีมูลหรือไม่เท่านั้น²¹² และการสั่งให้ผู้เชี่ยวชาญทำการตรวจพิสูจน์ แต่อย่างไรก็ตามผู้พิพากษาไต่สวนไม่มีอำนาจออกคำสั่งให้ใช้มาตรการกักขังชั่วคราวกับผู้ต้องหาหรือผู้ถูกไต่สวน เนื่องจากปัจจุบันอำนาจในเรื่องดังกล่าวเป็นอำนาจของผู้พิพากษาแห่งเสรีภาพและการกักขัง (le juge des libertés et de la détention)²¹³

นอกจากนี้ ในการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาของฝรั่งเศส ศาลอาจอนุญาตให้ทำการดักฟังการสนทนาทางโทรศัพท์ได้ สำหรับความผิดอาญาอันเป็นความผิดระดับอุกฤษฏ์โทษ หรือระดับมัชฌิมโทษ อันมีอัตราโทษจำคุกตั้งแต่ 2 ปีขึ้นไป โดยอยู่ภายใต้การควบคุมของศาลและผู้ทำการไต่สวน โดยข้อมูลที่ได้มาจากการไต่สวนต้องเก็บรักษาไว้เป็นความลับ นอกจากนี้ ศาลอาจมอบหมายให้เจ้าพนักงานตำรวจที่มีอำนาจสอบสวนกระทำการไต่สวนคดีแทนได้ เจ้าพนักงานตำรวจฝ่ายคดีจะปฏิบัติหน้าที่ภายใต้การอำนวยการของอัยการแห่งสาธารณรัฐ และอยู่ภายใต้การสอดส่องดูแลของอธิบดีอัยการและอยู่ภายใต้การควบคุมของศาลไต่สวน²¹⁴ ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวถือเป็นการดำเนินการในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง มิใช่การพิจารณาคดี นอกจากนี้ผู้ถูกไต่สวนคงมีอำนาจอุทธรณ์คำสั่งของผู้

²¹² สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 23.

²¹³ ธนภฤต วรณัชชากุล (เชิงอรรถ 185) 61.

²¹⁴ เพิ่งอ้าง

พิพากษาได้ส่วน โดยศาลได้ส่วน (la Chambre de l'instruction) เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์²¹⁵

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันระบบการดำเนินคดีแบบได้ส่วนของศาลฝรั่งเศสมีลักษณะไปในทางระบบกล่าวหา (Adversarial System) มากขึ้น เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมาได้มีการตัดสินและแนววินิจฉัยจากศาลสิทธิมนุษยชนยุโรป (European Court of Human Rights) ออกมาอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะที่กำหนดบังคับให้รัฐต้องให้สิทธิจำเลยในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ แต่เดิมการดำเนินการในชั้นสืบสวนสอบสวนถือเป็นความลับ เพราะถือเป็นการแสวงหาพยานหลักฐานโดยเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ในปัจจุบันกฎหมายคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้มีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่มากขึ้น ดังนั้น พยานหลักฐานที่เจ้าหน้าที่ได้มาจึงต้องเปิดเผยให้จำเลยทราบก่อนที่จะถูกนำมาใช้ในการดำเนินคดี ในระยะหลังนี้ศาลฝรั่งเศสจึงมีบทบาทน้อยมากในการใช้อำนาจให้มีการไต่สวนพยานหลักฐาน ๆ นอกสำนวน โดยศาลจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ตัดสินคดีตามพยานหลักฐานที่อัยการและทนายฝ่ายจำเลยนำเสนอเข้ามาในกระบวนการพิจารณาเท่านั้น ในลักษณะเดียวกับศาลในประเทศที่ใช้ระบบกล่าวหา²¹⁶ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวยังถือเป็นเพียงแนวโน้มที่ศาลพิจารณาเท่านั้น ยังไม่อาจจะถือว่าเป็นการเปลี่ยนระบบการพิจารณาคดีของฝรั่งเศส ที่มีการใช้ระบบได้ส่วนสำหรับพิจารณาคดีอาญามาอย่างเข้มแข็งโดยตลอด

4.2 ประเทศเยอรมนี

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี (เยอรมนี) มีกฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่สำคัญ 2 ฉบับ คือ German Code of Criminal Procedure ที่เริ่มมีมาตั้งแต่ ค.ศ. 1877 และผ่านการแก้ไขมาหลายครั้ง (CCP) และ Courts Constitution Act (CCA) กระบวนการยุติธรรมและระบบศาลในเยอรมนีแบ่งออกตามระบบการปกครองแบบสหพันธรัฐ คือ มีเขตอำนาจของรัฐบาลกลางและเขตอำนาจระดับมลรัฐ 16 มลรัฐ โดยในแต่ละมลรัฐจะมีระบบและกระบวนการยุติธรรมของตนเอง ส่วนรัฐบาลกลางจะมีศาล อัยการ และตำรวจในระดับรัฐบาลกลาง ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม 2 ระดับนี้ไม่ขึ้นต่อกัน ทั้งนี้ ระดับของความเป็นเอกเทศแห่งมลรัฐในระบบสหพันธรัฐของเยอรมนีไม่สูงเท่ากับการกระจายอำนาจลงไปในระดับมลรัฐของสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้เยอรมนียังมีกฎหมายลายลักษณ์อักษร คือ Courts Constitution Act (CCA) กำหนดไว้ชัดเจนว่า กรณีใดบ้างที่

²¹⁵ เฟิงอ้าง.

²¹⁶ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรธ 205).

กระบวนการยุติธรรมในระดับรัฐบาลกลางและอัยการรัฐบาลกลางจะลงไปรับผิดชอบคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของรัฐได้²¹⁷

4.2.1 แนวคิดและความเป็นมาของการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศเยอรมนี

การดำเนินคดีอาญาในประเทศเยอรมนีมีแนวคิดที่ว่า รัฐเป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยของสังคมเช่นเดียวกับประเทศฝรั่งเศส รัฐเท่านั้นที่มีอำนาจฟ้องดำเนินคดีอาญา โดยเป็นหน้าที่ของพนักงานอัยการ การพิจารณาคดีในประเทศเยอรมนีใช้ทั้งระบบการไต่สวนและระบบกล่าวหา แต่เนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมนีได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศฝรั่งเศส การดำเนินคดีอาญาจึงมีวิธีพิจารณาที่อยู่บนพื้นฐานของระบบไต่สวนเป็นหลัก ซึ่งการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐนั้นจะดำเนินการผ่านหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ พนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล โดยได้ให้ความสำคัญกับการดำเนินการร่วมกันหรือมีความร่วมมือเชื่อมโยงกันในการดำเนินคดีอาญาระหว่างหน่วยงาน ไม่ได้ดำเนินการแยกจากกันอย่างเด็ดขาด²¹⁸

ประเทศเยอรมนี กระบวนพิจารณาคดีอาญาเป็นระบบไต่สวน โดยหลังจากที่มีการยื่นคำฟ้องแล้ว ผู้พิพากษาจะเป็นผู้สืบพยานหลักฐานในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีไม่ว่าจะเป็นในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหรือในชั้นพิจารณาพิพากษา โดยผู้พิพากษาจะไม่ได้ทำหน้าที่แต่เพียงการถามพยานแต่จะทำหน้าที่ในการหาแสวงหาพยานหลักฐานในคดีเพื่อนำไปสู่การลงโทษจำเลยหรือยกฟ้องโจทก์ด้วย²¹⁹

ระบบการตรวจสอบคดีก่อนชั้นพิจารณาคดีโดยผู้พิพากษาไต่สวนของประเทศเยอรมนีได้ถูกยกเลิกไปแล้วตั้งแต่ ค.ศ. 1975²²⁰ ซึ่งปัจจุบันให้เป็นอำนาจของศาลที่ทำการพิจารณาคดีนั้นทำหน้าที่ตรวจสอบสำนวนการสอบสวนก่อนประทับฟ้องด้วย โดยไม่ได้มีการกำหนดตัวหน่วยงานหรือศาลให้ทำหน้าที่ตรวจสอบไว้เป็นการเฉพาะ เหมือนกับประเทศฝรั่งเศส ประเทศอังกฤษ หรือสหรัฐอเมริกา แต่การฟ้องคดีอาญาของประเทศเยอรมนีจะมุ่งเน้นไปในเนื้อหาแห่งคำฟ้องของโจทก์เป็นหลักสำคัญ เพื่อจะทำให้ผู้พิพากษาที่ได้รับสำนวนไว้ตรวจสอบไต่สวนหามูลคดีนั้น เข้าใจและได้ทราบถึงข้อเท็จจริงแห่งคดีที่โจทก์นำมาฟ้องได้อย่างเพียงพอต่อการชี้ถึงความผิดของจำเลยได้ ดังนั้น คำฟ้องของพนักงานอัยการจึงจำเป็นต้องระบุถึงข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย รวมถึงรายละเอียดที่

²¹⁷ ปกป้อง ศรีสนิท, 'ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน' (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 43.

²¹⁸ ณัฐชานนท์ บุญมา, 'ปัญหาการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาทั่วไป' (การค้นคว้าอิสระนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565) 57.

²¹⁹ ธนภฤต วรณชชากุล (เชิงอรรถ 196) 64.

²²⁰ ปกป้อง ศรีสนิท, 'ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน' (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 49.

เกี่ยวข้องอย่างพอสมควรที่จะทำให้ศาลสามารถจะประทับฟ้องได้²²¹ ทั้งนี้ ต้องแนบสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการและตำรวจมาเป็นเอกสารประกอบคำฟ้องด้วย²²²

ผู้เสียหายในคดีอาญาตามระบบกฎหมายของประเทศเยอรมันนั้นมีข้อจำกัดในการฟ้องคดีอาญาที่สามารถฟ้องคดีได้บางประเภทความผิดเท่านั้น ตามมาตรา 374²²³ แห่งประมวลกฎหมาย

²²¹ สุริษา ม่วงผล, ‘ศาลชั้นต้นกับการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2552) 84.

²²² คณิต ณ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 10, วิญญูชน 2564) 628.

²²³ German Code of Criminal Procedure Section 374 Admissibility; persons entitled to bring private prosecution

(1) An aggrieved person may bring a private prosecution in respect of the following offences without first needing to have recourse to the public prosecution office:

1. trespass (section 123 of the Criminal Code),
2. insult (sections 185 to 189 of the Criminal Code), unless it is directed against one of the political bodies specified in section 194 (4) of the Criminal Code,
 - 2a. violation of intimate privacy and rights of personality by taking photographs or other images (section 201a (1) and (2) of the Criminal Code),
3. violation of the privacy of correspondence (section 202 of the Criminal Code),
4. bodily harm (sections 223 and 229 of the Criminal Code),
5. coercion (section 240 (1) to (3) of the Criminal Code) or threatening commission of a serious criminal offence (section 241 (1) to (3) of the Criminal Code),
 - 5a. taking or giving of a bribe in commercial practice (section 299 of the Criminal Code),
6. criminal damage (section 303 of the Criminal Code),
 - 6a. an offence under section 323a of the Criminal Code if the offence, having been committed in a state of intoxication, is a less serious criminal offence as referred to in nos. 1 to 6,
7. an offence pursuant to section 16 of the Act against Unfair Competition (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb) and section 23 of the Act on the Protection of Trade Secrets (Gesetz zum Schutz von Geschäftsgeheimnissen),
8. an offence under section 142 (1) of the Patent Act (Patentgesetz), section 25 (1) of the Utility Models Act (Gebrauchsmustergesetz), section 10 (1) of the Semi-Conductor Protection Act (Halbleiterschutzgesetz), section 39 (1) of the Plant Variety Protection Act (Sortenschutzgesetz), section 143 (1), section 143a (1) and section 144 (1) and (2) of the Trade Mark Act (Markengesetz), section 51 (1) and section 65 (1) of the Design Act (Designgesetz), sections 106 to 108 and section 108b (1) and (2) of the Copyright Act and section 33 of the Act on the

วิธีพิจารณาความอาญาเยอรมนีเช่น ความผิดฐานบุกรุก คูหมีน เป็นต้น ซึ่งถือเป็นข้อยกเว้นของกฎหมาย แต่โดยหลักการตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว การฟ้องคดีอาญาของประเทศเยอรมนีเป็นหน้าที่ของรัฐ โดยสำนักงานอัยการ เป็นผู้รับผิดชอบ การสอบสวนคดีอาญาจะมีพนักงานอัยการเป็นผู้มีหน้าที่ดำเนินการค้นหาความจริงรวมถึงหลักฐานอันจำเป็นต่อการฟ้องคดีอย่างเพียงพอ โดยมีเจ้าพนักงานตำรวจทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือสำหรับการสอบสวน เมื่อเสร็จสิ้นการสอบสวนแล้ว พนักงานอัยการจะสรุปสำนวนและวินิจฉัยต่อไปว่า สำนวนมีเหตุผลและหลักฐานเพียงพอสำหรับการฟ้องคดีหรือไม่ หากพบว่า คดีมีพยานและหลักฐานตามสมควรก็จะทำการฟ้องผู้ต้องหาหรือจำเลยยังศาลตามเขตอำนาจต่อไป²²⁴

วัตถุประสงค์ของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง เป็นไปเพื่อถ่วงดุลอำนาจของพนักงานอัยการในการวินิจฉัยฟ้องคดี ปกป้องสภาพของจำเลยก่อนการพิจารณาคดี อันจะดำเนินการโดยศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดี และระหว่างการทำหน้าที่ของศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องนี้ ศาลอาจสั่งให้แสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมนอกเหนือจากคำฟ้องหรือสำนวนการสอบสวนที่แนบมาเป็นเอกสารประกอบนั้นได้ เมื่อเสร็จสิ้นการไต่สวนแล้ว ศาลจะมีคำสั่งให้คดีมีมูลหรือไม่ก็ได้ แต่อย่างการที่จะสั่งว่าคดีใดมีมูลนั้นศาลต้องได้ความว่าคดีมีพยานหลักฐานตามสมควรที่สามารถชี้ถึงการกระทำผิดของจำเลยได้²²⁵

Copyright of Works of Fine Art and Photography (Gesetz betreffend das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie).

(2) A person who, in addition to the aggrieved person or on his or her behalf, is entitled to file a request to prosecute may also file a private prosecution. The persons designated in section 77 (2) of the Criminal Code may also bring a private prosecution if the person with prior entitlement has filed the request to prosecute.

(3) If the aggrieved person has a statutory representative, the right to bring a private prosecution is exercised by the latter or, if the aggrieved person is a corporation, a company or another association which as such may sue in civil litigation, by the same persons who represent them in civil litigation.

²²⁴ ตรีณันต์ ดุริยะสาย, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 52.

²²⁵ ตรีณันต์ ดุริยะสาย, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 53.

การแบ่งประเภทคดีอาญา

คดีอาญาของประเทศเยอรมนีสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้²²⁶

1. ความผิดอาญาโทษอุกฉกรรจ์ คือ ความผิดอาญาที่มีระวางโทษจำคุกขั้นต่ำตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป หรือความผิดอาญาที่ต้องระวางโทษหนักกว่านั้น
2. ความผิดอาญาโทษปานกลาง คือ ความผิดอาญาที่มีระวางโทษจำคุกต่ำกว่า 1 ปี หรือความผิดอาญาที่มีระวางโทษปรับ

ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศเยอรมนี ไม่มีการบัญญัติถึงการแบ่งประเภทความผิดอาญาเล็กน้อยหรือความผิดลหุโทษ เพราะเห็นว่าความผิดดังกล่าวไม่สมควรจัดให้เป็นความผิดอาญา แต่กำหนดให้เป็นเพียงการกระทำที่ขัดต่อระเบียบ ซึ่งเป็นความผิดที่มีโทษทางปกครองเท่านั้น²²⁷

4.2.2 วิธีการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศเยอรมนี

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือตามที่ระบบกฎหมายเยอรมนีเรียกว่า “การดำเนินคดีชั้นการประทับฟ้อง” (Zwischenverfahren/Between Stage) ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย เป็นมาตรการกลั่นกรองคดีที่ศาลจะตรวจสอบสำนวนการสอบสวนที่พนักงานอัยการแนบมาพร้อมคำฟ้อง²²⁸ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวผู้พิพากษา จะรับผิดชอบทำการไต่สวนเองเป็นหลัก โดยศาลจะมีคณะผู้พิพากษาไต่สวน ซึ่งเป็นคณะที่ทำงานเสมือนเป็นแผนกหนึ่งในศาลนั้น เพื่อดำเนินการไต่สวนข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายในเบื้องต้น โดยจะเริ่มต้นดำเนินการภายหลังที่พนักงานอัยการได้ฟ้องจำเลยต่อศาลอันมีอำนาจชำระคดีแล้ว วิธีดำเนินการในชั้นดังกล่าวศาลจะต้องส่งสำเนาคำฟ้องของพนักงานอัยการโจทก์ให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาทราบ และให้มีโอกาสคัดค้านข้อกล่าวหาของฝ่ายโจทก์อันได้ยื่นฟ้องมาเพื่อประสงค์ให้ศาลประทับรับฟ้องไว้พิจารณาพิพากษาลงโทษผู้ถูกกล่าวหา และนอกจากการโต้แย้งคัดค้านคำฟ้องแล้ว ผู้ถูกกล่าวหายังสามารถยื่น

²²⁶ German Criminal Code Section 12 Serious and less serious criminal offences

(1) Serious criminal offences (Verbrechen) are unlawful acts which are punishable by a minimum term of imprisonment of one year.

(2) Less serious criminal offences (Vergehen) are unlawful acts which are punishable by a lesser minimum term of imprisonment or by a fine.

(3) Aggravations or mitigations provided for under the provisions of the General Part or in respect of especially serious or less serious cases are not subject to such classification.

²²⁷ ธรรมนูญ บัญญา, ‘ปัญหาการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาตัดสินคดีอาญาทั่วไป’ (การค้นคว้าอิสระนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565) 58.

²²⁸ คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 10, วิญญูชน 2564) 628.

หลักฐานหรือพยานใด ๆ ที่จะเป็นการสนับสนุนข้อหักล้างคำฟ้องโจทก์ประกอบไปกับคำคัดค้านนั้นได้ การดำเนินการชั้นไต่สวนมูลฟ้องจะเสร็จสิ้นลงเมื่อข้อกล่าวหาตามคำฟ้องของโจทก์ได้รับการพิสูจน์แล้ว เบื้องต้นและเห็นถึงมูลเหตุอันควรเชื่อได้ตามสมควรว่าผู้ถูกกล่าวหาได้กระทำความผิดจริง โดยศาลที่มีอำนาจเหนือคดีนั้นได้มีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณา หรือศาลเห็นว่าคดีไม่มีมูลและมีคำสั่งไม่ประทับฟ้อง²²⁹

โดยก่อนการสั่งประทับฟ้องคณะผู้พิพากษาไต่สวนจะทำการพิจารณา ประเมินคำฟ้อง และไต่สวนพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเบื้องต้น เพื่อตัดสินว่าควรให้มีการดำเนินการเกี่ยวกับคดีนั้น ๆ ต่อหรือไม่ ในขั้นตอนนี้ผู้ต้องสงสัยจะกลายมาเป็นมีสถานะเป็นผู้ถูกกล่าวหา แต่ก็ไม่ใช่จำเป็นที่ผู้ถูกกล่าวหาต้องมาศาล เว้นแต่จะมีการร้องขอให้มาศาลเป็นการเฉพาะ เมื่อคณะผู้พิพากษาไต่สวน ไต่สวนพยานและหลักฐานแล้วมีความเห็นว่าคดีนั้นมีมูลเพียงพอที่ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องได้รับการพิจารณาพิสูจน์ความผิดและรับคำฟ้องไว้พิจารณา ส่วนคดีจะถูกส่งต่อไปยังศาลที่มีเขตอำนาจพิจารณาพิพากษาสำนวนคดีนั้น ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราโทษและความรุนแรงของอาชญากรรม เมื่อกระบวนการดำเนินมาถึงขั้นนี้ ผู้ต้องหาจะตกอยู่ในสถานะจำเลยทันที²³⁰ ทั้งนี้ การไต่สวนมูลฟ้องผู้ถูกกล่าวหาที่มีสิทธิเสนอพยานหลักฐาน เพื่อพิสูจน์แสดงความบริสุทธิ์ของตนประกอบคำคัดค้านคำร้องขอให้เปิดการพิจารณาคดีของพนักงานอัยการได้²³¹ อันถือเป็นการให้การคุ้มครองสิทธิการต่อสู้คดีชั้นไต่สวนมูลฟ้องของผู้ถูกกล่าวหา

4.2.3 ศาลที่ทำหน้าที่ในการไต่สวนมูลฟ้อง

ประเทศเยอรมนีแบ่งระดับของศาลที่มีอำนาจพิจารณาและพิพากษาออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่²³²

1. ศาลท้องถิ่นหรือศาลแขวง (Local Court, Amtsgericht) เป็นศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาคดีความผิดที่มีโทษไม่รุนแรง คือเป็นศาลที่ผู้พิพากษามีอำนาจพิจารณาเป็นคดีอาญาที่มีระวางโทษไม่เกิน 3 ปี และไม่มีอำนาจกำหนดวิธีการเพื่อความปลอดภัย

²²⁹ ชนกกานต์ อ้วนไตร, ‘หลักการตรวจสอบค้นหาความจริง: ศึกษากฎการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2560) 67.

²³⁰ ธัญญลักษณ์ เป็ญจะมโน เดชะวุฒิพันธุ์ ‘ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหพันธรัฐเยอรมนี’ <https://supremecourt.or.th/storage/article_pdf/14145020240826.pdf> สืบค้นเมื่อ 21 ตุลาคม 2567.

²³¹ จิรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์ และวิกรม รักษ์ปวงชน, ‘ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี’ (2566) 1 วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น 21, 35.

²³² ณัฐชนน บัญมา, ‘ปัญหาการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาทั่วไป’ (การค้นคว้าอิสระนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายอาญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565) 58-59.

2. ศาลจังหวัด (District Court, Landgericht) เป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาทั้งปวงที่อยู่นอกเหนือจากอำนาจของศาลแขวง อันเป็นคดีอาญาร้ายแรงที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ หรือในคดีที่มีอัตราโทษอยู่ในอำนาจของศาลแขวง แต่พนักงานอัยการเห็นว่าเป็นคดีที่มีความสำคัญที่ควรให้ศาลจังหวัดพิจารณา ทั้งยังเป็นศาลที่พิจารณาบททวนคำพิพากษาของศาลแขวงทั้งปัญหาข้อเท็จจริงและปัญหาข้อกฎหมาย

3. ศาลสูงมลรัฐ (Supreme Court (Land), Oberlandesgericht) เป็นศาลอุทธรณ์ชั้นสูงสุด ที่มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์บททวนคำพิพากษาในคดีของศาลแขวงครั้งที่สองที่ได้รับการทบทวนครั้งแรกแล้วในศาลจังหวัดเฉพาะในปัญหาข้อกฎหมาย เสมือนเป็นศาลฎีกาของประเทศไทยรวมเป็นศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีในความผิดอาญาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของรัฐ เช่น ความผิดอาญาเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ หรือความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ

4. ศาลสูงสหพันธรัฐ (Federal Supreme Court, Bundesgerichtshof) เป็นศาลอุทธรณ์ชั้นสูงสุดที่มีอำนาจพิจารณาอุทธรณ์บททวนคำพิพากษา (Review) เฉพาะในปัญหาข้อกฎหมายในคดีที่อุทธรณ์มาจากองค์คณะใหญ่ของศาลจังหวัด และศาลสูงมลรัฐที่พิจารณาในฐานะศาลชั้นต้น

อย่างไรก็ตาม ระบบศาลประเทศเยอรมนีในการตรวจสอบคดี หรือการไต่สวนก่อนการประทับฟ้องนั้น กฎหมายไม่ได้กำหนดหน่วยงานหรือศาลใดให้ทำหน้าที่ตรวจสอบไว้เป็นการเฉพาะเหมือนอย่างศาลไต่สวนของประเทศฝรั่งเศส กล่าวคือ การตรวจสอบจะดำเนินการโดยผู้พิพากษาที่มีอำนาจทำการพิจารณาคดีเป็นผู้ดำเนินการตรวจสอบไต่สวนการสอบสวนของพนักงานอัยการ²³³ เป็นกรณีที่ให้อำนาจศาลชั้นต้นทุกศาล ได้แก่ ศาลแห่งมลรัฐ หรือศาลจังหวัด (Regional Court) และศาลท้องถิ่นหรือศาลแขวง (Local Court) แต่ละศาลจะมีกระบวนการพิจารณากลับกรอตรวจสอบคดีแยกกันไปตามประเภทความผิดร้ายแรงและไม่ร้ายแรงตามลำดับ ศาลมีบทบาททำหน้าที่ในการค้นหาความจริงเป็นหลัก โดยคู่ความทำหน้าที่ในฐานะผู้ช่วยเหลือให้ความร่วมมือภายใต้การกำกับดูแลของศาลโดยตรง²³⁴

²³³ สุธิชา ม่วงผล (เชิงอรรถ 221) 72.

²³⁴ รณชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาลกับการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (2565) 1 วารสารนิติวัชร์ 38.

4.2.4 บทบาทของศาลในการไต่สวนมูลฟ้อง

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า รูปแบบการดำเนินคดีอาญาในศาลของประเทศเยอรมนีจะใช้ระบบไต่สวนเป็นหลัก ผู้พิพากษาจึงบทบาทเป็นลักษณะในเชิงรุก (Active Role) หรืออาจเรียกว่าผู้กำกับหรือควบคุมการดำเนินคดี (Conduct of the Hearing) เปิดโอกาสให้ดุลพินิจอย่างมาก²³⁵

นอกจากนี้ ผู้พิพากษาศาลประเทศเยอรมนีมีอำนาจในการแสวงหาความจริง และเรียกพยานหลักฐานต่าง ๆ เข้าสู่การพิจารณาได้เอง²³⁶ กล่าวคือ ศาลอาจมีคำสั่งให้แสวงหาและตรวจสอบข้อเท็จจริงเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่ปรากฏตามคำฟ้องหรือสำนวนการสอบสวนของพนักงานอัยการได้ ทั้งนี้ ภายใต้หลักการสืบพยานโดยอิสระ นอกจากนี้ในการไต่สวนเพิ่มเติมดังกล่าวยังไม่จำกัดการทำหน้าที่ของศาลเอง กล่าวคือ ศาลอาจมีคำสั่งมอบหมายให้อัยการทำหน้าที่ได้อีกทางหนึ่งด้วย²³⁷ และเมื่อทำการไต่สวนมูลฟ้องแล้ว ศาลมีอำนาจสั่งคดีมีมูลหรือไม่มีมูลก็ได้²³⁸ แต่การจะสั่งคดีมีมูลต้องได้รับความเห็นชอบที่พอใจก่อนว่าผู้ถูกกล่าวหาตามที่ถูกฟ้องมานั้นมีเหตุอันควรสงสัยได้ตามสมควรว่าได้กระทำการอันเป็นความผิด²³⁹

²³⁵ รัชชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (ดัชนีพนธ์ปรัชญาดุขฎฐิบัณติต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 211.

²³⁶ ปกป้อง ศรีสนิท, ‘ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน’ (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 44-46.

²³⁷ รัชชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (ดัชนีพนธ์ปรัชญาดุขฎฐิบัณติต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 200.

²³⁸ จิรวัดน์ พูนสวัสดิ์พงศ์ และวิกรณ์ รัชพงษ์ชน, ‘ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี’ (2566) 1 วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น 21, 31.

²³⁹ German Code of Criminal Procedure Section 203.

“...The court decides to open main proceedings if, in the light of the results of the preparatory proceedings, there appear to be sufficient grounds to suspect that the indicted accused has committed an offence...”

4.3 ประเทศอังกฤษ

ระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษเป็นระบบกฎหมายที่ได้รับการพัฒนามาจากขนบจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา โดยย้อนกลับไปในคริสต์ศตวรรษที่ 5 ชาวอังกฤษโบราณหรือชนเผ่า Anglo-Saxons ได้เข้าครอบครองดินแดนของประเทศอังกฤษปัจจุบัน ระบบกฎหมายในขณะนั้นได้รับอิทธิพลแนวคิดจากระบบกฎหมายโรมัน (Roman Law) ต่อมาภายหลังการรุกราน การครอบครองของชาวเยอรมัน (Normans) ในปี ค.ศ. 1066 กฎหมายแบบอังกฤษโบราณได้ถูกยกเลิกไปด้วย จวบจนกระทั่งยุคสมัยภายหลังจากการจากไปของพวกนอร์มัน (Normans) รูปแบบการปกครองยังคงเป็นแบบระบบศักดินา (Feudal) ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันถือปฏิบัติอันสืบกันมาแต่ละท้องถิ่นจึงอาจมีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดแนวคิดและความต้องการของชนชั้นปกครองที่พยายามจะมุ่งสร้างระบบกฎหมายให้มีเอกภาพบังคับเหมือนกันทั่วราชอาณาจักร จึงมีการนำขนบธรรมเนียมและจารีตของแต่ละท้องถิ่นมาผสมผสาน จัดทำเป็นกฎหมาย อันเป็นต้นกำเนิดของระบบกฎหมาย Common Law²⁴⁰

4.3.1 แนวคิดและความเป็นมาของการได้ส่วนมูลฟ้องในประเทศอังกฤษ

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแบบประเทศอังกฤษปัจจุบันเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาตามระบบกล่าวหา เป็นการต่อสู้ทางกฎหมายระหว่างโจทก์และจำเลยต่อหน้าศาลซึ่งวางตัวเป็นกลาง และมีลูกขุนซึ่งเป็นสามัญชนเป็นผู้วินิจฉัยข้อเท็จจริง²⁴¹ การดำเนินคดีอาญาของประเทศอังกฤษ ถือหลักว่าความผิดอาญาที่เกิดขึ้นย่อมมีผลกระทบต่อประชาชนทุกคน โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าบุคคลใดจะเป็นผู้เสียหายที่แท้จริงแห่งคดีนั้นหรือไม่ อำนาจฟ้องคดีอาญาถือเป็นของประชาชนทุกคนในประเทศ จากหลักการและแนวคิดของการดำเนินคดีโดยประชาชน จึงทำให้ระบบวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศอังกฤษมีลักษณะพิเศษ คือ ไม่มีการนำเอาส่วนได้เสียของบุคคลมาปะปนกับส่วนได้เสียของสังคม จึงทำให้อังกฤษไม่มีรูปแบบการฟ้องคดีความผิดต่อส่วนตัวที่ผู้เสียหายจะละสิทธิไม่ฟ้อง รวมถึงให้การยอมความในคดีได้ เนื่องจากประชาชนทุกคนล้วนเป็นผู้มีอำนาจฟ้องคดีอาญา²⁴²

²⁴⁰ น้ำแท้ มีบุญสร้าง, *กระบวนการยุติธรรมเปรียบเทียบ* (วิญญูชน, 2566) 123.

²⁴¹ กุลพล พลวัน, ‘การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทยที่มีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน’ (2556) วารสารศาลรัฐธรรมนูญ 34, 38.

²⁴² ปัญจ กล้าแข็ง, ‘ปัญหาการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายและการไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคล หลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 19 วิทยาลัยข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563) 15.

ตามระบบวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศอังกฤษ แม้กฎหมายได้ให้สิทธิประชาชนสามารถฟ้องคดีอาญาได้ แต่ระบบการฟ้องคดีอาญาโดยประชาชนก็มีปัญหาอยู่ว่าประชาชนอาจไม่ให้ความสำคัญที่จะฟ้องคดีอาญาที่มีผลกระทบต่อรัฐ เช่น ความผิดต่อทรัพย์สินอันเป็นของราชการ²⁴³ จึงมีแนวคิดว่าการฟ้องคดีอาญาที่มีความสำคัญไม่ควรปล่อยให้ประชาชนมีสิทธิในการฟ้องคดีได้ด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นไปตามเหตุผลของความเป็นจริงที่ว่าประชาชนไม่ได้ให้ความสนใจหรือใส่ใจในการฟ้องคดีอาญาดด้วยตนเอง²⁴⁴ ภายหลังปี ค.ศ. 1985 ประเทศอังกฤษจึงมีการจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาเพื่อให้มีหน้าที่กำกับดูแลการฟ้องคดีอาญา ซึ่งหน่วยงานที่ได้ตั้งขึ้นมาดังกล่าว คือ The Crown Prosecution Service (CPS)²⁴⁵ ทำหน้าที่เป็นอัยการรับผิดชอบในการฟ้องคดีอาญามาถึงปัจจุบัน รวมถึงเป็นหน่วยงานควบคุมตรวจสอบและกลั่นกรองการดำเนินคดีโดยประชาชนผู้เสียหาย เพื่อวัตถุประสงค์ของการรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมทางสังคม อย่างเช่นกรณีของการยอมความกันในคดีอาญานั้น ผู้เสียหายจะทำการยอมความกันไปโดยพลการไม่ได้ หากได้ความว่าผู้เสียหายได้ไปยอมความกันโดยที่เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีอำนาจยังไม่ได้ให้การอนุญาต จะถือว่าเป็นความผิดฐานยอมความไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และจากการดำเนินการโดยพลการดังกล่าว อาจต้องถูกกล่าวหาและกลายเป็นผู้กระทำความผิดเสียเองสำหรับผู้ฟ้องคดี โดยลักษณะของการกระทำที่อาจเป็นความผิดฐานดังกล่าว อาจจะทำไปโดยวิธีการยอมรับ หรือตกลงกันอันเป็นการปกปิดข้อมูล อันจะทำให้เป็นความผิดและมีโทษตามกฎหมาย ดังนั้น จึงถือได้ว่าสิทธิและบทบาทของบุคคลผู้เสียหายในการฟ้องคดีตามระบบวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศอังกฤษแม้จะมีสิทธิในการฟ้องคดี แต่ก็มีหน่วยงานของรัฐ (CPS) มาคอยกำกับดูแลหรือคอยควบคุมการดำเนินคดีอาญาอีกชั้นหนึ่ง เพราะถือหลักการว่าดำเนินคดีอาญาเป็นผลประโยชน์ส่วนรวมทางสังคมเหนือกว่าผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้เสียหาย ที่อาจจะมีการใช้สิทธิของตนไปในทางที่มีชอบ หรือนำสิทธิของตนมาหาประโยชน์อื่นได้ ซึ่งอาจเป็นการทำลายประโยชน์ของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งอังกฤษมิได้ให้อำนาจในการดำเนินคดีของผู้เสียหายอยู่เหนือประโยชน์

²⁴³ ธนกฤต วรธนัชชากุล, ‘ระบบวิธีพิจารณาความอาญา’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

²⁴⁴ เกสรสิริ อรุณชัยพร และชัยณัฐ ทองแย้ม, ‘มองต่างประเทศ แล้วย้อนมองไทย’ (โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวนยุโรป อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้”) <<https://drive.google.com/file/d/1d8Ho4T0m6jUDqomgYhmFqTc0XJ8egBfQ/view>> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

²⁴⁵ CPS อันเป็นหน่วยงานฟ้องร้องคดีอาญาที่สังกัดสำนักผู้อำนวยการฟ้องคดี (The Office of Director of Public Prosecutions) หรือใช้ชื่อย่อว่า DDP โดยมีอัยการสูงสุด (Attorney General) เป็นผู้กำกับดูแล ภายใต้พระราชบัญญัติการฟ้องคดีอาญา (Prosecution of Offences Act 1985)

ของสังคมส่วนรวม²⁴⁶ ระบบศาลของประเทศอังกฤษเป็นระบบศาลเดี่ยวที่ใช้ศาลยุติธรรมเพียงศาลเดียวในการพิจารณาคดีทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่ง คดีอาญา คดีปกครอง หรือคดีเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ²⁴⁷

ระบบศาลของอังกฤษเป็นต้นแบบของการจัดระบบแบบศาลเดี่ยวที่มีการรวมศูนย์ให้อำนาจศาลยุติธรรมเพียงศาลเดียวมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทุกประเภทและใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกกฎหมายมหาชนและกฎหมายเอกชนออกจากกันอย่างชัดเจนเหมือนระบบศาลในกลุ่มประเทศภาคพื้นยุโรป²⁴⁸ ปัจจุบันระบบศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาของประเทศอังกฤษ สามารถแบ่งได้ 3 ชั้นได้แก่ ศาลฎีกา (Supreme Court) ศาลอุทธรณ์ (Appeal Court) และศาลชั้นต้น (Trial Court) โดยสำหรับในคดีอาญาเมื่อศาลชั้นต้นได้แก่ ศาลมาจิสเตรท (Magistrates' Court) และศาลคราวน์ (Crown Court) ตัดสินแล้ว หากคู่ความไม่พอใจผลคำตัดสินของศาลชั้นต้นและต้องการอุทธรณ์ คู่ความสามารถอุทธรณ์ได้ต่อศาลอุทธรณ์แผนกคดีอาญา นอกจากนี้หากยังไม่พอใจคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์ก็สามารถยื่นฎีกาต่อศาลสูงต่อไปได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตให้ฎีกาจากศาลอุทธรณ์ก่อน²⁴⁹

ศาลสูงสุดของประเทศ

ศาลฎีกา (Supreme Court) ถือเป็นศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีเป็นศาลสูงสุดของประเทศอังกฤษ โดยได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 2009 เพื่อต้องการแยกผู้พิพากษาศาลฎีกาของอังกฤษและสภาสูงออกจากกันอย่างสมบูรณ์ และมุ่งเน้นถึงความเป็นอิสระของผู้พิพากษาศาลฎีกาและเพิ่มความโปร่งใสระหว่างรัฐสภาและศาล²⁵⁰ ทั้งนี้ ก่อนที่จะมีการจัดตั้งศาลฎีกาศาลที่ทำหน้าที่เป็นศาลสูงสุดของอังกฤษคือ ศาลสภาขุนนาง (House of Lords) ซึ่งปัจจุบันได้มีการยกเลิกไปแล้ว

²⁴⁶ ปัญจ กล้าแข็ง (เชิงอรรถ 242).

²⁴⁷ ปกป้อง ศรีสนิท, 'ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน' (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 110.

²⁴⁸ รมชัย ชูสุวรรณประทีป, 'การบูรณาการบทบาทการค้นหาคำความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย' (ดัชนีพันธบัตรปรัชญาดัชนีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 145.

²⁴⁹ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 'โครงการศึกษาวิจัยว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทบบสิทธิมนุษยชนในภาคปฏิบัติตามปกติของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาพิพากษาคดี)' (รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันนิติวัชร์ สำนักงานอัยการสูงสุด 2567) 166.

²⁵⁰ Justice Arden, 'Prepared by the Judicial Office International Team, The Judicial System of England and Wales A visitor's guide' <<https://www.judiciary.uk/wpcontent/uploads/2016/05/international-visitors-guide-10a.pdf>> สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2568.

อย่างไรก็ตามการจะยื่นฎีกาคดีใดต่อศาลฎีกาต้องได้รับอนุญาตก่อน โดยหลักการจะต้องเป็นคดีที่มีประเด็นที่สำคัญต่อสาธารณชน ซึ่งคดีจะได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษาศาลฎีกาจำนวน 5, 7 หรือ 9 คน จากทั้งหมด 12 คน โดยผู้พิพากษาแต่ละคนจะตัดสินอย่างเป็นอิสระ คำตัดสินจะได้รับการยอมรับด้วยคะแนนเสียงเป็นเอกฉันท์หรือเสียงข้างมาก ทั้งนี้ คำตัดสินของศาลฎีกาจะกลายเป็นบรรทัดฐานที่ศาลจะต้องปฏิบัติตามในคดีต่าง ๆ ในอนาคต²⁵¹

ศาลสูงชั้นกลาง

1. ศาลอุทธรณ์แผนกคดีอาญา (Court of Appeal Criminal Division) ตามพระราชบัญญัติอุทธรณ์คดีอาญา ค.ศ. 1996 (The Criminal Appeal Act 1966) กำหนดให้มีการแบ่งแผนกการทำงานของศาลอุทธรณ์ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแพ่ง ส่วนอาญา สำหรับการพิจารณาคดีส่วนอาญาศาลจะมีอำนาจพิจารณาคดีที่อุทธรณ์มาจากศาลคราวน์คอร์ท ผู้พิพากษาประกอบด้วย ลอร์ดชีฟเจิสติส (Lord Chief Justice) ลอร์ดจัสติสออฟแอพเพิล (Lord Justice of Appeal) และผู้พิพากษาบางท่านจากศาลไฮคอร์ท ทั้งนี้ ผู้พิพากษาท่านที่เคยทำการพิจารณาคดีมาแล้วในชั้นต้นจะร่วมพิจารณาคดีชั้นนี้อีกไม่ได้ ศาลอุทธรณ์แผนกคดีอาญาไม่ถูกบังคับให้ต้องวินิจฉัยตามแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาเดิมของตนเองอย่างเคร่งครัด ศาลนี้อาจไม่วินิจฉัยตามแนวเดิมได้เมื่อเห็นว่าข้อกฎหมายดังกล่าวไม่ถูกต้อง²⁵²

2. ศาลคราวน์คอร์ท (Crown Court) ตามพระราชบัญญัติศาล ค.ศ. 1971 (The Courts Act 1971) กำหนดให้ศาลคราวน์คอร์ท เป็นศาลหนึ่งในศาลสูง (Supreme Court) มีเขตอำนาจครอบคลุมการกระทำผิดที่เกิดขึ้นในอังกฤษและเวลส์ ผู้พิพากษาของศาลคราวน์คอร์ท ประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลไฮคอร์ท (High Court Judge) ผู้พิพากษาเซอร์กิต (Circuit Judge) และรีคอร์ดอร์ (Recorder)²⁵³ เป็นศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาคดีอาญาที่ได้มีการฟ้องและโอนมาจากศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court) ซึ่งล้วนแต่เป็นคดีอาญาที่มีความผิดร้ายแรงเกินอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลมาจิสเตรท เช่น ฆาตกรรม ช่มชู้ และปล้นทรัพย์ เป็นต้น นอกจากนี้ศาลคราวน์ยังมีอำนาจในการพิจารณาอุทธรณ์คำตัดสินของศาลผู้พิพากษาศาลมาจิสเตรท คดีในศาลคราวน์จะถูกพิจารณาโดย ผู้พิพากษา (Judge) และ คณะลูกขุน (Jury) โดยผู้พิพากษาจะไม่ได้เป็นผู้ตัดสินว่าจำเลยมีความผิดหรือไม่ หน้าที่ในการตัดสินคดีจะเป็นของคณะลูกขุน ซึ่งการตัดสินคดีของลูกขุน

²⁵¹ เฟิงอ้าง.

²⁵² สุนัย มโนมัยอุดม, *ระบบกฎหมายอังกฤษ* (พิมพ์ครั้งที่ 6, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 188.

²⁵³ สุนัย มโนมัยอุดม, *ระบบกฎหมายอังกฤษ* (พิมพ์ครั้งที่ 6, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 189.

โดยทั่วไปจะต้องเป็นเอกฉันท์ (Unanimous) แต่หากคณะลูกขุนมีความเห็นไม่ตรงกันทั้งหมด ผู้พิพากษาอาจยอมรับคำตัดสินแบบเสียงข้างมากก็ได้ ทั้งนี้ ผู้พิพากษาจะเป็นผู้ให้คำแนะนำแก่ลูกขุนเกี่ยวกับข้อกฎหมาย และถ้าจำเลยถูกตัดสินว่ามีความผิด ผู้พิพากษาจะเป็นผู้กำหนดอัตราโทษให้ อย่างไรก็ตามคำตัดสินของศาลคราวน์ยังสามารถยื่นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์แผนกคดีอาญาได้²⁵⁴

ศาลชั้นต้น

ศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court) เป็นศาลชั้นต้นที่มีบทบาทการค้นหาความจริงคดีอาญา โดยกำหนดให้องค์กรอัยการซึ่งปัจจุบันเรียกว่าสำนักงานอัยการ (Crown Prosecution Service) หรือ CPS เป็นผู้มีหน้าที่นำคำฟ้องมายื่นต่อศาลโดยตรงแทนเจ้าพนักงานตำรวจที่ในอดีตเคยมีอำนาจส่วนนี้ฟ้องแทนประชาชน โดยต้องนำคดีอาญาทุกประเภท มายื่นต่อศาลมาจิสเตรททั้งหมด ส่วนการชี้ขาดตัดสินหากเป็นความผิดไม่ร้ายแรงให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลมาจิสเตรท เว้นแต่เป็นความผิดร้ายแรงก็ให้อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของคราวน์ แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการตรวจสอบกลับกรองจากศาลมาจิสเตรทเสียก่อน²⁵⁵

ศาลมาจิสเตรทเป็นศาลที่มีอำนาจพิจารณาคดีอาญาประเภทความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ และมีอำนาจลงโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 1,000 ปอนด์ โดยไม่ใช้ลูกขุน (Summary Offence) ผู้พิพากษาในศาลมาจิสเตรท คือ มาจิสเตรท หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า จัสติสออฟเดอะพีส หรือจัสติส มีอำนาจเหนือคดีอันได้เกิดในเขตอำนาจศาลของตน รวมถึงการดำเนินการไต่สวนคดีที่ต้องได้รับการพิจารณาโดยลูกขุน (Trial on Indictment) การฟ้องคดีอาชญากรรมที่ศาล หรือที่บ้านพักของผู้พิพากษาในท้องที่ที่ความผิดเกิดก็ได้ มาจิสเตรทส่วนใหญ่เป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่ใช่เนกกฎหมาย (Laymen) ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งโดยผู้มีตำแหน่งหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยในแต่ละท้องที่ (Commission of The Peace) ปกติจะแต่งตั้งจากผู้ที่อยู่ในท้องที่นั้นเอง หรือภายในรัศมี 15 ไมล์²⁵⁶ และประมาณ 96 เปอร์เซ็นต์ ของคดีล้วนจะได้รับการพิจารณาคดีที่ศาลนี้ โดยการพิจารณาจะเป็นไปแบบกระชับไม่มีการใช้คณะลูกขุน (Jury)²⁵⁷ ทั้งนี้ หากคู่ความไม่พอใจในคำพิพากษาของศาลมาจิสเตรท ก็สามารถอุทธรณ์ต่อไปยังศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกาได้

²⁵⁴ Justice Arden (เชิงอรรถ 250).

²⁵⁵ รัชชัย ชูสุวรรณประทีป, 'การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย' (คฤณนิพนธ์ปรัชญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 145-146.

²⁵⁶ สุนัย มโนมัยอุดม, *ระบบกฎหมายอังกฤษ* (พิมพ์ครั้งที่ 6, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559) 192.

²⁵⁷ น้ำแท้ มีบุญสร้าง, *กระบวนการยุติธรรมเปรียบเทียบ*, (วิญญูชน 2566) 131.

การแยกประเภทความผิดและอำนาจศาลมาจิสเตรทคอร์ท

ตามพระราชบัญญัติกฎหมายอาญา ค.ศ. 1977 (The Criminal Law Act 1977) มาตรา 15 ได้บัญญัติแยกประเภทคดีอาญาออกตามแบบวิธีการพิจารณาเป็น 3 วิธี²⁵⁸ ดังนี้

1. ความผิดที่ต้องใช้วิธีอินไดต์เมนต์ (Offences Triable Only on Indictment) ได้แก่ ความผิดอาญาอุกฉกรรจ์ที่มีอัตราโทษสูง การพิจารณาต้องกระทำในศาลคราวน์คอร์ท (Crown Court) โดยใช้ลูกขุน เช่น คดีฆ่าคนตายโดยเจตนา ซึ่งความผิดประเภทนี้โจทก์ต้องเริ่มคดีในศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court) เมื่อศาลมาจิสเตรททำการไต่สวนมูลฟ้องหรือกลั่นกรองคดีแล้ว เห็นว่าคดีมีมูลเพียงพอ จะมีคำสั่งให้ต่อไปที่ศาลคราวน์คอร์ท (Crown Court) เพื่อพิจารณาต่อไป

2. ความผิดที่ต้องใช้วิธีซัมมารี (Offences Triable Only Summary) ได้แก่ ความผิดที่มีอัตราโทษเล็ก ๆ น้อย ๆ เดิมเป็นความผิดตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่กำหนดไว้โดยชัดแจ้งให้ใช้วิธีซัมมารีสำหรับการพิจารณา และกำหนดให้พิจารณาคดีประเภทนี้ต้องดำเนินคดีในศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court) โดยไม่จำเป็นต้องมีคณะลูกขุน และใช้วิธีพิจารณาคดีโดยรวบรัด กล่าวคือ ไม่ต้องมีคำฟ้องเต็มรูปแบบ (Indictment) โดยผู้พิพากษาจะทำหน้าที่วินิจฉัยทั้งปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้คดีต่าง ๆ เสริมไปจากศาลด้วยความสะดวกรวดเร็ว แต่เมื่อรัฐสภาออกพระราชบัญญัติกฎหมายอาญา ค.ศ. 1977 แล้วได้นำความผิดตามพระราชบัญญัติต่าง ๆ มารวมไว้ในมาตรา 15²⁵⁹ ประกอบตาราง 1 ท้ายพระราชบัญญัติ ความผิดในประเภทนี้ต้องพิจารณาในศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court)

3. ความผิดที่ต้องใช้วิธีอินไดต์เมนต์หรือซัมมารี (Offences Triable Either Way) ความผิดประเภทนี้เป็นความผิดระบุไว้ในกฎหมายต่าง ๆ ในภาคผนวกตารางท้าย 1 ของพระราชบัญญัติศาลแขวง ค.ศ. 1980 (Magistrates' Courts Act 1980) มาตรา 17²⁶⁰ (เดิมบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติกฎหมายอาญา ค.ศ. 1977 ซึ่งกำหนดไว้ในมาตรา 16 ประกอบตาราง 2, 3 ท้าย

²⁵⁸ รณชัย ชูสุวรรณประทีป, 'การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย' (ดัชนีพันธบัตรปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 148-150.

²⁵⁹ Criminal Law Act 1977, Section 15, Offences which are to become triable only summarily.

(1) The following offences shall be triable only summarily (instead of either way), namely-

(a) The offences mentioned (and broadly described) in column 1 of Schedule 1 to this Act;...

²⁶⁰ Magistrates' Courts Act 1980, section 17 Certain offences triable either way.

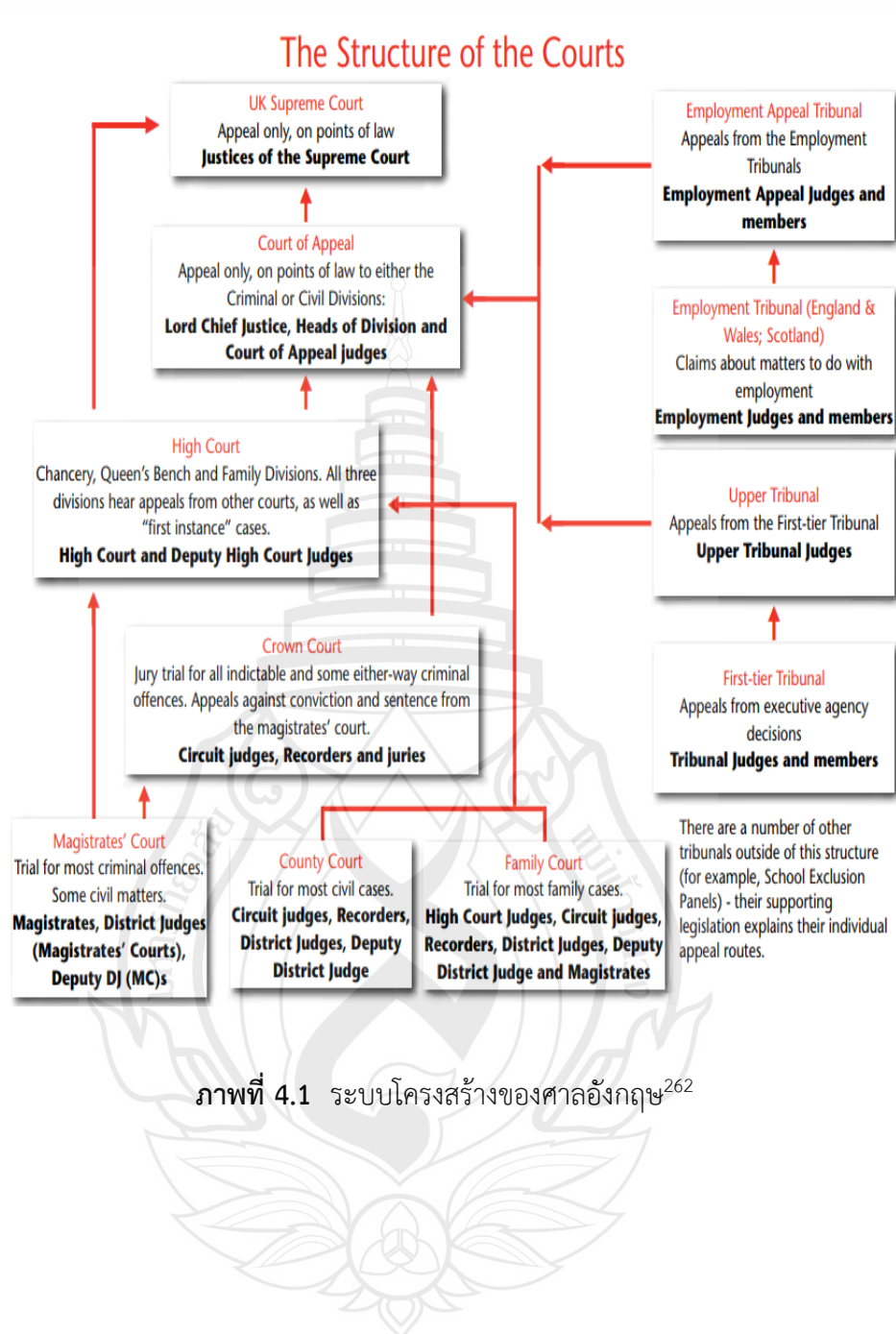
(1) The offences listed in Schedule 1 to this Act shall be triable either way.

(2) Subsection (1) above is without prejudice to any other enactment by virtue of which any offence is triable either way.

พระราชบัญญัติ) ความผิดประเภนี้ก่อนพิจารณาคดีศาลมาจิสเตรทคอร์ท จะต้องพิจารณาก่อนว่าวิธีพิจารณาแบบใดจะเหมาะสมที่สุด โดยศาลจะสอบถามโจทก์ก่อนแล้วจึงสอบถามจำเลย หลังจากนั้นศาลต้องพิจารณาลักษณะของความผิด ว่ามีสภาพเป็นความผิดอุกฉกรรจ์หรือไม่ โทษที่จำเลยควรได้รับหากฟังว่าจำเลยกระทำผิดจะอยู่ในอำนาจศาลมาจิสเตรทคอร์ทหรือไม่ หรือสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ว่าคดีควรพิจารณาโดยวิธีอินไคท์เมนต์ หรือซัมมารีทรีล การพิจารณาคดีโดยวิธีนี้คู่ความมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีพิจารณาคดีได้

กล่าวโดยสรุปจากแยกประเภทความผิดออกได้เป็น 3 ประเภทดังกล่าว จะทำให้แยกได้ว่าหากกรณีเป็นความผิดมีอัตราโทษเล็กน้อย อำนาจพิจารณาพิพากษาจะอยู่ในอำนาจของศาลมาจิสเตรท (Magistrates' Court) แต่หากความผิดนั้นเป็นความผิดร้ายแรงมีอัตราโทษสูง ความผิดประเภนี้ต้องเริ่มต้นถูกฟ้องยังศาลมาจิสเตรท และให้ศาลมาจิสเตรทดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องเสียก่อนหากปรากฏคดีมีมูลศาลมาจิสเตรทจึงจะส่งคดีไปให้ยังศาลคราวน์ (Crown Court) โดยมีผู้พิพากษาและคณะลูกขุนร่วมกันทำการพิจารณาพิพากษาคดี และนอกจากนี้ในกรณีคดีที่เป็นได้ทั้งความผิดร้ายแรงหรือไม่ร้ายแรงก็ได้ ถือเป็นสิทธิของจำเลยที่จะเลือกให้คดีของตนได้รับการพิจารณายังศาลไหน²⁶¹

²⁶¹ รณชัย ชูสุวรรณประทีป, 'การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย' (ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 151.



ภาพที่ 4.1 ระบบโครงสร้างของศาลอังกฤษ²⁶²

²⁶² Structure of the Courts <<https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2021/07/courts-structure-0715.pdf>> สืบค้นเมื่อ 14 October 2024.

4.3.2 ศาลและวิธีการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศอังกฤษ

สำหรับการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศอังกฤษจะดำเนินการโดยศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court) โดยผู้พิพากษาศาลมาจิสเตรทเมื่อทำหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องจะเรียกว่า Examining Justices ทำหน้าที่พิจารณาพยานหลักฐานในการไต่สวนมูลฟ้อง เพื่อตัดสินใจว่าคดีมีมูลเพียงพอที่จะส่งตัวจำเลยไปพิจารณาหรือไม่²⁶³ ระบบการไต่สวนมูลฟ้องคืออำนาจของประเทศอังกฤษจะดำเนินการไต่สวนเพื่อกลั่นกรองหามูลคดีทุกประเภท ไม่จำกัดคดีว่าัยการหรือผู้เสียหายในฐานะประชาชนจะเป็นโจทก์ฟ้องคดี และคู่ความสามารถนำพยานหลักฐานมาสืบขึ้นนี้ได้²⁶⁴

เมื่อศาลมาจิสเตรทได้รับฟ้องของพนักงานอัยการ ศาลจะทำการตรวจสอบพิจารณาถึงข้อหาและข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำทั้งหลายที่จำเลยกระทำผิดที่บรรยายในคำฟ้องพร้อมบทกฎหมายขอให้ลงโทษว่า เป็นความผิดที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาหรือไม่เพียงใด หากเป็นความผิดที่อยู่ในอำนาจของตนเอง ศาลจะออกหมายเรียกไปยังจำเลย เพื่อให้มาปรากฏตัวต่อศาล ในกรณีที่จำเลยได้รับการปล่อยชั่วคราว หากไม่มาศาลจะออกหมายจับ และเมื่อจำเลยมาศาล และปรากฏอยู่ต่อหน้าศาลแล้ว ศาลก็จะทำการอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังและสอบถามคำให้การว่าจำเลยให้การรับสารภาพว่ากระทำความผิดตามฟ้องหรือไม่ หากจำเลยให้การรับสารภาพ ศาลก็มีอำนาจพิจารณาพิพากษาลงโทษจำเลยไปได้ทันที โดยไม่จำเป็นต้องสืบพยานหลักฐานประกอบคำรับสารภาพแต่อย่างใด ในทางกลับกัน หากจำเลยให้การปฏิเสธฟ้องโจทก์ทั้งหมด ศาลก็นำคดีเข้าสู่การพิจารณาสืบพยานทั้งสองฝ่ายภายใต้ระบบกล่าวหา กล่าวคือ บทบาทการนำพยานหลักฐานให้ศาลทราบและพิจารณา วินิจฉัยชี้ขาดคดี เป็นหน้าที่ของคู่ความแห่งคดีนั้นเป็นหลัก²⁶⁵

กรณีคดีที่นำมาฟ้องเป็นความผิดประเภทที่อยู่ในอำนาจของศาลคราวน์คอร์ท ศาลมาจิสเตรทก็จะดำเนินการสอบสวนพิจารณาให้ได้ตัวจำเลยมาปรากฏต่อศาล เมื่อได้ตัวจำเลยมาแล้วศาลจะเริ่มทำการไต่สวนมูลฟ้องด้วยการอ่านอธิบายฟ้องให้จำเลยฟังโดยไม่ถามคำให้การใด ๆ เหตุที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องจากการไต่สวนดังกล่าวนี้ หากได้เป็นวินัยชี้ขาดตัดสินว่าจำเลยกระทำความผิดตามที่โจทก์ฟ้องมาจริงไม่ ประกอบกับเป็นมาตรการทางกฎหมายป้องกันมิให้คดีเข้าสู่ศาลโดยปราศจากพยานหลักฐานที่เพียงพอ หรือใช้สิทธิไปในทางไม่สุจริต อันเป็นการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของจำเลย

²⁶³ ติรณันต์ ดุริยสาຍ, 'สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง' (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 22.

²⁶⁴ รณชัย ชูสุวรรณประทีป, 'การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาลกับการดำเนินคดีอาญาของไทย' (2565) 1 วารสารนิติวัชร์ 37.

²⁶⁵ รณชัย ชูสุวรรณประทีป, 'การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย' (ดุขฎิณิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 152-153.

และเป้าหมายที่สำคัญก็มีเพียงประการเดียว กล่าวคือ เป็นการกระทำไปเพื่อกลั่นกรองคดีเบื้องต้นว่า ฟ้องของโจทก์มีมูลความจริงและมีหลักฐานสนับสนุนอย่างเพียงพอที่จะส่งคดีมาพร้อมจำเลยไปให้ผู้พิพากษาและคณะลูกขุนในศาลคราวพิจารณาหรือไม่เท่านั้น²⁶⁶

อย่างไรก็ตาม ในระหว่างการไต่สวนของศาลก่อนมีคำสั่งให้รับพิจารณาไว้ตามเขตอำนาจ จำเลยยังมีโอกาสโต้แย้งคัดค้านพยานหลักฐานของโจทก์ที่นำมาประกอบการฟ้องว่า ไม่มีน้ำหนักอย่างเพียงพอ (No Case to Answer)²⁶⁷ ที่จะให้ศาลรับคดีไว้พิจารณา นอกจากนี้ จำเลยมีสิทธิถามพยานเพื่อลดหรือทำลายน้ำหนักความน่าเชื่อถือของพยานโจทก์และมีโอกาสเสนอพยานรวมถึงนำสืบให้ศาลเห็น เพื่อขอให้ศาลยกฟ้องได้ในชั้นนี้ ซึ่งกระบวนการพิจารณาสืบพยานของคู่ความ เป็นการเสนอพยานอันจะมุ่งให้ศาลสามารถค้นหาความจริงเบื้องต้นว่า ฟ้องคดีของโจทก์มีมูลเพียงพอหรือไม่ หากคดีโจทก์ไม่มีมูล เช่น มีพยานหลักฐานอ่อนศาลจะสั่งยกฟ้องและปล่อยตัวจำเลยไป ซึ่งโจทก์ไม่มีสิทธิที่จะฟ้องคดีใหม่ และไม่มีสิทธิอุทธรณ์ หากคดีมีมูลก็มีคำสั่งให้ส่งคดีไปพิจารณาพิพากษาที่ศาลคราวคอร์ทต่อไป²⁶⁸

4.3.3 บทบาทของศาลในการไต่สวนมูลฟ้อง

อย่างที่ทราบแล้วว่า ระบบการดำเนินคดีในศาลอังกฤษนั้นใช้กระบวนการพิจารณาแบบระบบกล่าวหา (Adversarial System) กล่าวคือ การแสวงหาพยานหลักฐานศาลจะไม่มีบทบาทในเชิงรุก แต่จะพิจารณาเฉพาะข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานตามที่คู่ความนำมาพิสูจน์เท่านั้น²⁶⁹ ไม่ว่าจะเป็นคดีมีความผิดร้ายแรงที่จะต้องใช้ลูกขุน หรือคดีความผิดไม่ร้ายแรงก็ตาม เมื่อคดีขึ้นมาถึงชั้นการพิจารณาในการเสนอพยานหลักฐานให้ศาลทราบ หน้าที่หลักจะเป็นของคู่ความในคดี โดยศาลวางตนเป็นกลาง ไม่เข้าไปแทรกแซงการทำหน้าที่ของคู่ความ แต่อย่างไรก็ตามเพื่อป้องกันมิให้พยานหลักฐานอันมิชอบเข้าสู่สำนวนการพิจารณาคดีของศาล หรือการวินิจฉัยชี้ขาดคดีของลูกขุน ศาลจะทำหน้าที่ควบคุมการพิจารณาคดีสืบพยานให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายอันกำหนดไว้อย่างเคร่งครัด²⁷⁰

²⁶⁶ รัชชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (ดัชนีพนันธ์ปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 152-153.

²⁶⁷ ติรณันต์ ดุริยะสาย, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานพนันธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 25.

²⁶⁸ รัชชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (ดัชนีพนันธ์ปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562) 152-153.

²⁶⁹ ปกป้อง ศรีสนิท (เชิงอรรถ 247) 79.

²⁷⁰ รัชชัย ชูสุวรรณประทีป (เชิงอรรถ 264) 85.

บทบาทของศาลอังกฤษในส่วนของการพิจารณาความอาญานั้น ได้มีคำพิพากษาของศาลวางแนวปฏิบัติหรือบรรทัดฐานเอาไว้แล้วว่า การซักถามพยานไม่ควรเป็นหน้าที่ของศาลหรือผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาคดี หากแต่ให้เป็นหน้าที่ของทนายความของคู่ความเป็นผู้ดำเนินการให้เป็นไปตามหน้าที่ของศาลคือการควบคุมการพิจารณาคดีสืบพยานและให้ทนายความดำเนินการให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของกฎหมายอันกำหนดไว้ รวมถึงการพิจารณาตัดพยานหลักฐานที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้ประเด็นแห่งคดี หากศาลเข้าไปมีส่วนในการเป็นผู้ซักถามพยานเสียเองก็จะเท่ากับว่าให้ศาลลงไปร่วมต่อสู้คดีกับคู่ความด้วยซึ่งศาลจะเข้าไปถามพยานก็ต่อเมื่อมีประเด็นคลุมเครือจำเป็นต้องทำให้เกิดความชัดเจนขึ้นเท่านั้น²⁷¹

4.4 ประเทศสหรัฐอเมริกา

ประเทศสหรัฐอเมริกา (สหรัฐอเมริกา) ได้รับอิทธิพลทางกฎหมายจากประเทศอังกฤษ และใช้ระบบคอมมอนลอว์ (Common Law) เช่นเดียวกัน แต่ด้วยระบบการปกครองประเทศที่เป็นแบบสหพันธรัฐ ระบบศาลของสหรัฐอเมริกาจึงเป็นระบบศาลคู่ขนาน (Dual System) มีทั้งศาลสหรัฐและศาลมลรัฐ ปฏิบัติหน้าที่แตกต่างกัน²⁷² กล่าวคือ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศสหรัฐอเมริกามีการแยกอำนาจในการดำเนินคดีระหว่างรัฐบาลกลางหรือระดับสหพันธรัฐ (Federal System) และมลรัฐ (State System) ออกจากกันอย่างชัดเจน ทั้งรัฐบาลกลางและมลรัฐมีอำนาจในการพิจารณาเพื่อดำเนินคดีกับจำเลยในการกระทำเดียวกัน หากพบว่า การกระทำนั้นเป็นความผิดตามกฎหมายของรัฐบาลกลาง และกฎหมายของแต่ละมลรัฐในคราวเดียวกัน การดำเนินคดีในระบบของรัฐบาลกลาง (Federal System) มีความแตกต่างหลายประการกับระบบของแต่ละมลรัฐ (State System) ยกตัวอย่างเช่น ในระบบรัฐบาลกลางจำเลยมีสิทธิที่จะเลือกได้รับการพิจารณาโดยผู้พิพากษานายเดี่ยวหรือคณะลูกขุนเช่นเดียวกับในระบบมลรัฐ (เฉพาะบางรัฐ) อย่างไรก็ตาม ในขั้นตอนการพิจารณาโทษที่จะลงแก่จำเลยในระบบของรัฐบาลกลางจะเป็นอำนาจของผู้พิพากษาเท่านั้น²⁷³

²⁷¹ ธนภดต วรณัชชากุล (เชิงอรรถ 196) 64.

²⁷² ชยาธร เฉียบแหลม, 'บทบาทการค้นหาคำความจริงในคดีอาญาของศาลไทย: ศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ' (2565) 2 วารสารนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 214, 229.

²⁷³ น้ำแท้ มีบุญสร้าง, กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ (วิญญูชน 2566) 79.

โครงสร้างของศาลในสหรัฐอเมริกา ในระดับสหพันธรัฐจะประกอบไปด้วยศาลชั้นต้น (U.S. District Court) ศาลอุทธรณ์ (U.S. Court of Appeals) ซึ่งแยกตามพื้นที่ต่าง ๆ จำนวน 12 ศาล และศาลฎีกาแห่งสหรัฐอเมริกา (The Supreme Court) เป็นศาลสูงสุดของสหรัฐอเมริกา ส่วนศาลในระดับมลรัฐจะประกอบไปด้วยศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกาของมลรัฐ แต่อย่างไรก็ดี คดีบางประเภทตามที่กฎหมายกำหนดอาจมีการยื่นอุทธรณ์คำตัดสินของศาลสูงสุดของมลรัฐต่อศาลฎีกาแห่งสหรัฐอเมริกาได้ซึ่งโดยหลักยื่นได้เฉพาะคดีที่มีประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายในสหรัฐอเมริกาเท่านั้น (Federal Question) และกรณีที่มีการระบุไว้รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกา²⁷⁴

4.4.1 แนวคิดและความเป็นมาของการไต่สวนมูลฟ้องในประเทศสหรัฐอเมริกา

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาในสหรัฐอเมริกาอยู่ภายใต้หลักของการดำเนินคดีโดยรัฐที่กำหนดให้อัยการเท่านั้นที่จะสามารถฟ้องคดีอาญาได้ ส่วนผู้เสียหายหรือเอกชนไม่อาจใช้สิทธิในการฟ้องคดีอาญาได้ด้วยตนเอง (Monopolization of Prosecution) โดยกฎหมายกำหนดให้เป็นดุลพินิจโดยเด็ดขาดของอัยการที่จะพิจารณาว่าจะดำเนินคดีอาญาเรื่องใดหรือไม่ การใช้อำนาจของอัยการในสหรัฐอเมริกาเป็นไปตามหลักการฟ้องคดีตามดุลพินิจ (Opportunity Principle) กล่าวคือ แม้จะปรากฏว่ามีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นจริงก็ตาม อัยการก็ไม่ถูกบังคับให้ต้องฟ้องคดีอาญาเสมอไป²⁷⁵

การไต่สวนมูลฟ้องหรือที่ตามระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกาเรียกว่า การไต่สวนเบื้องต้น (Preliminary Hearing) ถือเป็นกระบวนการพิจารณาที่มีความสำคัญในระบบศาลของประเทศสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้รูปแบบและแนวปฏิบัติของการไต่สวนเบื้องต้นมีความหลากหลายแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐและเขตอำนาจศาลทั่วสหรัฐอเมริกา วัตถุประสงค์หลักของการไต่สวนเบื้องต้นคือเพื่อให้ผู้พิพากษาสามารถพิจารณาได้ว่ามีพยานหลักฐานเพียงพอหรือไม่ที่จะนำคดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดี (Trial) และเพื่อให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้มีโอกาสให้การโดยอิสระ โดยเฉพาะในกรณีความผิดร้ายแรง ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้สำหรับบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญา การไต่สวนเบื้องต้นถือเป็นกลไกทางกระบวนการพิจารณาก่อนการพิจารณาคดีประเภทหนึ่ง (Pretrial Procedural Device) ซึ่งในขั้นตอนนี้เอง ข้อกล่าวหาที่มีต่อจำเลยจะถูกอ่านอย่างเป็นทางการต่อหน้าศาลอย่างเปิดเผย พร้อมกันนั้น ศาลจะทำการพิจารณาว่ามีเหตุอันควรเชื่อหรือไม่ (Probable Cause) ที่จะสนับสนุนข้อกล่าวหาดังกล่าว หากฝ่ายรัฐบาลไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นถึงเหตุอันควรเชื่อได้ ข้อกล่าวหาจะถูกยกฟ้อง แต่หากศาลเห็นว่ามีเหตุอันควรเชื่อ และมีพยานหลักฐานเพียงพอรองรับข้อกล่าวหา จำเลยก็จะ

²⁷⁴ มานิตย์ จุมปา, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา (Introduction to American Law)* (วิญญูชน 2552) 84.

²⁷⁵ ปกป้อง ศรีสนิท, 'ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน' (2567) วารสารนิติวัชร์ ฉบับพิเศษ 92-93.

เข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีต่อไป²⁷⁶ อันเป็นการรณรงค์การฟ้องคดีอาญา เพื่อปกป้องจำเลยหรือผู้ถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดจากการฟ้องร้อง²⁷⁷ นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์อันเป็นการช่วยควบคุมและตรวจสอบการใช้อำนาจในส่วนตำรวจและอัยการอีกชั้นหนึ่ง²⁷⁸

ภายใต้กฎหมายของสหรัฐอเมริกาบุคคลทุกคนที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทางอาญาจะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ว่ามีความผิด คดีส่วนใหญ่ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีต่อผู้ต้องหาเริ่มต้นขึ้นด้วยการจับกุมสิทธิทางกฎหมายหลายประการที่รับรองแก่ผู้ถูกกล่าวหาจะเริ่มมีผลตั้งแต่ขณะถูกจับกุม และสิทธิเหล่านั้นจะได้รับการตรวจสอบและพิจารณาอย่างละเอียดมากยิ่งขึ้นในระหว่างกระบวนการไต่สวนเบื้องต้น ในประเทศสหรัฐอเมริกามีหลักการว่าด้วย “กระบวนการอันชอบด้วยกฎหมาย” (Due Process of Law) เป็นหลักประกันว่าบุคคลทุกคนที่ถูกตั้งข้อหาว่ากระทำความผิดทางอาญาจะได้รับสิทธิทางกฎหมายและกระบวนการที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าละเมิดกฎหมายจะไม่ถูกจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมายและถูกนำตัวขึ้นศาลเพียงเพราะมีข้อสงสัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำที่ผิดกฎหมายเท่านั้น กลไกหนึ่งที่มีขึ้นเพื่อรับประกันว่าการดำเนินคดีและการพิจารณาคดีทางอาญาจะมีพื้นฐานที่มั่นคงและชอบด้วยกฎหมาย ก็คือกระบวนการไต่สวนเบื้องต้น²⁷⁹

ภายหลังจากการจับกุมและฟ้องคดีจะมีการไต่สวนเบื้องต้นเพื่อพิจารณาว่ามีเหตุอันควรเชื่อ (Probable Cause) ที่จะสนับสนุนข้อกล่าวหาที่ ถูกนำเสนอต่อศาลและต่อผู้ต้องหาหรือไม่ จุดประสงค์หลักของการไต่สวนเบื้องต้นในทุกเขตอำนาจศาลของสหรัฐอเมริกาคือการพิจารณาว่ามีเหตุอันควรเชื่อที่จะสนับสนุนข้อกล่าวหาต่อผู้ต้องหาหรือไม่ หากมีการพิจารณาว่าไม่มีเหตุอันควรเชื่อข้อกล่าวหาจะถูกยกฟ้อง ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก เนื่องจากข้อกล่าวหาที่ไม่ได้รับการสนับสนุนหรือข้อกล่าวหาที่ไม่มีมูลอาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ชื่อเสียง และการเงินของบุคคลที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด และวัตถุประสงค์สำคัญอีกประการหนึ่งของกระบวนการไต่สวนเบื้องต้น คือ เพื่อให้

²⁷⁶ Carlos D. Montemayor, ‘Preliminary Hearing’ (2023) <https://www.researchgate.net/publication/364342099_Preliminary_Hearing> สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2568.

²⁷⁷ อุทุมพร จุลนิพิฐวงศ์, ‘คำฟ้องคดีอาญา ศึกษาบทบาทศาลในชั้นประทับฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2556) 48.

²⁷⁸ สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556) 28–29.

²⁷⁹ Carlos D. Montemayor (เชิงอรรถ 276).

เกิดความมั่นใจว่าสิทธิอันพึงมีตามรัฐธรรมนูญของจำเลย มิได้ถูกละเมิดโดยรัฐบาลก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาอย่างเป็นทางการ²⁸⁰

การฟ้องคดีอาญาสามารถฟ้องต่อศาลได้ 2 รูปแบบ คือ การอนุญาตให้ฟ้องโดยคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) ด้วยวิธี Indictment และการฟ้องของอัยการด้วยวิธี Information ซึ่งขั้นตอนก่อนดำเนินการฟ้องคดีอาญาต่อศาลนั้น จะมีการกลั่นกรองคดีด้วยการกระบวนการไต่สวนเบื้องต้น อันสามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ²⁸¹

(1) การไต่สวนมูลฟ้องของศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrate's Court) เป็นกรณีที่พนักงานอัยการเป็นผู้ทำคำฟ้อง เรียกว่า Information ซึ่งมีฐานะเสมือนเป็น Indictment ของมลรัฐที่ใช้ระบบการไต่สวนแบบคณะลูกขุนใหญ่

(2) การไต่สวนมูลฟ้องโดยคณะลูกขุนใหญ่เป็นกรณีที่คณะลูกขุนใหญ่เป็นผู้กล่าวหาจำเลย โดยเป็นการฟ้องแบบ Indictment ซึ่งโดยปกติจะต้องมีการไต่สวนครั้งแรกโดยศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrate's Court) เสียก่อน เสร็จแล้วจึงจะไปไต่สวนอีกครั้งโดยคณะลูกขุนใหญ่ ทั้งนี้ ในบางมลรัฐได้ให้คณะลูกขุนใหญ่เป็นผู้ดำเนินการไต่สวนได้เลย ซึ่งกรณีนี้จะแตกต่างจากประเทศอังกฤษที่มีศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrate's Court) อย่างเดียว

การฟ้องคดีโดยคำฟ้องของคณะลูกขุนใหญ่ (Indictment) ถือเป็นสิ่งจำเป็นในข้อกล่าวหาอาชญากรรมร้ายแรง (Felony) ก่อนที่จำเลยจะเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในศาล โดยฝ่ายอัยการจะต้องยื่นคำฟ้องเป็นลายลักษณ์อักษร หรือที่เรียกว่า “Bill of Indictment” ซึ่งเป็นหนังสือกล่าวหาในความผิดอาญาที่ถูกตั้งข้อหา เมื่อได้ยื่นคำฟ้องดังกล่าวแล้ว จะมีการจัดให้มีการพิจารณาคดีต่อหน้าคณะลูกขุนใหญ่ ซึ่งฝ่ายอัยการจะเป็นผู้เสนอพยานหลักฐาน ข้อกล่าวหา และพยานบุคคลที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับคดีนั้น หากคณะลูกขุนใหญ่พิจารณาแล้วเห็นว่าพยานหลักฐานเพียงพอที่จะนำคดีเข้าสู่การพิจารณาในศาล คณะลูกขุนจะลงนามในเอกสารที่เรียกว่า “True Bill” ซึ่งเป็นการรับรองอย่างเป็นทางการว่าเห็นชอบกับคำฟ้องของฝ่ายอัยการ อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่เกิดขึ้นไม่บ่อยนัก ซึ่งคณะลูกขุนใหญ่เห็นว่าพยานหลักฐานยังไม่เพียงพอในการนำคดีเข้าสู่การพิจารณา คณะลูกขุนจะออกเอกสารที่เรียกว่า “No True Bill” เพื่อระบุว่าคดีไม่ควรดำเนินต่อ²⁸² สำหรับความผิดลหุโทษ (Misdemeanor) โดยทั่วไป ฝ่ายอัยการจะเป็นผู้จัดทำและยื่นเอกสารกล่าวหา (Information) ต่อศาลโดยตรง อย่างไรก็ตาม ยังมีบางเขตอำนาจศาลที่ให้อัยการจัดทำคำฟ้องในคดีลหุโทษและนำเสนอ

²⁸⁰ Carlos D. Montemayor (เชิงอรรถ 276) 89.

²⁸¹ ศิรณันต์ ดุริยสาธิต, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 28.

²⁸² Carlos D. Montemayor (เชิงอรรถ 276) 89.

ต่อคณะลูกขุนใหญ่เช่นกัน โดยเฉพาะในกรณีที่จำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดทั้งในลักษณะความผิดร้ายแรง (Felony) และลหุโทษ (Misdemeanor) ควบคู่กัน²⁸³

4.4.2 ศาลและวิธีการไต่สวนมูลฟ้องของสหรัฐอเมริกา

การไต่สวนมูลฟ้องโดยผู้พิพากษามาจิสเตรท (Magistrate)

การฟ้องแบบ Information หมายถึง การทำคำฟ้องคดีอาญาเป็นแบบลายลักษณ์อักษรที่บรรยายการกระทำความผิดของจำเลยในคดีอาญา ข้อหา และความผิดตามกฎหมายที่รัฐประสงค์จะให้ลงโทษจำเลย มลรัฐส่วนใหญ่ที่ใช้แบบดังกล่าวสำหรับการฟ้องคดี พนักงานอัยการจะทำการนำคดีไปไต่สวนมูลฟ้องก่อนสำหรับความผิดที่มีความร้ายแรง ซึ่งจะได้ดำเนินการที่ศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrate's Court)²⁸⁴

ผู้พิพากษามาจิสเตรทจะดำเนินการตรวจสอบหาความจริงจากการไต่สวนมูลฟ้องว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดอาญาตามที่พนักงานอัยการฟ้องมาหรือไม่ ซึ่งในขั้นนี้จำเลยมีโอกาสนำข้อกล่าวหาไปคัดค้านฝ่ายตรงข้ามที่ตนไม่เห็นด้วย ตลอดถึงการนำเสนอข้อมูลและพยานหลักฐานของตนต่อศาล กล่าวคือ ในการไต่สวนมูลฟ้องสหรัฐอเมริกาได้ให้สิทธิผู้ถูกกล่าวหาสามารถจะเสนอพยานรวมถึงหลักฐานของตนเพื่อสนับสนุนการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนต่อศาลได้ แต่ไม่อาจคัดค้านหลักฐานโดยอ้างเหตุว่า พยานได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย และนอกจากนี้ จำเลยยังอาจซักถามพยานที่เป็นปฏิปักษ์ได้อีกด้วย²⁸⁵ ในขั้นนี้ หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าพยานรวมถึงหลักฐานของจำเลยมีน้ำหนักและเชื่อถือได้อย่างเพียงพอ หรือไม่มีเหตุอันเป็นข้อพิรุธสงสัย (Probable Cause) ศาลก็จะยกฟ้องคดีได้ตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้เลย ทั้งนี้ จำเลยจะได้รับการคุ้มครองสิทธิตามกระบวนการดังกล่าวต่อเมื่อจำเลยไม่ได้มีการทำข้อตกลงกับพนักงานอัยการก่อนการไต่สวนมูลฟ้อง อันจะถือว่าเป็นการละสิทธิของจำเลย และคดีก็จะนำไปสู่การพิจารณาคดีในขั้นนัดพร้อม (Arraignment) ต่อไป²⁸⁶

²⁸³ เฟ็งอ้าง 92.

²⁸⁴ ตีรณันต์ ดุริยะสาย (เชิงอรรถ 281)

²⁸⁵ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 5.1 (e)

“...Hearing and Finding. At the preliminary hearing, the defendant may cross-examine adverse witnesses and may introduce evidence but may not object to evidence on the ground that it was unlawfully acquired. If the magistrate judge finds probable cause to believe an offense has been committed and the defendant committed it, the magistrate judge must promptly require the defendant to appear for further proceedings...”

²⁸⁶ ตีรณันต์ ดุริยะสาย, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 29.

การไต่สวนมูลฟ้อง ศาลจะให้สิทธิจำเลยในการชักค้ำพยานของพนักงานอัยการที่ได้เสนอต่อศาล โดยผู้พิพากษามาจิสเตรทสามารถจะตัดการชักค้ำพยานที่มีวัตถุประสงค์อย่างอื่น นอกจากประเด็นการโต้แย้งคำให้การพยาน และนอกจากนี้ศาลยังมีการยอมรับสิทธิอย่างมีเงื่อนไขของจำเลยที่จะเรียกพยานบุคคลมาในชั้นนี้ แต่สิทธิดังกล่าวมักไม่ค่อยมีการใช้ เว้นแต่จะมีพฤติการณ์พิเศษ ซึ่งในรัฐส่วนน้อยบทบัญญัติเรื่องการไต่สวนมูลฟ้องได้กำหนดเงื่อนไขว่า การนำเสนอพยานบุคคลต้องผ่านความเห็นชอบของผู้พิพากษามาจิสเตรท ในศาลส่วนมากบทบัญญัติเรื่องการไต่สวนมูลฟ้องจะระบุว่าจำเลยอาจจะเสนอพยานหลักฐานด้วยตนเองได้ (On His Own Behalf) สิทธิของจำเลยที่จะเสนอพยานบุคคลเหมือนกับสิทธิของจำเลยในการถามค้าน ซึ่งไม่เพียงขึ้นอยู่กับข้อจำกัดที่กำหนดไว้ในสิทธิที่จะเรียกพยานในการพิจารณาคดี แต่ยังคงต้องขึ้นอยู่กับดุลพินิจที่กว้างขวางของศาลมาจิสเตรทในการจำกัดการนำเสนอพยานในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่จำกัดของการไต่สวนมูลฟ้องด้วย²⁸⁷

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือไต่สวนเบื้องต้นนี้ ผู้พิพากษาต้องดำเนินการภายในระยะเวลาที่เหมาะสม แต่ไม่เกิน 14 วันหลังจากการปรากฏตัวครั้งแรก หากจำเลยถูกควบคุมตัว หรือภายในเวลาไม่เกิน 21 วันในกรณีจำเลยไม่ได้ถูกควบคุมตัว²⁸⁸ โดยทั้งฝ่ายโจทก์หรือฝ่ายจำเลยอาจยื่นคำร้องขอเลื่อนการไต่สวนเบื้องต้นเพื่อให้มีเวลาเตรียมการได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ดี หากฝ่ายจำเลยมีความพร้อมในการดำเนินกระบวนการ ศาลจะมีแนวโน้มไม่ใช้เวลาฝ่ายโจทก์เพิ่มเติม เนื่องจากถือว่ารัฐควรมีความพร้อมในการดำเนินกระบวนการเมื่อได้มีมติให้ตั้งข้อกล่าวหาทางอาญาต่อจำเลยแล้ว นอกจากนี้ ทุกเขตอำนาจศาลต่างมีกำหนดระยะเวลาทางกฎหมายที่ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ซึ่งโดยหลักการแล้ว ศาลมักให้ความยืดหยุ่นในเรื่องเวลาแก่ฝ่ายจำเลยมากกว่า อีกทั้งฝ่ายจำเลยยังสามารถสละสิทธิในการไต่สวนเบื้องต้นได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งกลยุทธ์ดังกล่าวอาจมีเหตุผลหลายประการ เช่น ในกรณีที่ฝ่ายจำเลยมีความเชื่อมั่นว่าแม้จะบริสุทธิ์ แต่ก็มีเหตุอันควรเชื่อได้ในระดับเพียงพอที่จะนำคดีเข้าสู่การพิจารณาในชั้นศาล หรือฝ่ายจำเลยอาจประสงค์หลีกเลี่ยงการไต่สวนที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายหรือความอับอายต่อสาธารณชน หรือมีประสงค์ให้ฝ่ายโจทก์ใช้การไต่สวนเบื้องต้นเป็นช่องทางในการสืบทราบพยานหลักฐานหรือแนวทางการต่อสู้คดีของฝ่ายจำเลย²⁸⁹

²⁸⁷ ตีรณันต์ ดุริยสาय, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 34-36.

²⁸⁸ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 5.1 (c)

“...Scheduling. The magistrate judge must hold the preliminary hearing within a reasonable time, but no later than 14 days after the initial appearance if the defendant is in custody and no later than 21 days if not in custody...”

²⁸⁹ Carlos D. Montemayor (เชิงอรรถ 276).

กรณีจำเลยถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดร้ายแรง ผู้พิพากษามาจิสเตรทจะไม่ทำการไต่สวนเบื้องต้นต่อเมื่อหากเป็นกรณีที่จำเลยขอสละสิทธิ์ไต่สวนเบื้องต้น จำเลยได้ถูกฟ้องโดยคณะลูกขุนใหญ่ก่อนการไต่สวนเบื้องต้น รัฐยื่นคำฟ้องตาม Federal Rules of Criminal Procedure Rule 7 (b) กล่าวหาว่าจำเลยกระทำความผิดร้ายแรง รัฐยื่นคำฟ้องกล่าวหาว่าจำเลยกระทำความผิดอาญาซึ่งเป็นการผิดไม่ร้ายแรง และยินยอมให้ทำการพิจารณาคดีในศาลมาจิสเตรท²⁹⁰

หลังจากขั้นตอนการไต่สวนมูลฟ้องหรือการไต่สวนเบื้องต้น ศาลมาจิสเตรทจะดำเนินการดังนี้²⁹¹

1. ส่งตัวจำเลยไปพิจารณาในศาลที่มีเขตอำนาจเหนือความผิดตามข้อกล่าวหา (Hold Defendant to Answer)
2. ปลปล่อยตัวจำเลยไป (Discharge the Defendant)
3. ในมลรัฐจำนวนส่วนมากมากอนุญาตให้ศาลมาจิสเตรทลดข้อกล่าวหา (Reduce the Charge) จาก Felony เป็น Misdemeanor ซึ่งเป็นผลจากการไต่สวนเบื้องต้น

การไต่สวนมูลฟ้องโดยคณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury)

คณะลูกขุนใหญ่ (Grand Jury) เป็นคณะลูกขุนพิเศษ ที่ประกอบด้วยประชาชนที่รับฟังพยานหลักฐานที่นำเสนอโดยอัยการ จากนั้นจึงตัดสินว่ามีเหตุผลเพียงพอที่จะฟ้องหรือไม่ ซึ่งเป็นการกล่าวหาอย่างเป็นทางการต่อบุคคลที่ต้องสงสัยว่ากระทำความผิด หากเกิดการฟ้องขึ้น ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องนำคดีไปพิจารณาโดยคณะลูกขุน โดยทั้งสองฝ่ายจะต้องนำเสนอข้อโต้แย้งต่อหน้าคณะลูกขุน 12

²⁹⁰ Federal Rules of Criminal Procedure Rule 5.1 (a)

“(a) In General. If a defendant is charged with an offense other than a petty offense, a magistrate judge must conduct a preliminary hearing unless:

- (1) the defendant waives the hearing;
- (2) the defendant is indicted;
- (3) the government files an information under Rule 7(b) charging the defendant with a felony;
- (4) the government files an information charging the defendant with a misdemeanor; or
- (5) the defendant is charged with a misdemeanor and consents to trial before a magistrate judge...”

²⁹¹ ตีรณันต์ ดุริยสาय, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 32.

คน ซึ่งจะตัดสินในที่สุดว่ามีความผิดหรือบริสุทธิ์ โดยพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่น่าเสนอในระหว่างการพิจารณาคดี²⁹²

สำหรับการฟ้องคดีอาญาในคดีความผิดร้ายแรงของสหรัฐอเมริกากำหนดให้ต้องมีคำสั่งอนุญาตให้ฟ้องคดีโดยคณะลูกขุนใหญ่ก่อน กล่าวคือ เฉพาะคดีอาญาที่กฎหมายกำหนดให้เป็นความผิดร้ายแรงจึงจะต้องได้รับการอนุญาตฟ้องจากคณะลูกขุนใหญ่ ส่วนคดีได้อันถือเป็นความผิดไม่ร้ายแรงก็ไม่จำเป็นต้องให้มีการไต่สวนมูลฟ้องโดยก่อนแต่อย่างใด การพิจารณาไต่สวนมูลฟ้องหรือการรองคดีของ คณะลูกขุนใหญ่จะกระทำโดยการพิจารณาคำนิ่งถึงข้อกล่าวหาต่าง ๆ และมูลความจริงแห่งคดีที่น่าเสนอโดยอัยการว่า เพียงพอที่จะเห็นชอบให้อัยการฟ้องผู้ถูกกล่าวหาเป็นจำเลยต่อศาลหรือไม่ จึงอาจเรียกได้ว่า คณะลูกขุนใหญ่ คือ คณะบุคคลที่ทำหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องหรือไต่สวนเบื้องต้นสำหรับคดีอาญาที่มีความร้ายแรงของสหรัฐอเมริกา ซึ่งการตรวจสอบคดีโดยคณะลูกขุนใหญ่เป็นกรณีที่พนักงานอัยการดำเนินการฟ้องจำเลยโดยทำเป็นคำฟ้อง (Indictment) ซึ่งโดยปกติสำนวนคดีจะต้องได้รับการไต่สวนโดยศาลมาจิสเตรท (Magistrate's Court) เสียก่อน และคณะลูกขุนใหญ่จึงจะได้ทำการไต่สวนต่อมาอีกครั้งในภายหลัง แต่ทั้งนี้ ก็มีความแตกต่างกันบ้างในบางรัฐที่มีการกำหนดให้คณะลูกขุนทำหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องหรือไต่สวนเบื้องต้นได้เลย อันจะถือเป็นการสร้างความมั่นใจและเป็นประกันความยุติธรรมขั้นต้นแก่ประชาชน ที่จะให้ตัวแทนของประชาชนสามารถมีอำนาจตรวจสอบเพื่อรองการใช้อำนาจสำหรับการดำเนินคดีอาญาของรัฐ²⁹³

การไต่สวนมูลฟ้องหรือไต่สวนเบื้องต้นโดยคณะลูกขุนใหญ่ มีวัตถุประสงค์คล้ายกับการไต่สวนมูลฟ้องโดยศาลมาจิสเตรท (Magistrate's Court) คือ เพื่อกลั่นกรองคดีซึ่งมีพยานหลักฐานไม่เพียงพอให้ดำเนินการต่อไปในชั้นพิจารณาโดยไม่จำเป็น อันเป็นการมุ่งหมายเพื่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา จำเลย รวมถึงประชาชน ทั้งนี้ การให้จำเลยซึ่งถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาร้ายแรงได้รับการพิจารณาโดยคณะลูกขุนใหญ่ก็เพื่อให้ข้อกล่าวหาที่แท้จริงมาจาก Indictment และได้รับการพิจารณาตรวจสอบถึงพยานหลักฐานแห่งคดีอย่างเพียงพอ²⁹⁴

นอกจากนี้ ก่อนที่ศาลจะรับฟ้องคดีไว้พิจารณา ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการไต่สวนโดยศาลมาจิสเตรทหรือคณะลูกขุนใหญ่ในชั้นก่อนการพิจารณาคดี (Pre-trial motions) ฝ่ายจำเลยและอัยการสามารถยื่นคำร้องต่าง ๆ เพื่อพิจารณาประเด็นทางกฎหมาย หรือขอคำตัดสินบางประการ

²⁹² Criminal procedure -Legal glossary, <<https://legal.thomsonreuters.com/blog/criminal-procedure/>> accessed 26 October 2024.

²⁹³ ตีรณันต์ ดุริยะสาย, 'สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง' (วิทยานพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550) 38.

²⁹⁴ เพิ่งอ้าง 96.

จากศาลก่อนเริ่มการพิจารณาคดี คำร้องเหล่านี้อาจรวมถึงคำร้องเพื่อระงับหลักฐาน ยกฟ้องคดี หรือเปลี่ยนสถานที่พิจารณาคดี²⁹⁵

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือการไต่สวนเบื้องต้นของสหรัฐอเมริกา ฝ่ายโจทก์จำเป็นต้องนำพยานเข้าสืบเพื่อแสดงหลักฐานอันมีเหตุอันควรเชื่อว่าจะมีการกระทำความผิดตามที่กล่าวหา และจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดนั้น ทั้งนี้ กระบวนการไต่สวนเบื้องต้นอยู่ภายใต้บังคับของกฎแห่งพยานหลักฐาน โดยเริ่มจากฝ่ายโจทก์นำพยานเข้าสืบผ่านการไต่ถามโดยตรง (Direct Examination) จากนั้นพยานของฝ่ายโจทก์จะถูกฝ่ายจำเลยถามค้าน (Cross Examination) เมื่อฝ่ายโจทก์ได้นำสืบพยานหลักฐานเสร็จสิ้น ฝ่ายจำเลยอาจยื่นคำร้องขอให้ศาลยกฟ้อง โดยอ้างว่าฝ่ายโจทก์ไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงเหตุอันควรเชื่อได้ว่าจะมีการกระทำความผิดจริง โดยฝ่ายจำเลยมีสิทธิที่จะนำพยานฝ่ายตนเข้าสืบ และภายหลังจากการเสนอพยานหลักฐานทั้งหมดแล้ว ผู้พิพากษาจะเป็นผู้วินิจฉัยว่า มีเหตุอันควรเชื่อหรือไม่ว่า ควรให้คดีเข้าสู่กระบวนการพิจารณาคดีในชั้นศาลต่อไป²⁹⁶

ทั้งนี้ แม้รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาจะมีการห้ามให้มีการดำเนินคดีอาญาซ้ำซ้อน (Double Jeopardy) นั้น แต่มีได้นำมาใช้บังคับกับกระบวนการไต่สวนเบื้องต้น เนื่องจากการไต่สวนเบื้องต้นถือเป็นกระบวนการพิจารณาทางตุลาการขั้นต้นที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพิจารณาว่า “เหตุอันควรเชื่อ” ว่าจำเลยได้กระทำความผิดหรือไม่ ดังนั้น กระบวนการไต่สวนเบื้องต้นกับกระบวนการพิจารณาจึงไม่เป็นการซ้ำซ้อนกัน²⁹⁷

4.4.3 บทบาทของศาลในการไต่สวนมูลฟ้อง

กระบวนการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของสหรัฐอเมริกาเป็นระบบกล่าวหา (Adversary System) ซึ่งเป็นระบบแบบเดียวกับในประเทศอังกฤษ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือการถือว่าผู้พิพากษาหรือลูกขุนที่ทำการตัดสินคดีเปรียบเสมือนกรรมการ ซึ่งต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด โดยจะไม่เข้าไปมีส่วนในการซักถามพยานแทนคู่ความ และภายใต้ระบบกล่าวหานี้ กฎหมายจะกำหนดกฎเกณฑ์ของการนำเสนอพยานหลักฐานของคู่ความในคดีไว้อย่างเคร่งครัด โดยความผิดพลาดในทางกฎเกณฑ์ของการได้มาซึ่งข้อเท็จจริงอันรวมถึงพยานหลักฐานสามารถส่งผลเสียหายที่ร้ายแรงในทางคดีได้ เช่น ทฤษฎี “ดอกผลของต้นไม้มีพิษ (Fruit of the Poisonous Tree)” ที่ศาลไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยไม่ชอบอย่างสิ้นเชิง แม้พยานหลักฐานนั้นจะน่าเชื่อถือก็ตาม²⁹⁸

²⁹⁵ Criminal procedure -Legal glossary (เชิงอรรถ 292).

²⁹⁶ Carlos D. Montemayor (เชิงอรรถ 276).

²⁹⁷ เฟิงอ้าง.

²⁹⁸ ปกป้อง ศรีสนธิ (เชิงอรรถ 275) 88.

ตารางที่ 4.1 สรุปเปรียบเทียบกระบวนการได้ส่วนมูลฟ้องคดีอาญาของต่างประเทศ

ประเทศ	ระบบกฎหมาย	ผู้มีสิทธิฟ้องคดีอาญา	ระบบการพิจารณา คดีอาญา	สิทธิจำเลยเสนอ/ นำสืบพยานหลักฐาน
ฝรั่งเศส	Civil law	รัฐเท่านั้น	ไต่สวน	✓
เยอรมนี	Civil law	รัฐเท่านั้น	ไต่สวน	✓
		รัฐ/ประชาชน		✓
อังกฤษ	Common law	(อยู่ภายใต้การควบคุมดูแล ของสำนักงานอัยการ (CPS))	กล่าวหา	
อเมริกา	Common law	รัฐเท่านั้น	กล่าวหา	✓



บทที่ 5

สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขการเรียกพยานหลักฐานตามที่จำเลยแถลง ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

5.1 ปัญหาการใช้ดุลพินิจของศาลในการเรียกพยานหลักฐาน

การไต่สวนมูลฟ้องถือเป็นกระบวนการกลั่นกรองคดีอาญาขั้นต้นของศาลเพื่อพิจารณาตามข้อกล่าวหาที่โจทก์นำมาฟ้องก่อนที่จะประทับฟ้องไว้พิจารณา เป็นไปเพื่อการมุ่งหวังที่จะป้องกันการนำคดีอันไม่มีมูลความจริงหรือไม่มีพยานหลักฐานอย่างเพียงพอมาฟ้องบุคคลอื่นต่อศาลด้วย วัตถุประสงค์ต้องการกลั่นแกล้งให้ต้องรับผิดชอบอาญา หรืออาศัยกระบวนการทางกฎหมายเป็นเครื่องมือในแสวงหาประโยชน์อย่างอื่นอันมิชอบ ตลอดจนมุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยมิให้ต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็น หรือต้องได้รับความเดือดร้อนยากลำบากเกินสมควรจนกว่าศาลจะสามารถตรวจสอบได้ว่าคดีมีมูล²⁹⁹

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 “จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็น และสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”³⁰⁰ บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวใช้บังคับทั้งในคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์และคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ โดยมีวัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์ที่มุ่งหมายเพื่อให้ศาลสามารถแสวงหาพยานหลักฐานในการตรวจสอบมูลคดีของโจทก์อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ต่อสู้คดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้มากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

อย่างไรก็ตาม การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยมักจะกระทำเฉพาะคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์เท่านั้น ตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 จึงทำให้ในทางปฏิบัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 อาจจะไม่ได้ใช้กับคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ แต่อย่างไรก็ตามในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องก็ถือว่าผ่าน

²⁹⁹ คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ที่ 18/2566.

³⁰⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2.

กระบวนการกลั่นกรองคดีมาแล้วพอสมควรโดยพนักงานสอบสวน ทั้งในชั้นพนักงานอัยการก่อนที่จะมีคำสั่งฟ้องคดีก็ยังมีระบบการร้องขอความเป็นธรรมที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมสำหรับการสั่งคดี ที่ผู้ต้องหาจะสามารถโต้แย้งข้อกล่าวหาและนำเสนอพยานของตนผ่านกระบวนการร้องขอความเป็นธรรมในชั้นพนักงานอัยการได้

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องทั้งในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์และคดีที่ผู้เสียหายเป็นโจทก์เดิมกฎหมายได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการสำหรับไต่สวนมูลฟ้องไว้ในมาตรา 165 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเป็นการเฉพาะแล้ว ซึ่งบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวไม่ได้เปิดโอกาสให้จำเลยสามารถนำพยานหลักฐานของตนเข้าสืบในชั้นนี้ได้ จำเลยคงมีเพียงสิทธิตั้งทนายเข้ามาซักค้านพยานโจทก์เท่านั้น และอาจถือเป็นช่องทางเดียวที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะสามารถอ้างพยานเอกสารหลักฐานของตนเข้าสู่สำนวนได้ด้วยตนเองผ่านการยื่นเอกสารประกอบการถามค้านพยานโจทก์ ภายใต้เงื่อนไขที่พยานโจทก์ต้องเบิกความรับรองพยานเอกสารประกอบการถามค้านนั้นด้วย ซึ่งหากพยานโจทก์เบิกความไม่รับรองเอกสารประกอบการถามค้าน ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ไม่อาจอ้างส่งเอกสารนั้นต่อศาล และศาลก็ไม่อาจรับฟังเอกสารของผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วหากการรับรองพยานเอกสารใดอันจะทำให้ฝ่ายตนต้องเสียเปรียบ พยานหรือทนายความฝ่ายโจทก์ย่อมต้องคัดค้านไว้ก่อนทั้งสิ้น จึงทำให้กระบวนการชั้นไต่สวนมูลฟ้องถูกมองว่าเป็นเรื่องระหว่างโจทก์กับศาลเป็นหลักที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของโจทก์ในการนำเสนอพยานหลักฐานต่อศาลเพียงฝ่ายเดียว

การเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาถือเป็นการพยายามเปลี่ยนแปลงหลักเกณฑ์และวิธีการทางกฎหมายเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญา จากเดิมที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีส่วนร่วมในการไต่สวนมูลฟ้องให้ไปในทิศทางที่ดียิ่งขึ้น แม้ปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 ยังใช้บังคับและคงหลักการห้ามมิให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยนำสืบพยานของตนในชั้นไต่สวนมูลฟ้องก็ตาม แต่การเพิ่มเติมบทบัญญัติของมาตรา 165/2 ก็สามารถทำให้หลักการที่เคร่งครัดอันไม่เอื้อต่อการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยดังกล่าวผ่อนคลายลงได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีโอกาสนำเสนอข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญ รวมถึงพยานหลักฐานไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ แล้วแต่กรณี ที่ตนมองว่าเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีของตน โดยการแถลงให้ศาลทราบและเรียกพยานมาไต่สวนหรือซักถามได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ถือเป็นการพยายามสร้างความกลมกลืนกันระหว่างการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยกับการมุ่งหมายปราบปรามการกระทำความผิดอาญา ให้สามารถดำเนินไปได้ในทางที่จะไม่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำกันจนเกินไป ทั้งยังเป็นการป้องกันมิให้บุคคลต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็น และให้ศาลมีเครื่องมือใช้ในการช่วยกลั่นกรองคดี เพิ่มบทบาทของศาลในการแสวงหาความจริงแห่งคดีเพื่อมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ดียิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะสามารถใช้สิทธิแถลงต่อศาลได้ ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กำหนดให้สิทธิไว้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติของกฎหมายแล้วพบว่า การที่ศาลจะพิจารณาดำเนินการตามที่ยื่นแถลงหรือไม่นั้น ยังอาจเป็นปัญหาในทางปฏิบัติ กล่าวคือ หากกรณีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้ใช้สิทธิแถลงให้ศาลทราบถึงพยานของตนแล้วไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุ เพื่อให้ศาลเรียกมาเป็นพยานประกอบการไต่สวนมูลฟ้องและวินิจฉัยสำคดี การแถลงดังกล่าวก็ไม่น่าจะเป็นหลักประกันว่าศาลจะเรียกมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้องเสมอไป เพราะการที่ศาลจะเรียกหรือไม่เรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุตามคำแถลงของจำเลยเพื่อมาสนับสนุนข้อกล่าวอ้างนั้น กฎหมายให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง ดังปรากฏตามถ้อยคำในกฎหมายที่ว่า “...ศาลอาจเรียก... ได้ตามที่จำเป็นและสมควร...” ดังนั้น การบังคับใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ในการไต่สวนมูลฟ้องจึงยังเป็นปัญหา และมีข้อจำกัดให้ต้องถกเถียงกันอยู่พอสมควร เพราะคำว่าตามจำเป็นและสมควรดังกล่าวไม่ได้มีบทนิยามหรือมาตรฐานประกอบการพิจารณากำหนดไว้ คงต้องปล่อยให้ไปตามดุลพินิจของผู้พิพากษาแต่ละท่านหรือศาลแต่ละแห่งที่จะต้องพิจารณาเป็นรายกรณีไป โดยจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทางกฎหมายและข้อเท็จจริงแล้ว สามารถจำแนกถึงสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในการบังคับใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ได้ดังนี้

5.1.1 บทบัญญัติของกฎหมายไม่เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลในการเรียกพยานหลักฐาน

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กำหนดให้การเรียกพยานหลักฐานของศาลตามที่ยื่นแถลงหรือจำเลยระบุมาตามคำแถลงไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุแล้วแต่กรณี ขึ้นอยู่กับการที่ศาลหรือผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญานั้น ได้พิจารณาคำแถลงแล้วเห็นว่าพยานที่ยื่นแถลงหรือจำเลยระบุมามีความจำเป็นและสมควรด้วย จึงจะมีคำสั่งเรียกมาประกอบในการวินิจฉัยสำคดีขึ้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งหากศาลเห็นว่า เป็นกรณีไม่มีความจำเป็นหรือไม่สมควร ศาลจะไม่เรียกพยานตามคำแถลงของผู้ต้องหาหรือจำเลยมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้องเลยก็ย่อมทำได้ โดยไม่ถือว่าเป็นการดำเนินกระบวนการพิจารณาที่ผิดระเบียบแต่ประการใด เพราะกฎหมายได้กำหนดไว้เช่นนั้น

นอกจากนี้ หากศาลไม่เรียกพยานของจำเลยมาประกอบการวินิจฉัยสำคดีในการไต่สวนมูลฟ้อง กรณีดังกล่าวก็ไม่พบว่า กฎหมายได้กำหนดให้มีกระบวนการกลั่นกรองขึ้นต่อไป หรือเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้โต้แย้งคัดค้านแต่ประการใด ทั้งหากผู้ต้องหาหรือจำเลยจะใช้สิทธิในการอุทธรณ์คำสั่งศาลก็ไม่อาจกระทำได้ เพราะอย่างที่ทราบกันดีว่า ขั้นตอนไต่สวนมูลฟ้องกรณีคดีที่ราษฎรหรือผู้เสียหายเป็นโจทก์ก่อนที่ศาลประทับฟ้อง ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม กำหนดมิให้ถือว่าจำเลยอยู่ในฐานะเช่นนั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ตรีบาใดที่ศาลยัง

ไม่มีคำสั่งประทับรับฟ้อง ผู้ต้องหาจะยังไม่มีสถานะเป็นจำเลยตามกฎหมาย³⁰¹ ส่งผลให้ไม่อาจมีสถานะเป็นคู่ความทางคดีได้ และส่วนคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดีแม้จะถือว่าเป็นจำเลยนับแต่พนักงานอัยการฟ้องจำเลยต่อศาลและส่งผลให้มีฐานะเป็นคู่ความแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่อาจอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งศาลนั้นได้ เนื่องด้วยคำสั่งดังกล่าวไม่อาจทำให้คดีเสร็จสิ้นไปจากศาลอันถือเป็นคำสั่งระหว่างพิจารณา จึงต้องห้ามมิจำเลยใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งได้โดยทันทีตามมาตรา 196 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ดังนั้น จึงทำให้ทั้งผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ และจำเลยในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ต่างก็ไม่อาจอุทธรณ์โต้แย้งคำสั่งศาลกรณีไม่เรียกพยานตามที่จำเลยแถลงมาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้เช่นเดียวกัน

การดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 เปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง แต่การใช้ดุลพินิจนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดหรือวางมาตรฐานให้บุคคลทุกคนมีเหมือนกันได้ยากมาก และแม้ผู้ใช้กฎหมายทุกท่านจะได้รับการศึกษาและผ่านการอบรมทางกฎหมายมาเหมือนกันก็ตาม แต่ปัจเจกบุคคลย่อมอาจมีระดับการพิจารณาเหตุจำเป็นและสมควรที่แตกต่างกันได้ อีกทั้งการใช้ดุลพินิจของผู้พิพากษายังอาจมีข้อจำกัดในเรื่องของข้อกฎหมาย รวมถึงประมวลจริยธรรมตุลาการที่พึงต้องยึดถือ ดังนั้น ในทางปฏิบัติจึงอาจทำให้เกิดปัญหาการลักลั่นในการบังคับใช้กฎหมายได้

หากกรณีเป็นไปตามที่กล่าวมาข้างต้น ก็เท่ากับว่าทำให้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 แท้ที่จริงแล้วในทางปฏิบัติที่ยังไม่สามารถเป็นหลักประกันและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้เข้าถึงสิทธิอันกฎหมายพึงปรารถนาให้เป็นบทบัญญัติที่มุ่งหมายให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถเสนอพยานหลักฐานของตน เพื่อหักล้างเหตุที่โจทก์นำคดีมาฟ้องได้ตั้งแต่นั้นไต่สวนมูลฟ้อง ป้องกันการฟ้องคดีโดยไม่มีมูลความจริงและกลั่นกรองคดีก่อนเข้าสู่กระบวนการพิจารณา ให้เป็นไปตามหลักการที่ว่าบุคคลจะต้องไม่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็น

นอกจากนี้ กระบวนการในชั้นไต่สวนมูลฟ้องหากปรากฏว่า ศาลได้มีคำสั่งประทับรับฟ้องแล้ว ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ไม่อาจโต้แย้งหรือใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาคำสั่งนั้นต่อศาลสูงได้ เนื่องจากตามมาตรา 170 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา กำหนดให้คำสั่งมีมูลเป็นที่สุดไม่อาจอุทธรณ์ฎีกาได้³⁰² แต่กลับกันหากปรากฏว่าคดีนั้นศาลมีคำสั่งไม่ประทับรับฟ้องก็ไม่มีการกำหนดให้คำสั่งศาลนั้นเป็นที่สุดหรือห้ามโจทก์มิให้ใช้สิทธิอุทธรณ์ฎีกาเหมือนกับห้ามผู้ต้องหาหรือจำเลย โจทก์ยังคงใช้สิทธิได้อย่างเต็มที่ ซึ่งแม้จะมองว่าการที่ศาลประทับรับฟ้องจำเลยจะยังคงมีโอกาสสามารถต่อสู้คดีได้ในชั้นพิจารณาอีกก็ตาม แต่การต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญาเพื่อไปต่อสู้คดีในชั้นพิจารณา จำเลย

³⁰¹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม.

³⁰² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 170.

อาจต้องแลกมาด้วยอิสรภาพหากต้องถูกควบคุมตัวหรือจำขังไว้ระหว่างการพิจารณา ซึ่งไม่มีกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน ทั้งต้องเสียทรัพย์สินในการต่อสู้คดี เสียหน้าที่การงาน เสียความน่าเชื่อถือ และแม้ในท้ายที่สุดแล้วหากจำเลยสามารถพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองได้จนศาลยกฟ้องในที่สุดได้รับอิสรภาพกลับคืนมาแล้วก็ตาม แต่บางอย่างที่สูญเสียไปแล้วก็ไม่อาจกลับคืนมาได้ แม้จะได้รับการเยียวยาเพียงใดก็ตาม เช่น ช่วงเวลาชีวิตที่ขาดอิสรภาพ และสูญเสียไปกับการต่อสู้คดี

จากการศึกษาพบว่า ได้มีรายงานวิจัยที่ได้มีการเก็บรวบรวมสถิติการบังคับใช้กฎหมายในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 โดยเป็นการเก็บสถิติตัวอย่างในคดีหมิ่นประมาทซึ่งมีลักษณะเข้าข่ายเป็นการฟ้องคดีแบบ SLAPP³⁰³ (ซึ่งอาจเป็นประเภทคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรสามารถยื่นฟ้องโดยตรงต่อศาลได้ง่ายที่สุด) ที่มีการอ้างอิงถึงบทกฎหมายดังกล่าวภายหลังการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในระหว่างปี พ.ศ. 2562–2566 ครอบคลุมตัวอย่างจำนวน 36 คดี และจากรายงานพบว่า ร้อยละ 61 ของการฟ้องคดีเป็นคดีที่ผู้เสียหายยื่นฟ้องโดยตรงต่อศาล และร้อยละ 39 เป็นคดีที่มีการเริ่มต้นด้วยการยื่นคำร้องทุกข์กล่าวโทษต่อพนักงานสอบสวน นอกจากนี้ ตามรายงานดังกล่าวยังระบุต่อไปอีกว่า ในบรรดาคดีที่ทราบผลการพิจารณาคดีแล้วพบว่ามีจำนวนร้อยละ 35 ของคดีสิ้นสุดลงด้วยการยกฟ้อง (ข้อมูล ณ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2567) ร้อยละ 32 โจทก์ถอนฟ้องโดยไม่มีการไกล่เกลี่ย ร้อยละ 10 ถอนฟ้องโดยมีการไกล่เกลี่ย ร้อยละ 14 พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้อง และร้อยละ 7 ศาลยกฟ้องหลังจากการไต่สวนมูลฟ้อง โดยไม่พบว่ามีความผิดที่จบลงด้วยการตัดสินว่าจำเลยมีความผิด ทั้งนี้ โดยเฉลี่ยการดำเนินคดีใช้เวลานานเกือบ 2 ปีจนกว่าคดีจะเสร็จสิ้น โดยบรรดาคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรยื่นฟ้องเองโดยตรงต่อศาล ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 27 ของคดีทั้งหมด มีข้อเท็จจริงในคดีว่าทนายความของฝ่ายจำเลยได้มีการยื่นคำร้องอาศัยสิทธิตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 แต่ไม่ปรากฏว่ามีคดีใดเลยที่ศาลได้มีคำสั่งให้ออกหมายเรียกพยานหลักฐานเพิ่มเติมตามที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้ตามบทบัญญัติมาตราดังกล่าว³⁰⁴

³⁰³ ฟรานเชสกา ฟาร์ริงตัน และเสาวนีย์ แก้วจุลกาญจน์, ‘การแก้ไขปัญหา SLAPP: การปรับปรุงและการแก้ไขช่องว่างในแนวป้องกันฟ้อง SLAPP ของประเทศไทย’ (2567) <<https://cfj.org/wp-content/uploads/2024/09/TH-Thailand-SLAPPs-Report-September-2024-Final.pdf>> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

“...Strategic Lawsuit Against Public Participation (SLAPP) หมายถึง การฟ้องคดีที่ใช้กระบวนการยุติธรรมในทางปิดกั้นการมีส่วนร่วมในประเด็นที่เป็นประโยชน์สาธารณะหรือที่เรียกกันว่าการฟ้องปิดปาก ซึ่งการฟ้องคดีโดยใช้ความผิดฐานหมิ่นประมาททางอาญาถือเป็นหนึ่งในรูปแบบการฟ้อง SLAPP ที่พบบ่อยที่สุดในบริบทของประเทศไทย...”

³⁰⁴ ฟรานเชสกา ฟาร์ริงตัน และเสาวนีย์ แก้วจุลกาญจน์ (เชิงอรรถ 303).

ตารางที่ 5.1 สรุปผลการยื่นคำแถลงของจำเลยและผลลัพธ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2³⁰⁵

จำนวนคดี	การยื่นคำแถลง	ผลลัพธ์ภายหลังยื่นคำแถลง
ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 165/2		
14 คดี ได้ร้องทุกข์ผ่านกระบวนการพนักงานสอบสวน	-	-
22 คดี ผู้เสียหายยื่นฟ้องโดยตรงต่อศาล	คิดเป็นร้อยละ 27 ของคดีทั้งหมด	คิดเป็นร้อยละ 100 พบว่าศาลไม่มีการเรียกพยานหรือหลักฐานตามคำแถลงที่ฝ่ายจำเลยยื่น

อย่างไรก็ตาม จากรายงานวิจัยดังกล่าวแม้ว่าจะไม่ใช่การสะท้อนภาพรวมทั้งหมดของการดำเนินการของศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 เพราะอาจมีจำกัดด้วยเรื่องของประเภทคดี จำนวนคดีที่ได้ทำการศึกษาวิจัย แต่จากข้อมูลที่ได้ตามรายงานวิจัยก็พอที่จะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัญหาในทางปฏิบัติได้ว่า บทบัญญัติของกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ยังคงมีข้อจำกัดสำหรับการใช้งานจริง เพราะอาจไม่เป็นที่แน่นอนว่าพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยที่ได้รับมาพร้อมคำแถลงเพื่อความมุ่งหวังให้ศาลยกฟ้องจะได้รับการพิจารณาหรือเรียกมาประกอบการสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

ดังนั้น หากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 บัญญัติให้การเรียกพยานมาตามคำแถลงของจำเลยเป็นบทบัญญัติของกฎหมายเพื่อให้ศาลสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานได้อย่างแท้จริง โดยทำให้บทบัญญัติของกฎหมายเป็นบทผูกพันให้ศาลต้องเรียกพยานหลักฐานตามที่จำเลยระบุในคำแถลง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการเรียกพยานหลักฐานหรือการนำพยานเข้าสืบอย่างชัดเจน สร้างกระบวนการตรวจสอบก่อนการพิจารณาคดีอย่างเหมาะสมให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทุกศาล โดยยึดหลักการฟังความสองฝ่ายก่อนวินิจฉัยสั่งคดีบนพื้นฐานของหลักการสำคัญที่ว่าบุคคลต้องไม่ตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็น รวมถึงอาจพิจารณาไปถึงขั้นการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อหาแนวทางให้มีการเปิดช่องให้จำเลยสามารถนำสืบพยานหลักฐานฝ่ายตนได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ก็อาจจะทำให้การอำนวยความยุติธรรมในชั้นไต่สวนมูลฟ้องสัมฤทธิ์ผล มีความสมบูรณ์รอบด้านเป็นมาตรฐานเชื่อถือได้ เป็นไปตามหลักการฟังความสองฝ่าย

³⁰⁵ เพิ่งอ้าง 103.

กล่าวคือ ทำให้ศาลได้รับฟังพยานของคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างแท้จริงก่อนวินิจฉัยคดี อันจะทำให้คดีที่จะขึ้นสู่การพิจารณาของศาลมีปริมาณที่ลดลง ทั้งป้องกันไม่ก่อให้เกิดความลักลั่นในการบังคับใช้กฎหมายกันระหว่างศาล

5.1.2 ข้อจำกัดในการใช้ดุลพินิจของศาลในการเรียกพยานหลักฐาน

กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องเดิมจำเลยจะสามารถอ้างพยานหลักฐานของตนเข้าสู่สำนวนได้ก็ด้วยการถามค้านพยานโจทก์และอ้างส่งเอกสารประกอบการถามค้าน แต่การที่ศาลจะรับฟังพยานหรือเอกสารนั้น ต้องได้ความว่าพยานโจทก์ได้เบิกความรับรองเอกสารนั้นด้วย³⁰⁶ ซึ่งโดยปกติเป็นการยากมากที่จำเลยจะสามารถเสนอพยานของตนมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้องของศาลได้ด้วยตนเอง ภายใต้หลักเกณฑ์และวิธีการไต่สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา มาตรา 165

เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะพบว่า เดิมกฎหมายได้มีการเปิดช่องทางให้ศาลสามารถใช้อำนาจระบบการไต่สวนมาใช้ได้ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง โดยการที่ศาลสามารถแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ด้วยตัวศาลเอง ด้วยวิธีการใช้ดุลพินิจสืบพยานเพิ่มเติมในเรื่องนั้น ๆ ไว้อยู่แล้วในกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติมาตรา 228 ที่วางหลักไว้ว่า “ระหว่างพิจารณาโดยพลการหรือคู่ความฝ่ายใดร้องขอ ศาลมีอำนาจสืบพยานเพิ่มเติม จะสืบเองหรือส่งประเด็นก็ได้” อันเป็นบทบัญญัติในส่วนการพิจารณา ซึ่งให้นำมาใช้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ผ่านบทบัญญัติมาตรา 171 วรรคแรก ที่วางหลักไว้ว่า “ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการสอบสวน และการพิจารณา เว้นแต่มาตรา 175 มาบังคับแก่การไต่สวนมูลฟ้องโดยอนุโลม” ดังนั้น โดยหลักการจะพบว่า กฎหมายได้มีการให้อำนาจศาลสามารถนำบทบัญญัติในชั้นพิจารณาที่ให้อำนาจศาลใช้ดุลพินิจแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ด้วยตัวศาลเองมาใช้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อยู่แล้ว ประกอบกับปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ก็ได้มีการกำหนดให้ศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมีอำนาจเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยมาประกอบการพิจารณาสั่งคดีได้เมื่อเห็นว่า พยานมีความจำเป็นและสมควรไต่สวนเป็นการเฉพาะด้วยแล้ว โดยที่ไม่ได้เป็นการตัดอำนาจศาลที่มีอยู่แต่เดิมในการเรียกมาสืบเพิ่มเติมได้ด้วยตนเองแต่อย่างใด

จากบทบัญญัติดังกล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายล้วนแต่กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องแทบทั้งสิ้น ในการที่จะพิจารณาเรียกพยานมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องไม่ว่ากรณีศาลเห็นเองหรือตามที่จำเลยแถลง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วตามเจตนารมณ์ของกฎหมายควรให้โอกาสจำเลยได้ต่อสู้คดีตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยการให้ศาลเรียกพยานของผู้ต้องหาหรือจำเลยตามที่แถลงต่อศาลมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างเหมาะสมก่อน

³⁰⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสาม.

วินิจฉัยสั่งคดี เพื่อความสมบูรณ์และรอบด้านของการดำเนินการในชั้นนี้ ทั้งนี้ ไม่ว่าคดีนั้นศาลจะมีคำสั่งประทับฟ้องไว้พิจารณาหรือจะยกฟ้องก็ตาม

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายจะกำหนดให้ศาลมีอำนาจหน้าที่ในการใช้ดุลพินิจแสวงหาข้อเท็จจริงและสืบพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228 ประกอบมาตรา 171 รวมถึงการเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ได้อย่างกว้างขวางก็ตาม แต่การที่ศาลจะกล่าวหาในการใช้ดุลพินิจนั้น ยังอาจจะมีข้อจำกัดบางประการ อันเป็นอุปสรรคต่อการใช้อำนาจของศาล ดังนี้

5.1.2.1 ข้อจำกัดตามประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการมีการกำหนดกรอบอำนาจของศาลในการพิจารณาคดีไว้อีกชั้นหนึ่งนอกจากการดำเนินการตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางการใช้อำนาจของศาลในการไต่สวนมูลฟ้องของศาล รวมถึงการพิจารณาคดีอาญา โดยข้อ 3 แห่งประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการกำหนดว่า “ในการนั่งพิจารณาคดี ผู้พิพากษาจักต้องวางตนเป็นกลาง และปราศจากอคติ ทั้งพึงสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ แต่งกายเรียบร้อย ใช้อำนาจสุภาพ พึงความจากคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย อย่างตั้งใจ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรม” และข้อ 9 “ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง”³⁰⁷

การที่ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการดังกล่าวกำหนดให้การนำพยานหลักฐานเข้าสืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละฝ่ายที่จะกระทำนั้น อาจเป็นเพราะกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศไทยนั้น รับอิทธิพลแนวความคิดจากการดำเนินคดีอาญาตามแบบระบบกล่าวหามาใช้ ที่มีความมุ่งหมายให้การพิจารณาคดีเป็นเรื่องระหว่างคู่ความ โดยที่ศาลมีหน้าที่คอยกำกับดูแลควบคุมการพิจารณาคดีให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ รวมถึงชี้แจงนำพยานหลักฐานจากข้อเท็จจริงรวมถึงข้อกฎหมาย ทั้งให้ศาลพิพากษาไปตามพยานหลักฐานอันคู่ความได้นำเสนอมาเท่านั้น ถึงแม้ปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะมีบทบัญญัติของกฎหมายที่ส่งเสริมให้ศาลสามารถนำระบบการไต่สวนมาใช้ในการดำเนินคดีอาญาได้บ้างแล้วก็ตาม

หลักการตามประมวลจริยธรรมดังกล่าวอาจมีความเหมาะสมมากกว่าเมื่อใช้ในกระบวนการพิจารณาคดีแพ่ง เพราะในคดีแพ่งเป็นเรื่องการพิพาทของคู่ความโดยแท้ บนพื้นฐานความเสมอภาคของคู่ความ แต่หากจะนำมาตรฐานการซักถามพยานและการนำพยานหลักฐานเข้าสืบ

³⁰⁷ ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 3 และข้อ 9.

ระดับเดียวกันนี้มาใช้บังคับในกระบวนการพิจารณาคดีอาญาด้วยนั้น ก็อาจเป็นการไม่ส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้เท่าที่ควร เพราะบริบทของการดำเนินคดีสถานภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกฟ้องต่อศาล รวมถึงกระบวนการพิจารณาคดีมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในคดีอาญาหากศาลประทับฟ้องแล้วย่อมกระทบกระเทือนต่อเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกายของผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วย นอกเหนือจากผลกระทบด้านทรัพย์สิน

อย่างไรก็ตาม แม้ในตอนท้ายของประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 9 จะได้กำหนดต่อไปว่าผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็น เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง ก็เป็นการกำหนดให้ศาลหรือผู้พิพากษาต้องใช้ดุลพินิจในการพิจารณาเองว่า จะแสวงหาข้อเท็จจริงหรือเรียกพยานหลักฐานนั้น ๆ มาประกอบการได้สวนมูลฟ้องเองหรือไม่ ซึ่งการใช้ดุลพินิจเป็นสิ่งที่กำหนดได้ยากมาก ทำให้การใช้ดุลพินิจในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่ผู้พิพากษาต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง เพราะอาจเป็นช่องทางให้คู่ความฝ่ายที่เสียประโยชน์ตั้งข้อรังเกียจในประเด็นความเป็นกลางและการขัดประมวลจริยธรรม ซึ่งแม้จะมีกฎหมายกำหนดไว้ให้ศาลเป็นผู้แสวงหาพยานหลักฐานหรือซักถามพยานได้เอง แต่ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการก็เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้พิพากษาหรือตุลาการพึงยึดถือ หากการกระทำใดอาจเป็นการส่อเสี่ยงต่อการถูกตั้งข้อรังเกียจ ถูกร้องเรียน หรือถูกกล่าวหาว่ากระทำการอันเป็นขัดกับประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ก็เป็นสิ่งที่ผู้พิพากษาต้องใช้ดุลพินิจโดยระมัดระวังอย่างมาก จึงทำให้การใช้อำนาจของศาลหรือผู้พิพากษายังมีข้อจำกัด

เมื่อการใช้ดุลพินิจของศาลในการเรียกพยานหลักฐานตามที่จำเลยแถลงมาในการได้สวนมูลฟ้องยังคงมีข้อจำกัดของการบังคับใช้ อันเป็นผลจากประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการที่มีความจำเป็นอันพึงต้องกำหนดคงไว้เพื่อเป็นมาตรฐานในการวางตนของศาลในการพิจารณาอรรถคดีในกรณีที่ไม่มีการกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ ดังนั้น เมื่อเห็นถึงสภาพปัญหาจึงอาจปิดจุดอ่อนอันเป็นข้อจำกัดนั้น ด้วยการกำหนดให้การเรียกพยานหลักฐานตามที่จำเลยแถลงในชั้นได้สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานหลักฐานมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีเป็นไปโดยผลของกฎหมายไม่จำเป็นต้องใช้ดุลพินิจภายใต้หลักเกณฑ์และวิธีการเรียกพยานหลักฐานอย่างเหมาะสม

นอกจากแนวทางการแก้ไขปัญหาคือข้อจำกัดในการใช้ดุลพินิจของศาล โดยแนวคิดการเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้มีสภาพเป็นบทบังคับศาลดังกล่าวแล้วนั้น เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์สูงสุดสำหรับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยที่ควรจะได้รับและจำเลยย่อมมีความต้องการมากที่สุดในชั้นได้สวนมูลฟ้อง จึงทำให้เกิดประเด็นที่น่าชวนคิดประการหนึ่งขึ้นมาว่า หากลองมองในมุมกลับแทนที่จะแก้ไขกฎหมายให้เป็นการผลักระนาบในการนำพยานฝ่ายจำเลยเข้าสู่สำนวนให้เป็นหน้าที่ของศาลที่จะต้องเรียกพยานตามที่จำเลยแถลง

จะเป็นการดีกว่าหรือไม่หากมีการแก้ไขกฎหมายโดยการกำหนดให้การนำเสนอพยานฝ่ายจำเลยเข้าสู่กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายจำเลยในการกำหนดชะตาชีวิตที่จะปกป้องตนเองจากการต้องถูกดำเนินคดีอาญาอันจะสามารถคุ้มครองสิทธิจำเลยและลดข้อจำกัดของศาลได้เหมาะสมกว่าหรือไม่ ทั้งยังเป็นการส่งเสริมสนับสนุนหลักการฟังความสองฝ่าย โดยการแก้ไขกฎหมายตามแนวคิดนี้อาจกระทำได้โดยการกำหนดในบทบัญญัติของกฎหมายอย่างชัดเจนให้ฝ่ายจำเลยสามารถนำพยานตามที่ตนแถลงเข้าสืบหักล้างพยานฝ่ายโจทก์ เพื่อให้ศาลเห็นว่าคดีไม่มีมูลได้ตั้งแต่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และทำการการยกเลิกบทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง ที่ปัจจุบันเป็นตัวกำหนดหรือกำหนดกันมิให้จำเลยนำพยานเข้าสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และเพิ่มสิทธิการนำพยานเข้าสืบของจำเลยไว้ในบทบัญญัติ มาตรา 165/2 นอกเหนือจากสิทธิในการแถลงเพียงให้ศาลทราบ จึงอาจเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจ และอาจจะทำให้ปัญหาการใช้ดุลพินิจหรือความลำเอียงของศาลในการเรียกพยานหลักฐานดังกล่าวสามารถผ่อนคลายลงได้ เพราะกฎหมายกำหนดให้จำเลยสามารถนำพยานเข้าสืบ ซึ่งในประเด็นนี้ก็ต้องพิจารณาต่อไปว่าวิธีการใดจะมีความเหมาะสมสามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุดและให้การคุ้มครองสิทธิของจำเลยในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องได้ดีกว่ากัน รวมถึงรองรับการเปลี่ยนแปลงของวิวัฒนาการทางกฎหมายได้ในอนาคต สอดคล้องเป็นไปตามหลักสากลที่อารยประเทศให้การยอมรับ

5.1.2.2 ข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาการไต่สวนมูลฟ้อง

ระบบการดำเนินคดีอาญาของประเทศไทยปัจจุบันเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นผู้มีสิทธิสามารถฟ้องคดีอาญาได้เองโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการของชั้นตำรวจหรือพนักงานสอบสวนรวมถึงการพิจารณาสั่งคดีโดยพนักงานอัยการ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 กล่าวคือ อำนาจฟ้องของพนักงานอัยการกับผู้เสียหายแยกเป็นอิสระจากกัน³⁰⁸ จึงทำให้การฟ้องคดีอาญาสามารถทำได้โดยง่าย โดยคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ฟ้องคดีเองนั้น ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 กำหนดให้ศาลจะต้องดำเนินการไต่สวนมูลฟ้องก่อนประทับฟ้องทุกเรื่อง³⁰⁹ ซึ่งแม้กฎหมายจะไม่ได้กำหนดระยะเวลาการไต่สวนมูลฟ้องไว้ก็ตาม แต่การไต่สวนมูลฟ้องก็ควรจะต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว กระชับ ไม่ควรใช้เวลานานจนเกินไป เพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีอาญาดำเนินต่อไปได้ไม่ติดขัด ประกอบกับตามคำแนะนำของประธานศาลฎีกา เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 5 ได้วางหลักการเอาไว้ว่า “ศาลฟังไต่สวนมูลฟ้องให้เสร็จภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว...”

³⁰⁸ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28.

³⁰⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162 (เชิงอรรถ 2) 1.

แม้ลักษณะการไต่สวนมูลฟ้องจะมีความคล้ายการสอบสวนและใกล้เคียงกับการพิจารณาถึงกระนั้นก็ไม่ถือเป็นกระบวนการในชั้นพิจารณาที่ศาลจะสามารถสืบพยานได้อย่างเต็มที่จนสิ้นความสงสัยก่อนการมีคำพิพากษา นอกจากนี้ ในบางคดีระยะเวลาการเกิดมูลคดีอาจจะล่วงเลยมาแล้วพอสมควร ยากที่จะเข้าไปแสวงหาข้อเท็จจริงได้เต็มที่ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ดังนั้น จากข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องจึงอาจทำให้การกลั่นกรองหรือแสวงหาข้อเท็จจริงทางคดีรวมถึงการเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลยมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ยังอาจมีข้อจำกัดที่ทำให้ศาลอาจไม่มีเวลาอย่างเพียงพอในการพิจารณาใช้ดุลพินิจเรียกและรับฟังพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ประกอบกับพยานหลักฐานบางอย่างตามที่จำเลยระบุมาพร้อมคำแถลง อาจต้องใช้ระยะเวลาในการเรียก ซึ่งการแก้ปัญหาในเรื่องของระยะเวลานี้จะต้องจบด้วยการสั่งประทับฟ้องไว้ก่อนแล้วค่อยไปสืบพยานกันต่อในชั้นพิจารณา ซึ่งไม่ควรให้เป็นเช่นนั้น

เมื่อพิจารณาตามตัวอย่างของกฎหมายต่างประเทศตามที่ได้ทำการศึกษาพบว่าต่างประเทศได้มีการแยกกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องกับกระบวนการพิจารณาคดีออกจากกันอย่างชัดเจน และมีการให้ความสำคัญต่อการไต่สวนมูลฟ้องก่อนที่จะมีการรับคดีไว้พิจารณา โดยสิ่งที่เห็นได้ชัดคือ ตามกฎหมายของประเทศเหล่านั้นมีการเปิดโอกาสให้จำเลยสามารถโต้แย้งคัดค้านพยานหลักฐานและนำสืบพยานของตนได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และศาลจะทำการพิจารณาจากพยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายจนเป็นที่พอใจและเพียงพอที่จะสั่งรับคดีไว้พิจารณา นอกจากนี้บางประเทศก็มีการกำหนดระยะเวลาไต่สวนมูลฟ้องไว้อย่างชัดเจน ซึ่งมีกำหนดเวลาจะไม่ช้าหรือนานจนเกินไป รวมถึงระยะเวลายังสามารถยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์บนพื้นฐานที่ความต้องการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการเสนอพยานหักล้างข้อกล่าวหาของโจทก์เป็นไปตามความมุ่งหวังตามหลักการฟังความสองฝ่าย เช่น การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศสหรัฐอเมริกามีการกำหนดให้ผู้มีหน้าที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่เหมาะสม แต่ไม่เกิน 14 วันหากจำเลยถูกควบคุมตัวหรือไม่เกิน 21 วันในกรณีที่จำเลยไม่ได้ถูกคุมขังหรือควบคุมตัว อย่างไรก็ตาม ฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยสามารถยื่นคำร้องขอเลื่อนการไต่สวนมูลฟ้องออกไปเพื่อให้มีเวลาเตรียมการได้อย่างเหมาะสม แต่ทั้งนี้ศาลมักจะขยายระยะเวลาให้ฝ่ายจำเลยมากกว่าฝ่ายโจทก์ เพราะถือว่าฝ่ายโจทก์มีความพร้อมมากกว่าฝ่ายจำเลยนับตั้งแต่ตัดสินใจนำคดีมาฟ้องจำเลยแล้ว³¹⁰

จะเห็นได้ว่ากฎหมายต่างประเทศมีการกำหนดระยะเวลาการไต่สวนมูลฟ้องที่สามารถเอื้อต่อการที่ศาลจะสามารถพิจารณาพยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายได้อย่างรอบด้านก่อนวินิจฉัยสั่งคดี ซึ่งหากประเทศไทยต้องการให้ความสำคัญต่อการพิจารณาพยานหลักฐานในชั้นไต่สวน

³¹⁰ Carlos D. Montemayor (เชิงอรรถ 276).

มูลฟ้อง นอกจากการกำหนดวิธีการนำเสนอพยานหลักฐานเข้าสู่สำนวนแล้ว สิ่งที่สำคัญไปไม่แพ้กันก็คือ ระยะเวลาสำหรับการพิจารณาวินิจฉัยพยานหลักฐานนั้นด้วย ดังนั้น จึงไม่ควรกำหนดให้การไต่สวนมูลฟ้องจำต้องกระทำไปแล้วเสร็จภายในระยะเวลาอันรวดเร็วเสมอไป แต่ควรคำนึงถึงข้อเท็จจริง ความซับซ้อนของคดีนั้นด้วย โดยไม่จำเป็นต้องกำหนดในกฎหมายเป็นจำนวนวันที่แน่นอน แต่ก็ไม่ต้องกำหนดถึงขั้นให้รวดเร็วจนศาลไม่มีเวลาที่จะใช้ดุลพินิจพิเคราะห์พยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างครบถ้วนรอบด้านก่อนการวินิจฉัยสั่งคดี ทั้งในคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ ผู้ต้องหาหรือจำเลยยังไม่ถูกคุมขังหรือจำกัดเสรีภาพในระหว่างการไต่สวนมูลฟ้องแต่อย่างใด ดังนั้น ระยะเวลาการไต่สวนมูลฟ้องจึงควรปล่อยให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะสามารถใช้ได้สมควร เพื่อให้เป็นประโยชน์และเอื้อต่อการพิจารณาพยานหลักฐานของศาลในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง

5.1.2.3 ข้อจำกัดทางแนวคิดหรือทัศนคติความเข้าใจ

ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ปัจจุบันกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องสามารถแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอันสำคัญ พร้อมระบุถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ เพื่อให้ศาลเรียกมาเป็นพยานของศาลประกอบการวินิจฉัยสั่งคดี ซึ่งกฎหมายให้ศาลใช้ดุลพินิจเรียกพยานมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร ไม่เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยเสมอไป ดังนั้น แนวความคิดที่ต้องการเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายตามบทบัญญัติมาตราดังกล่าวเพื่อยกระดับการคุ้มครองสิทธิจำเลยในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้อง โดยต้องการให้บทบัญญัติของกฎหมายกลายเป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามที่จำเลยระบุมาตามแถลง หรือยิ่งไปกว่านั้นคือการเสนอให้จำเลยสามารถนำพยานหลักฐานตามที่ตนแถลงต่อศาลเข้าสืบได้เองในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งในทางปฏิบัติการที่จะให้กฎหมายกำหนดเช่นนั้น ก็อาจจะทำให้เกิดประเด็นที่ต้องพิจารณาหรือถกเถียงกันพอสมควรทั้งทางปฏิบัติและทางทฤษฎีถึงการยอมรับและให้สิทธิจำเลยเสนอพยานหลักฐานได้ตั้งแต่การไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยอาจจะมองว่าเป็นผลเสียต่อกระบวนการดำเนินคดีอาญา เพราะจะทำให้เกิดความซ้ำซ้อนกับกระบวนการในชั้นพิจารณาคดีของศาล ทั้งอาจเป็นช่องทางที่ผู้ไม่สุจริตใช้เป็นช่องในการหาประโยชน์ประวิงคดีให้เกิดความล่าช้าหรือไม่ จึงมีความพยายามที่จะคงรักษาทบทวนหน้าที่การไต่สวนมูลฟ้องให้เป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะของศาลกับโจทก์เท่านั้น กล่าวคือ หากศาลไต่สวนมูลฟ้องและมีคำสั่งประทับฟ้องผลลัพธ์ย่อมกระทบต่อตัวจำเลยโดยตรงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะอาจจำต้องถูกจำกัดเสรีภาพทางร่างกายระหว่างการพิจารณา หรืออาจต้องสูญเสียทรัพย์สินในการต่อสู้คดี รวมถึงชื่อเสียงเกียรติคุณของตัวจำเลยตลอดวงศาอาณาเขต จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหาจุดสมดุลของกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องกับกระบวนการพิจารณาให้เกิดความสมดุลไม่เป็นการซ้ำซ้อน รวมถึงข้อดีที่ต้องมีมากกว่าข้อเสีย โดยยึดถือประโยชน์สูงสุดของการดำเนินคดีอาญาที่ทุกฝ่าย

ต้องได้รับความยุติธรรมบนหลักการที่ศาลสามารถรับฟังพยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายอย่างรอบด้านก่อนการวินิจฉัยคดีได้อย่างแท้จริง

ประเด็นความซ้ำซ้อนระหว่างกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องกับกระบวนการพิจารณาคดีกรณีหากมีการแก้ไขให้เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ศาลต้องเรียกพยานหรือให้สิทธิจำเลยสามารถนำพยานหลักฐานตามที่ตนได้แถลงให้ศาลทราบตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 เข้าสืบให้ศาลเห็นว่า คดีโจทก์ไม่มีมูลประกอบการวินิจฉัยคดีของศาลนั้น เมื่อพิจารณาถึงวัตถุประสงค์รวมถึงมาตรฐานการรับฟังพยานหลักฐานของชั้นไต่สวนมูลฟ้องกับชั้นพิจารณาแล้วจะพบว่า การไต่สวนมูลฟ้องมีวัตถุประสงค์เพียงว่าคดีที่โจทก์ได้นำมาฟ้องจำเลยต่อศาลนั้นมีมูลที่ศาลพอจะรับฟ้องไว้พิจารณาหรือไม่ ซึ่งการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาของประเทศไทยไม่ได้มีการไต่สวนมูลฟ้องทุกคดี การไต่สวนมูลฟ้องมักเกิดขึ้นเฉพาะคดีที่ผู้เสียหายหรือราษฎรเป็นโจทก์ ส่วนกระบวนการในชั้นพิจารณาจะเป็นขั้นตอนภายหลังจากที่ศาลรับฟ้องโจทก์แล้ว ซึ่งวัตถุประสงค์จะเป็นการพิจารณามุ่งวินิจฉัยถึงการกระทำของจำเลยว่าเป็นการกระทำความผิดจริงหรือไม่ สำหรับมาตรฐานการพิสูจน์ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง เป็นระดับการพิสูจน์ให้ศาลเห็นถึงมูลคดี กล่าวคือ โจทก์ต้องพิสูจน์หรือแสดงให้ศาลเห็นว่าคดีมีพยานหลักฐานเพียงพอที่ทำให้เชื่อว่าการกระทำความผิดเกิดขึ้น หรือจำเลยได้กระทำความผิดตามที่ได้มีการฟ้องร้องจริง โจทก์ยังไม่จำเป็นต้องพิสูจน์พยานหลักฐานให้ศาลเห็นจนปราศจากเหตุอันควรสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิดในชั้นนี้³¹¹ ส่วนระดับมาตรฐานของการพิสูจน์ชั้นพิจารณานั้น โจทก์มีหน้าที่ต้องนำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดโดยปราศจากข้อสงสัยตามสมควร ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติมาตรา 227 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่วางหลักไว้ การให้ศาลใช้ดุลพินิจชั่งน้ำหนักพยานหลักฐานของศาล อย่างพิถีพิถันพิพากษาลงโทษจำเลยจนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำความผิดจริงและจำเลยได้เป็นผู้กระทำความผิดนั้นจริง ทั้งนี้ หากมีเหตุอันควรสงสัยต่อการนำสืบตามสมควรว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดหรือไม่ ให้ศาลยกประโยชน์สำหรับความสงสัยนั้นให้แก่จำเลย³¹² ด้วยการยกฟ้องโจทก์

จากวัตถุประสงค์และมาตรฐานการพิสูจน์พยานหลักฐานดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การไต่สวนมูลฟ้องกับการพิจารณาคดีโดยหลักการจุดมุ่งหมายยังมีความต่างกัน ซึ่งในการไต่สวนมูลฟ้องศาลยังไม่ได้ก้าวล่วงไปถึงการวินิจฉัยความถูกต้องของจำเลย ซึ่งจะเป็นเรื่องของการดำเนินการในชั้นพิจารณาคดีที่จะต้องพิจารณาพยานหลักฐานของคู่ความจนสิ้นสงสัยก่อนพิพากษาคดี

อย่างไรก็ตาม หากมีการแก้ไขกฎหมายตามแนวทางที่ได้นำเสนอ กล่าวคือ การยกระดับการคุ้มครองสิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องโดยการแก้ไขให้บทบัญญัติของกฎหมายตามประมวล

³¹¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3965/2553.

³¹² ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227.

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 กลายเป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามที่จำเลยระบุมาตามแถลง หรือให้สิทธิจำเลยสามารถนำพยานหลักฐานตามที่ตนแถลงต่อศาลเข้าสืบได้ด้วยตนเองในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งอาจทำให้การเสนอพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมีความเข้มข้นยิ่งขึ้นและอาจจะทำให้มีความคล้ายกับการสืบพยานของคู่ความในชั้นพิจารณา เนื่องจากพยานที่จำเลยนำเสนอต่อศาลในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกับชั้นพิจารณาอาจเป็นพยานหลักฐานชุดเดียวกันและผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นก็อาจเป็นบุคคลเดียวกันกับผู้พิพากษาที่ได้ทำการไต่สวนมูลฟ้องและได้พิจารณาพยานหลักฐานชุดเดียวกันมาแล้ว หากต้องมาทำการพิจารณาพยานหลักฐานชุดเดิมต่ออีกในชั้นพิจารณา ก็อาจทำให้ความต้องการแสวงหาความจริงจากพยานหลักฐานนั้นลดลง และอาจมองว่าเป็นการซ้ำซ้อนกันได้ ซึ่งเป็นหนึ่งในเหตุผลสำคัญของการร่างหรือแก้ไขกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยที่คงพยายามรักษาหลักการของการไต่สวนมูลฟ้องให้เป็นเรื่องระหว่างศาลกับโจทก์เท่านั้น ทั้งที่ตามความเป็นจริงดังได้กล่าวมาแล้วว่าการไต่สวนมูลฟ้องไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะระหว่างศาลกับโจทก์แต่อย่างใด

หากย้อนดูประวัติการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องก็จะพบว่า กฎหมายไม่เคยให้สิทธิจำเลยสามารถนำสืบพยานของตนในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ทั้งยังบัญญัติในกฎหมายห้ามไว้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง ที่กำหนดว่า จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง³¹³ ซึ่งอาจเกิดจากแนวคิดที่ไม่อยากให้เป็นการซ้ำซ้อนกับการสืบพยานในชั้นพิจารณา จนกระทั่งในการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในส่วนที่เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2562 ที่ได้มีการเพิ่มบทบัญญัติของกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ซึ่งแม้ตามบทบัญญัติดังกล่าวจะมีการผ่อนคลายเป็นการนำเสนอพยานในชั้นไต่สวนมูลฟ้องของจำเลยโดยการเพิ่มสิทธิในการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาได้มากยิ่งขึ้น แต่กระนั้นกฎหมายก็คงจำกัดสิทธิถึงเพียงแค่นี้ให้จำเลยสามารถแถลงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายให้ศาลทราบ และอาจจะไปถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงเพื่อให้ศาลใช้ดุลพินิจเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้เท่านั้น ซึ่งการแก้ไขกฎหมายยังไม่ถึงขั้นที่จะกำหนดให้กฎหมายเป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานมาตามที่จำเลยเสนอไป รวมทั้งยังไม่กำหนดให้สิทธิจำเลยสามารถนำพยานที่ตนแถลงเข้าสืบได้ด้วยตนเอง³¹⁴ ดังนั้น แนวคิดหรือทัศนคติที่ไม่อยากให้การไต่สวนมูลฟ้องเป็นการซ้ำซ้อนกับชั้นพิจารณาจึงเป็นข้อจำกัดที่สำคัญต่อการสนับสนุน

³¹³ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง.

³¹⁴ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2.

การแก้ไขกฎหมายเพื่อยกระดับสิทธิการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และทำให้การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยไม่ได้เป็นไปตามหลักการฟังความสองฝ่ายอย่างแท้จริง

จากประเด็นปัญหาเรื่องแนวคิดหรือทัศนคติความเข้าใจซ้อนดังกล่าว เมื่อได้ทำศึกษาเปรียบเทียบถึงวิธีปฏิบัติหรือแนวทางการไต่สวนมูลฟ้องตามกฎหมายต่างประเทศจะพบว่า ทุกประเทศที่ได้ทำการศึกษา เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี อังกฤษ หรือสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีระบบการพิจารณาคดีอาญาทั้งแบบไต่สวนและแบบกล่าวหา ล้วนแล้วแต่มีการให้สิทธิจำเลยที่จะสามารถโต้แย้งคัดค้านพยานฝ่ายโจทก์และนำเสนอพยานหลักฐานของตนต่อศาลเพื่อหักล้างข้อกล่าวหาได้ตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และเมื่อคดีมีมูลเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของศาล จำเลยก็ยังคงมีสิทธิเช่นเดียวกัน แต่กลับไม่มีการนำประเด็นเรื่องความเข้าใจซ้อนมาเป็นข้อจำกัดการต่อสู้คดีของจำเลย จากการวิเคราะห์ถึงเหตุผลที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะว่า ตามกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของต่างประเทศล้วนมีการแยกระบบการไต่สวนมูลฟ้องกับการพิจารณาคดีออกจากกันอย่างชัดเจน และศาลหรือผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องกับศาลหรือผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาคดีนั้นมักจะไม่ใช่มนุษย์คนเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การไต่สวนมูลฟ้องในคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสจะพบว่า ได้มีการแบ่งแยกอำนาจการไต่สวนมูลฟ้องกับอำนาจการพิจารณาพิพากษาคดีออกจากกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ มีการแยกอำนาจศาลไต่สวนกับศาลตัดสินออกจากกัน และในศาลไต่สวนยังมีผู้พิพากษาไต่สวนซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีหน้าที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาโดยเฉพาะ และที่สำคัญไปกว่านั้นผู้พิพากษาไต่สวนจะทำการสอบสวนตามหลักวิธีพิจารณาคดีแบบไต่สวน โดยผู้พิพากษาไต่สวนจะทำงานอย่างอิสระแยกจากผู้พิพากษาศาลตัดสิน นอกจากนี้ ผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนคดีนั้นจะต้องไม่เป็นคนเดียวกันกับผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาคดีตัดสินอีก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ไม่เกิดประเด็นปัญหาความเข้าใจซ้อนในการพิจารณาพยานหลักฐาน ทั้งการดำเนินการดังกล่าวยังเป็นไปตามหลักความเป็นกลางของผู้พิพากษาในประเด็นที่ห้ามมิให้ผู้พิพากษามีคำพิพากษาล่วงหน้าเกี่ยวกับประเด็นที่กำลังพิจารณา เพราะหากผู้พิพากษารายเดิมที่ทำหน้าที่ไต่สวนมูลฟ้องได้รู้ข้อเท็จจริงในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมาแล้ว จึงอาจมีผลให้เกิดการตัดสินคดีล่วงหน้าในความผิดนั้นก่อนพิจารณาได้ รวมถึงความต้องการแสวงหาความจริงจากพยานหลักฐานนั้นก็ย่อมลดลงไปด้วย สำหรับประเทศอังกฤษซึ่งการพิจารณาคดีอาญาเป็นไปตามระบบกล่าวหา อันเป็นต้นแบบวิธีพิจารณาความอาญาของอีกหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยด้วย กระบวนการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาจะเริ่มต้นกระทำที่ศาลชั้นต้นที่มีชื่อเรียกว่า ศาลมาจิสเตรทคอร์ท (Magistrates' Court) โดยหากทำการไต่สวนแล้วปรากฏว่าคดีมีมูล คดีก็จะถูกส่งไปพิจารณาคดีต่อยังศาลที่มีอำนาจซึ่งหากเป็นความผิดที่มีความร้ายแรงก็จะถูกส่งไปพิจารณาต่อที่ศาลคราวน์คอร์ท (Crown Court) อันถือเป็นการต่อยอดหลักการแยกอำนาจการไต่สวนมูลฟ้องกับการพิจารณาคดีออกจากกัน ซึ่งเดิมประเทศไทยก็เคยมีการกำหนดให้ศาลแขวงขึ้นมาทำหน้าที่ไต่สวนคดีอาญา เพื่อส่งต่อคดีไปพิจารณายังศาลอาญาหรือศาลจังหวัด แล้วแต่กรณี แต่ภายหลังได้ยกเลิกไปไม่ให้ศาลแขวงทำ

การไต่สวนมูลฟ้องก่อนส่งคดีต่อศาลอาญาหรือศาลจังหวัดอีกต่อไป แต่ให้การไต่สวนมูลฟ้องเป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยให้ศาลที่โจทก์นำคดีมาฟ้องตามเขตอำนาจทำการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญานั้นเองก่อนการประทับฟ้องคดีไว้พิจารณาต่อไป และปัจจุบันผู้พิพากษาที่ทำการไต่สวนมูลฟ้องก็ยังสามารถเป็นเจ้าของสำนวนในชั้นพิจารณาได้ เพราะไม่ได้มีกฎหมายหรือระเบียบห้ามไว้เหมือนประเทศฝรั่งเศส

จากวิธีการหรือแนวทางปฏิบัติสำหรับการนำเสนอพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องและชั้นพิจารณาคดีตามตัวอย่างของต่างประเทศดังกล่าว ถือเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่อาจจะสามารถป้องกันปัญหาจากแนวคิดหรือทัศนคติความเข้าใจของการนำเสนอพยานของฝ่ายจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องกับชั้นพิจารณาได้ หากต้องมีการแก้ไขกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลในการเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลย หรือการให้สิทธิจำเลยในการนำพยานเข้าสืบตามคำแถลงในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

5.1.3 การยึดติดระบบกล่าวหาในการพิจารณาคดีอาญา

การไต่สวนมูลฟ้องในประเทศไทยและต่างประเทศล้วนแล้วต่างมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการให้ความคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพบุคคลในการดำเนินคดีอาญา โดยเฉพาะบุคคลผู้ถูกกล่าวหาหากจะต้องตกอยู่ในสถานะจำเลยในคดีอาญา และเพื่อให้ศาลได้พิจารณาคดีในเบื้องต้นว่ามีมูลเพียงพอที่ศาลควรรับไว้พิจารณาต่อไปหรือไม่ อันเป็นการป้องกันการกลั่นแกล้งกันในการฟ้องคดีอาญา และมิให้คดีขึ้นไปสู่ศาลโดยไม่จำเป็น ทั้งนี้ เพราะปัจจุบันปรากฏว่ามีการกระทำผิดอาญาในสังคมมากขึ้น

ระบบการพิจารณาคดีอาญาของประเทศไทยในปัจจุบัน กฎหมายไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าต้องใช้ระบบการพิจารณาคดีแบบใดในการพิจารณาคดี กล่าวคือ กฎหมายไม่ได้กำหนดชัดเจนว่าต้องใช้ระบบการไต่สวนหรือระบบการกล่าวหาโดยตรง แต่หากมองภาพรวมแล้วตามหลักกระบวนการพิจารณาคดีอาญาที่เป็นอยู่ปัจจุบันอาจทำให้มองได้ว่า ระบบการพิจารณาคดีอาญาของประเทศไทยนั้น เป็นการดำเนินคดีแบบระบบกล่าวหาที่พยานหลักฐานในคดีเกิดจากการนำเสนอของคู่ความเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติของกฎหมายก็ยังมีที่ให้อำนาจศาลในการถามพยานหรือแสวงหาพยานหลักฐานได้เองนอกเหนือจากการที่คู่ความนำเสนอมาได้ เช่น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 มาตรา 228 ที่ให้ศาลสามารถแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีได้ด้วยตนเอง หรือโดยคู่ความฝ่ายใดร้องขอให้ศาลใช้อำนาจนั้น อันเป็นกระบวนการพิจารณาของระบบไต่สวนเพื่อให้ศาลสามารถรับฟัง รวมถึงแสวงหาพยานหลักฐานได้เองอย่างรอบด้าน อันเป็นการพยายามเพิ่มความสำคัญในกระบวนการพิจารณาความอาญาตามหลักการฟังความสองฝ่ายที่เป็นแบบแผนของกฎหมายต่างประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกา แต่ตามบทกฎหมายดังกล่าวก็ไม่ได้กำหนดหรือระบุเป็นการเฉพาะให้ศาลใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาโดยตรง จึงถือได้ว่าปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธี

พิจารณาความอาญาของประเทศไทยเป็นระบบผสมผสานระหว่างกฎหมาย โดยได้นำวิธีการตามระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาผสมผสานกันในการพิจารณาคดีอาญานั้นเอง

อย่างไรก็ตาม พบว่าในทางปฏิบัติของการพิจารณาคดีอาญา ได้มีการวางหลักการหรือแนวทางปฏิบัติให้ผู้พิพากษาที่ทำการพิจารณาคดีนั้น ยึดหลักว่าการนำเสนอพยานหลักฐาน การซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของโจทก์และจำเลยรวมถึงทนายความของแต่ละฝ่ายที่พึงเป็นผู้กระทำ การที่ผู้พิพากษาจะเรียกพยานหลักฐาน หรือทำการซักถามพยานด้วยตนเองได้ก็ต่อเมื่อมีความจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือกรณีที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลสามารถเป็นผู้กระทำเอง³¹⁵ อันเป็นหลักการสนับสนุนให้นำการพิจารณาคดีอาญาแบบระบบกล่าวหามาใช้เป็นหลักในการพิจารณา โดยให้เป็นหน้าที่ของคู่ความในการนำเสนอพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดของอีกฝ่าย โดยที่ศาลจะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการแสวงหาพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีเท่าที่ควร ทำให้ศาลระมัดระวังในการใช้ดุลพินิจในการเรียกพยานอย่างมาก และยิ่งไปกว่านั้น ในการไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทย ยังคงให้น้ำหนักไปในทางที่ให้เป็นเรื่องระหว่างโจทก์กับศาลเป็นหลัก

ปัจจุบันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยจำเลยยังคงไม่มีโอกาสที่จะนำพยานเข้าสืบได้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ซึ่งแม้ภายหลังจะมีการแก้ไขกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ขึ้นมาเพื่อเป็นบทผ่อนคลายเป็นสิทธิการนำเสนอพยานหลักฐานของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยการกำหนดให้ในระหว่างการไต่สวนมูลฟ้องจำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ และศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร ซึ่งถือเป็นการเพิ่มช่องทางและโอกาสการนำเสนอพยานหลักฐานของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 นี้ ไม่ได้เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยเสมอไป รวมทั้งจำเลยยังไม่มีสิทธินำพยานเข้าสืบเช่นเดิม

จากการศึกษาเปรียบเทียบสิทธิในการนำเสนอและการเรียกพยานหลักฐานในชั้นไต่สวนมูลฟ้องตามกฎหมายต่างประเทศจะพบว่า ตามตัวอย่างกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมนี ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบลายลักษณ์อักษร (Civil Law) และใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดีอาญา ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องศาลมีอำนาจในการแสวงหาความจริงแห่งคดีได้อย่างเต็มที่ ไม่จำกัดเฉพาะพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์แต่เพียงเท่านั้น ประกอบกับผู้ต้องหาหรือจำเลยยังสามารถเสนอพยานหลักฐานของตนต่อศาล เพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

³¹⁵ ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ ข้อ 9.

ได้ ส่วนประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) และใช้ระบบกล่าวหาในการพิจารณาคดีอาญา แม้โดยหลักการแล้วผู้พิพากษาจะต้องวางตนเป็นกลางในการพิจารณาคดี แต่กฎหมายก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถเสนอพยานหลักฐานของตนต่อศาลได้เช่นกัน ถือได้ว่าแต่ละประเทศดังกล่าวซึ่งเป็นต้นแบบของกฎหมายอีกหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยด้วย ได้ให้ความสำคัญต่อการไต่สวนมูลฟ้องหรือกลั่นกรองคดีก่อนเข้าสู่การพิจารณาคดี และให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง นอกจากนี้ สิ่งที่เห็นได้ชัดจากหลักการตามกฎหมายของต่างประเทศไม่ว่าประเทศนั้นจะใช้ระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวนในการพิจารณาคดีอาญาก็ตาม จะมีหลักการที่ทุกประเทศยึดถือเป็นแนวปฏิบัติเหมือนกันสำหรับการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาคือ “หลักการฟังความสองฝ่าย” ซึ่งเป็นหลักที่ก่อให้เกิดสิทธิในการต่อสู้คดี สิทธิในการพิสูจน์ สิทธิในการโต้แย้งคัดค้าน อันจะนำไปสู่การยุติปัญหาข้อพิพาทที่เป็นธรรมสำหรับคู่ความทั้งสองฝ่าย

เมื่อวิเคราะห์ถึงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการไต่สวนมูลฟ้องแล้วจะเห็นได้ว่า ประเทศไทยมีความพยายามดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางของกฎหมายต่างประเทศดังกล่าวเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มบทบัญญัติมาตรา 165/2 ไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกำหนดให้ศาลสามารถเป็นคนเรียกพยานมาสืบจากการแถลงของจำเลยได้ เพื่อมุ่งหมายให้ศาลมีเครื่องมือในการใช้กลั่นกรองคดีก่อนเข้าสู่กระบวนการในชั้นพิจารณาคดีอาญาได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นบทบัญญัติในการผ่อนคลายนำพยานเข้าสืบของผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะพยายามนำเอาหลักการหรือแนวทางแบบอย่างของต่างประเทศมาปรับใช้ แต่การแก้ไขกฎหมายเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ก็ไม่ได้้นำเอาหลักการฟังความสองฝ่ายอันเป็นหัวใจสำคัญตามตัวอย่างของกฎหมายต่างประเทศมาปรับใช้กับกฎหมายอย่างแท้จริง เพราะตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ยังไม่เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยเสมอไป รวมถึงยังไม่มี การให้สิทธิจำเลยนำพยานเข้าสืบได้เองในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง ประเด็นนี้จึงเป็นจุดสำคัญที่ยังคงมีแตกต่างจากกฎหมายต่างประเทศ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การไต่สวนมูลฟ้องของประเทศไทยยังไม่สอดคล้องกับหลักการฟังความสองฝ่าย ซึ่งอาจเนื่องด้วยปัจจัยหรือข้อจำกัดต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเป็นช่องโหว่ของกฎหมายซึ่งอาจทำให้เกิดข้อจำกัดในทางปฏิบัติได้

5.2 ปัญหาหลักเกณฑ์การแถลงพยานหลักฐาน

ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายมาตรา 165/2 นอกจากจะไม่เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยแล้ว เมื่อพิจารณาและทำการศึกษาค้นคว้ากฎหมายประกอบกับระเบียบ คู่มือ หรือคำแนะนำประธานศาลฎีกา รวมถึงแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องแล้วจะพบว่าหลักเกณฑ์การเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลยที่ยังไม่มีความชัดเจน กล่าวคือ บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ไม่ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์หรือวิธีการแถลงพยานของจำเลยว่าจะมีวิธีการเรียกอย่างไร เรียกได้แค่ไหน ขอบเขตและกรอบระยะเวลาการเรียกเป็นอย่างไร

ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงคำแนะนำประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 โดยมีการกำหนดสาระสำคัญและวิธีการเรียกพยานตามที่จำเลยแถลง กล่าวคือ ในกรณีที่ศาลจะเรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุใดมาเป็นพยานศาลเพื่อมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีตามมาตรา 165/2 ให้ศาลที่ดำเนินการนั้นออกหมายเรียกพยานบุคคลโดยจัดแจ้งข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งพยานอาจถูกซักถามลงไว้ในหมายเรียกพร้อมจัดส่งเอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย โดยเจ้าหน้าที่ศาลเป็นผู้ส่งและศาลพึงไต่สวนมูลฟ้องให้เสร็จภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นแก่คู่ความหากมีความล่าช้า³¹⁶ นอกจากนี้คำแนะนำของประธานศาลฎีกาดังกล่าวก็ไม่ได้กำหนดถึงแนวทางปฏิบัติกรณีศาลปฏิเสธคำแถลงของจำเลยทั้งหมดหรือบางส่วนไว้แต่อย่างใด รวมถึงขอบเขตการดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ทำให้การบังคับใช้กฎหมายยังอาจขาดความชัดเจน

5.2.1 ปัญหาวิธีการแถลง

สำหรับหลักฐานหรือพยานที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยควรเสนอเพื่อให้ศาลทราบและใช้ดุลพินิจเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีตามคำแถลงนั้น ไม่ว่าจะเป็นพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุ เบื้องต้นพยานควรเป็นข้อสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นแห่งคดีและมีคุณค่าพอที่จะเป็นพยานหลักฐานได้ กล่าวคือ พยานบุคคลควรมีคุณสมบัติทั่วไปที่ต้องมีความเข้าใจ รับรู้ ตอบคำถาม หรือสื่อสารได้ และต้องมีคุณสมบัติเฉพาะคดี เช่น พยานมีโอกาสรับรู้จดจำเหตุการณ์ได้จริง พยานเอกสารควรเป็นพยานหลักฐานที่มีความถูกต้องแท้จริงมีคุณสมบัติเป็นต้นฉบับหรือเทียบเท่าต้นฉบับเอกสารได้ ส่วนพยานวัตถุก็ต้องเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์การได้มาและการเก็บรักษาพยานนั้นอย่างถูกต้อง เหมาะสม ควรค่าแก่การนำมาประกอบการวินิจฉัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ประกอบกับคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ.

³¹⁶ คำแนะนำประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 4 และข้อ 6.

2562 ไม่ปรากฏว่าได้มีการกำหนดถึงวิธีการแปลงให้ศาลเรียกพยานของผู้ต้องหาหรือจำเลยเอาไว้ว่า ต้องแปลงอย่างไร วิธีการใด กล่าวคือ บทบัญญัติของกฎหมายไม่ได้กำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้อง แปลงเป็นหนังสือหรือแปลงด้วยวาจาก็ได้ รวมถึงการต้องส่งสำเนาให้โจทก์หรือไม่ และการนี้ผู้ต้องหา หรือจำเลยต้องมาศาลในการแปลงด้วยหรือไม่ ซึ่งทำให้เกิดความไม่ชัดเจนในทางปฏิบัติ แต่เมื่อ พิจารณาทบบัญญัติที่เกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้องแล้วจะพบว่า ในวันไต่สวนมูลฟ้องโดยเฉพาะคดีที่ ผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีเอง ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมาศาลหรือไม่ก็ได้ และจะตั้งทนายความเข้ามา ช่วยเหลือในคดีโดยการถามค้านพยานโจทก์ก็ได้ ดังนั้น โดยบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องทำให้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยจึงไม่ต้องถูกบังคับให้มาศาลในการแปลง ทั้งนี้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 165³¹⁷

อย่างไรก็ตาม แม้กฎหมายไม่ได้กำหนดแบบฟอร์มหรือวิธีการแปลงของจำเลยไว้เป็นการ เฉพาะ แต่เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่จำเลยต้องแปลงให้ศาลทราบแล้ว หากข้อเท็จจริงและรายละเอียดของ บุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก มองว่าจำเลยควรแปลงเป็นหนังสือมากกว่าการแปลง ด้วยวาจา แต่หากจำเลยมีข้อจำกัดในการทำคำแปลงเป็นหนังสือและจะแปลงด้วยวาจา เพื่อเป็นการ ลดขั้นตอนความยุ่งยากต่อการสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย ศาลควรจะอำนวยความสะดวกแก่จำเลย โดยการจดถ้อยคำแปลงของจำเลยไว้ในรายงานศาลและเรียกพยานตามถ้อยคำแปลงหรือให้จำเลยนำ พยานเข้าสืบตามคำแปลงนั้นต่อไป

ดังนั้น เพื่อความชัดเจนในทางปฏิบัติ จึงควรที่จะกำหนดความชัดเจนไว้ในส่วนของบทบัญญัติ ของกฎหมาย หรือจะกำหนดไว้ในคำแนะนำ คู่มือ แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องก็ได้ เพื่อให้มีความเข้าใจ เป็นแนวเดียวกัน ไม่ก่อให้เกิดปัญหาการตีความหรือโต้แย้งถึงวิธีการแปลงของผู้ต้องหาหรือจำเลย ในการไต่สวนมูลฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

5.2.2 ปัญหาระยะเวลาในการใช้สิทธิแปลงของจำเลย

ตามบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ไม่ได้มีการกำหนด กรอบระยะเวลาการยื่นคำแปลงของจำเลยเอาไว้แต่อย่างใด ประกอบกับคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ก็ไม่ได้มีการกล่าวถึงกรอบระยะเวลาของการยื่นคำแปลง ไว้เช่นเดียวกันคงเพียงแต่กล่าวถึงระยะเวลาการไต่สวนมูลฟ้องที่ศาลพึงกระทำให้เสร็จภายใน ระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นแก่คู่ความหากคดีมีความล่าช้า³¹⁸ จึงพอ อนุมานได้ว่าในการไต่สวนมูลฟ้องกฎหมายมีความต้องการให้กระบวนการดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ไม่ ยืดเยื้อ หรือล่าช้าจนเกินไป แต่การที่ศาลจะต้องด่วนเร่งรีบในการไต่สวนและมีคำสั่งอย่างรวดเร็วนั้น

³¹⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 (เชิงอรรถ 9) 2.

³¹⁸ คำแนะนำประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ข้อ 6.

ก็อาจไม่เป็นผลดีต่อการไต่สวนมูลฟ้อง ตรงกันข้ามอาจส่งผลเสียมากกว่า อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในประเด็นข้อจำกัดระยะเวลาในการไต่สวนมูลฟ้อง และเมื่อประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 มีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหา หรือจำเลยให้สามารถพิสูจน์ความจริงหักล้างพยานของโจทก์ที่นำมาไต่สวนมูลฟ้อง โดยการแถลงเสนอพยานหลักฐานต่อศาล เพื่อให้ศาลเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดี จึงควรให้โอกาสจำเลยได้ใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

การไต่สวนมูลฟ้องโดยปกติแล้ว ศาลมักจะมีกำหนดและหมายแจ้งให้คู่ความทราบและเตรียมคดีของตนล่วงหน้าอยู่แล้ว หากผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความประสงค์จะแถลงให้ศาลเรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีก็ย่อมดำเนินการล่วงหน้าก่อนถึงวันนัดไต่สวนมูลฟ้องได้ เพื่อให้ศาลมีเวลาที่จะออกหมายเรียกพยานนั้น ๆ มาให้ทันกำหนดวันนัดไต่สวนมูลฟ้อง กรณีดังกล่าวก็มีประเด็นให้ต้องพิจารณาต่อไปว่าหากจำเลยได้ยื่นคำแถลงพร้อมระบุพยานให้ศาลทราบก่อนไต่สวนมูลฟ้องแล้ว ภายหลังเมื่อถึงวันนัดไต่สวนมูลฟ้องปรากฏว่าโจทก์ได้นำพยานเข้าไต่สวนเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยได้เห็นพยานโจทก์แล้วยังจะมีสิทธิแถลงระบุพยานเพิ่มเติม เพื่อให้ศาลเรียกมาประกอบการไต่สวนได้อีกหรือไม่

กรณีดังกล่าวผู้เขียนเห็นว่า เมื่อกฎหมายกำหนดไว้ไม่ชัดเจนถึงกรอบระยะเวลาในการยื่นคำแถลงจึงอาจทำให้เกิดการตีความและเป็นประเด็นให้โจทก์โต้แย้งและคัดค้านอันอาจทำให้การดำเนินการเกิดความล่าช้า และหากกฎหมายมีการกำหนดเวลาให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องแถลงก่อนวันนัดไต่สวนมูลฟ้อง 7 วัน 15 วัน หรือจำกัดจำนวนครั้ง ก็มองว่าเป็นการจำกัดสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดี เพราะหากปรากฏว่าโจทก์เสนอพยานมาในวันนัดไต่สวนมูลฟ้องเท่ากับว่าเป็นการปิดโอกาสให้จำเลยเสนอพยานคัดค้านได้ ดังนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 จึงควรกำหนดระยะเวลาให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยยื่นคำแถลงให้ชัดเจนไว้ในบทบัญญัติของกฎหมาย เพื่อป้องกันการโต้แย้งคัดค้านกันไปมาอันจะทำให้ศาลต้องเสียเวลาในการไต่สวนมูลฟ้องยืดเยื้อออกไป เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมจึงควรกำหนดให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยสามารถให้สิทธิแถลงพร้อมทั้งระบุพยานหลักฐานให้ศาลทราบและเรียกมาประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้จนถึงก่อนการไต่สวนมูลฟ้องเสร็จสิ้นหรือก่อนที่ศาลจะมีคำสั่งประทับฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 167

5.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางคุ้มครองสิทธิจำเลยในการเสนอพยานหลักฐานชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

จากการการศึกษาถึงสิทธิของจำเลยในการเสนอพยานหลักฐานเพื่อต่อสู้คดีอาญา ในกระบวนการไต่สวนมูลฟ้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ที่ใช้บังคับในปัจจุบัน เปรียบเทียบกับสิทธิตามแนวทางข้อเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายเพื่อยกระดับการคุ้มครองสิทธิของจำเลยในการต่อสู้คดีชั้นไต่สวนมูลฟ้อง สามารถจำแนกได้ถึงข้อดีและข้อเสีย ได้ดังนี้

ตารางที่ 5.2 วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางคุ้มครองสิทธิจำเลยในการเสนอพยานหลักฐานชั้นไต่สวนมูลฟ้อง

สิทธิจำเลย	ข้อดี	ข้อเสีย
ปัจจุบัน: มีสิทธิแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญ และระบุในคำแถลงถึงพยานหลักฐาน เพื่อให้ศาลเรียกพยานของจำเลยมาประกอบการวินิจฉัยคดี	- เพิ่มช่องทางและผ่อนคลายสิทธิการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยจำเลยมีโอกาสดังกล่าวข้อเท็จจริง ข้อกฎหมายอันสำคัญ รวมถึงระบุพยานบุคคล พยานเอกสาร หรือพยานวัตถุที่เป็นประโยชน์สำหรับตนให้ศาลทราบและเรียกมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้องได้ - ศาลมีโอกาสดังกล่าวถึงพยานหลักฐานของจำเลย และสามารถเรียกมาประกอบการวินิจฉัยคดี	- บทกฎหมายไม่เป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลยเสมอไป โดยเป็นการกำหนดให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งศาลจะเรียกหรือไม่เรียกพยานตามที่จำเลยแถลงก็ได้ - การใช้ดุลพินิจของศาลในการเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลยยังคงมีข้อจำกัดในทางปฏิบัติ - หลักเกณฑ์ วิธีการ รวมถึงระยะเวลาการแถลงของจำเลย ยังมีความไม่ชัดเจน อาจทำให้เกิดการปัญหาการลักลั่นในการบังคับใช้กฎหมายได้ - พยานที่ศาลเรียกมาถือเป็นพยานของศาล จำเลยไม่มีสิทธิถามพยานตามที่ตนแถลง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล

ตารางที่ 5.2 (ต่อ)

สิทธิจำเลย	ข้อดี	ข้อเสีย
ข้อเสนอตามแนวทางที่ 1: กำหนดให้การเรียกพยานหลักฐานตามคำแถลงของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องเป็นบทบังคับหรือผูกพันศาลให้ต้องเรียก	- เพิ่มช่องทางและผ่อนคลายสิทธิการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง - พยานหลักฐานตามที่จำเลยได้ระบุมาในคำแถลงมีโอกาสที่จะได้รับการพิจารณา เพราะว่าศาลจะต้องเรียกจะต้องเรียกพยานตามที่จำเลยแถลงเข้ามาประกอบการไต่สวนมูลฟ้องก่อนการวินิจฉัยสั่งคดี และจะเป็นเป็นประโยชน์ต่อศาลที่จะทำให้ได้รับทราบถึงพยานหลักฐานทั้งฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลยอย่างรอบด้านยิ่งขึ้น - ลดปัญหาข้อจำกัดการใช้ดุลพินิจของศาล เพราะกฎหมายกำหนดให้เป็นบทบังคับหรือผูกพันให้ศาลต้องเรียก - การบังคับใช้กฎหมายระหว่างศาลมีเอกภาพเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ป้องกันปัญหาการลักลั่นในการบังคับใช้กฎหมาย	- การเขียนกฎหมายให้เป็นบทบังคับศาลอาจใช้ไม่ได้ผลในทางปฏิบัติ และพยานที่เรียกมาอาจไม่สำคัญ อันจะได้รับการพิจารณาทั้งหมด จึงอาจไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร เพิ่มภาระงานหรือเสียเวลาโดยไม่จำเป็น และอาจเป็นการแก้ปัญหาได้ไม่ตรงจุด - การจำกัดใช้ดุลพินิจของศาลอาจส่งผลกระทบต่อความสมดุลหรือคล่องตัวในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา - การเรียกพยานตามที่จำเลยแถลงอาจต้องใช้เวลา นาน มีข้อจำกัดและเป็นการยากในการกำหนดหรือควบคุมระยะเวลาในการไต่สวนมูลฟ้อง - จำเลยอาจแถลงและระบุพยานจำนวนมาก และหากศาลต้องเรียกพยานทุกกรณีอาจทำให้เกิดปัญหาพยานหลักฐานเพื่อเกินความจำเป็นรวมถึงอาจใช้เป็นช่องทางการประวิงคดีได้ - จำเลยไม่มีสิทธิถามพยานตามที่ตนระบุตามคำแถลง เพราะพยานที่ศาลเว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากศาล

ตารางที่ 5.2 (ต่อ)

สิทธิจำเลย	ข้อดี	ข้อเสีย
ข้อเสนอตามแนวทางที่ 2: เปิดโอกาสให้จำเลยมีสิทธิ นำเสนอพยานหลักฐานเข้า สู้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้ ด้วยตนเอง	- เพิ่มช่องทางการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยมีสิทธินำเสนอพยานหลักฐานด้วยตนเอง - จำเลยมีโอกาสหลุดพ้นจากข้อกล่าวหาอย่างรวดเร็ว ไม่ต้องตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็น ศาลมีโอกาสยกฟ้องคดีที่ไม่มีมูลได้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งกลั่นกรองและลดปริมาณ คดีที่ไม่จำเป็น อันเป็นการช่วยลดภาระของศาลในชั้นพิจารณา - สามารถลดปัญหาข้อจำกัดการใช้ดุลพินิจของศาล รวมทั้งไม่เป็นการผลักภาระแก่ศาลในการใช้ดุลพินิจเรียกพยาน เพราะหน้าที่ในการนำพยานเข้าสู้จะเป็นของจำเลยเอง - การบังคับใช้กฎหมายระหว่างศาลมีเอกภาพสิทธิจำเลยได้รับการคุ้มครองเป็นไปในแนวทางเดียวกัน ป้องกันปัญหาการลักลั่นในการบังคับใช้กฎหมาย - การไต่สวนมูลฟ้องเป็นไปตามหลักการฟังความสองฝ่ายอย่างแท้จริง สอดคล้องตามหลักสากลที่อารยประเทศให้การยอมรับ - ศาลได้รับฟังข้อเท็จจริงอย่างรอบด้านก่อนวินิจฉัย ลดความผิดพลาดของการสั่งคดี ไม่จำกัดเฉพาะตามที่โจทก์นำเสนอ - ศาลสามารถกำหนดและควบคุมระยะเวลาการนำพยานเข้าสู้ของคู่ความ - ป้องกันปัญหาการนำคดีอาญามาฟ้องร้องกันเพื่อวัตถุประสงค์การกลั่นแกล้งฟ้องเท็จ หรือการฟ้องปิดปาก เช่น การฟ้องคดีหมิ่นประมาท เป็นต้น	- ขัดแย้งกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง ที่กำหนดห้ามมิให้จำเลยนำพยานเข้าสู้ในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง - พยานหลักฐานชั้นไต่สวนมูลฟ้องอาจเป็นชุดเดียวกันกับชั้นพิจารณา อาจมีประเด็นเรื่องความซ้ำซ้อนของกระบวนการพิจารณา - การไต่สวนมูลฟ้องต้องใช้เวลาพอสมควรอาจทำให้การดำเนินคดีล่าช้า

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

การไต่สวนมูลฟ้องถือเป็นกระบวนการกลั่นกรองคดีอาญาขั้นต้น ขณะเดียวกันก็มุ่งหมายเพื่อให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยการป้องกันการนำคดีอาญามาฟ้องเพื่อก่อกวนกันโดยไม่มีความจริง อันจะเป็นการสร้างควายากลำบากแก่ประชาชนผู้ถูกฟ้อง ซึ่งหากศาลสามารถตรวจพบได้ตั้งแต่ชั้นแรกว่า โจทก์นำคดีอันไม่มีความจริง ไม่มีพยานหลักฐานอย่างเพียงพอ หรือนำเอาข้อพิพาททางแพ่งมาฟ้องบุคคลอื่นเป็นคดีอาญา ศาลย่อมจะยกฟ้องได้ตั้งแต่ในชั้นนี้ อันจะเป็นการคืนความเป็นธรรมและความสงบสุขสู่สังคมได้อย่างรวดเร็ว การดำเนินคดีอาญาไม่ว่าจะเรื่องใดหรือความผิดฐานใดก็ตาม หากผู้ถูกกล่าวหาสามารถพิสูจน์ได้ว่าคำฟ้องของโจทก์ไม่มีมูลได้ตั้งแต่ต้น จะเป็นผลดีกับตัวบุคคลผู้ถูกกล่าวหาเองรวมถึงรัฐด้วย ซึ่งทำให้ผู้ถูกกล่าวหาไม่ต้องตกเป็นจำเลยโดยไม่จำเป็น ไม่ต้องถูกจำกัดเสรีภาพ เสียเวลา เสียสุขภาพจิต และสูญเสียทรัพย์สินไปกับการสู้คดี นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องมือในการช่วยกรองคดีก่อนเข้าสู่ชั้นพิจารณา อันจะเป็นประโยชน์ต่อการช่วยลดภาระงานในชั้นพิจารณาของศาลอันมีปริมาณมากอยู่แล้ว ทั้งยังเป็นการช่วยประหยัดงบประมาณแผ่นดินในการที่ต้องนำมาใช้จ่ายในส่วนนี้

ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 มีการเพิ่มสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องมากยิ่งขึ้น อันเป็นการผ่อนคลายสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในเรื่องของการนำสืบพยานของตนในชั้นไต่สวนมูลฟ้องที่ได้มีการจำกัดหรือกำหนดห้ามไว้อย่างเคร่งครัดตามบทบัญญัติมาตรา 165 วรรคสอง “จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง...”³¹⁹ ซึ่งเป็นการสนับสนุนแนวคิดให้การดังกล่าวเป็นเรื่องระหว่างโจทก์กับศาลเท่านั้น โดยการเพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 165/2 ถือเป็นการทลายกำแพงข้อจำกัดการต่อสู้คดีอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องแล้วบางส่วน โดยบทบัญญัติของกฎหมายได้ให้สิทธิจำเลยสามารถนำเสนอพยานหลักฐานของตนให้ศาลทราบ และเรียกมาซักถามหรือไต่สวนได้ตั้งแต่ในชั้นนี้ โดยไม่จำกัดว่าพยานนั้นจะเป็นตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุอื่นใด ผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ย่อมสามารถเสนอให้ศาลทราบได้ทั้งสิ้น ผ่านกระบวนการแถลงไปตามที่กฎหมายกำหนด

³¹⁹ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165 วรรคสอง.

แต่อย่างไรก็ตาม การที่ศาลจะเรียกพยานหรือหลักฐานต่าง ๆ ตามที่จำเลยแถลงมาซักถาม หรือไต่สวนในการวินิจฉัยสั่งคดีหรือไม่นั้น การดังกล่าวไม่ได้เป็นบทบังคับหรือข้อผูกพันศาลที่จะต้องเรียกมาตามนั้นเสมอไปไม่ หากแต่กำหนดให้เป็นดุลพินิจของศาลที่จะเรียกพยาน เมื่อศาลเห็นว่า จำเป็นและสมควรเท่านั้น ซึ่งถ้อยคำว่า “...ตามที่จำเป็นและสมควร...”³²⁰ นั้น เป็นการที่กฎหมายเปิดโอกาสให้ศาลสามารถใช้ดุลพินิจของตนได้โดยกว้างขวาง ทั้งนี้ หากการดำเนินการเรียกพยานตาม มาตรา 165/2 ดังกล่าว เป็นกรณีที่กฎหมายจะต้องให้ศาลนำดุลพินิจมาใช้เป็นตัวสำคัญหรือหลัก สำหรับการสั่งเรียกพยานหรือหลักฐานตามคำแถลง จึงมีปัญหาว่ามาตรฐานและประสิทธิภาพของศาล หรือผู้พิพากษาแต่ละท่านสำหรับการไต่สวนมูลฟ้องย่อมอาจมีความแตกต่างกันได้ ยากแก่การควบคุม ทั้งตามกฎหมายของไทยในปัจจุบันผู้พิพากษานายเดียวก็สามารถทำการไต่สวนมูลฟ้องและสั่งประทับ ฟ้องคดีได้ทุกประเภท³²¹ เว้นแต่คดีนั้นจะเข้าเงื่อนไขเป็นคดีสำคัญตามที่มีระเบียบกำหนดไว้ ดังนั้น จากสภาพการณ์ตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 จะเห็น ได้ว่า กฎหมายยังไม่เป็นบทบังคับหรือข้อผูกพันศาลให้ต้องเรียกพยานตามคำแถลงของจำเลยเสมอไป กรณีนี้จึงอาจไม่เป็นที่แน่นอนว่าพยานหลักฐานของฝ่ายจำเลยที่ได้ระบุมาพร้อมคำแถลงเพื่อความ มุ่งหวังให้ศาลยกฟ้องจะได้รับการพิจารณาหรือเรียกมาประกอบการสั่งคดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง รวมทั้ง ตามบทบัญญัติของกฎหมายหมายดังกล่าวจำเลยยังคงไม่มีโอกาสหรือสิทธิในการถามพยานได้อย่าง อิสระหรือสามารถนำพยานหลักฐานฝ่ายตนเข้าสืบได้เองในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง โดยเมื่อเปรียบกับสิทธิ ของโจทก์ในชั้นนี้แล้วถือได้ว่าจำเลยยังคงมีความเสียเปรียบในการต่อสู้คดีสำหรับการหักล้างพยาน ฝ่ายโจทก์ที่นำมาประกอบการไต่สวนมูลฟ้อง ดังนั้น บทบัญญัติของกฎหมายตามกฎหมายวิธีพิจารณา ความอาญา มาตรา 165/2 จึงยังไม่เป็นไปตามหลักการฟังความสองฝ่ายอันจะสามารถคุ้มครองสิทธิ ในการต่อสู้คดีของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้องได้อย่างแท้จริง

จากการวิเคราะห์และศึกษาหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว เห็นว่า ควรมีการยกระดับมาตรฐาน และความเข้มข้นของการไต่สวนมูลฟ้องมากยิ่งขึ้น โดยการสนับสนุนให้นำหลักการฟังความสองฝ่าย อันเป็นหลักที่ก่อให้เกิดสิทธิในการต่อสู้คดี สิทธิในการพิสูจน์ สิทธิในการโต้แย้งคัดค้านอันจะนำไปสู่ การยุติปัญหาข้อพิพาทที่เป็นธรรมสำหรับคู่ความทั้งสองฝ่าย ทั้งยังสอดคล้องเป็นไปตามหลักสากลที่ อารยประเทศให้การยอมรับมาเป็นแนวทางหลักสำหรับการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 รวมถึงคู่มือหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเรียกพยานหลักฐาน ตามคำแถลงของจำเลย เปิดโอกาสหรือให้สิทธิจำเลยสามารถต่อสู้คดีในชั้นไต่สวนมูลฟ้องด้วยตนเอง อย่างเต็มที่ทัดเทียมกับสิทธิที่โจทก์พึงมี เพื่อให้จำเลยมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตตนเองด้วย

³²⁰ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2.

³²¹ พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 25 (3).

การนำพยานเข้าสืบหักล้างพยานโจทก์ให้ศาลเห็นว่าคดีที่โจทก์นำมาฟ้องไม่มีมูล ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงข้อดีและข้อเสียเปรียบเทียบกับกันแล้ว การกำหนดให้จำเลยมีสิทธินำพยานเข้าสืบเพื่อหักล้างพยานโจทก์ได้เองในชั้นไต่สวนมูลฟ้องแทนการผลักระให้เป็นหน้าที่ของศาลในการใช้ดุลพินิจเรียกพยานมาประกอบการวินิจฉัยสิ่งคดีเอง จะเป็นการแก้ปัญหาได้ตรงจุดและมีความเหมาะสมรวมทั้งคุ้มค่ายิ่งกว่าเมื่อเทียบกับทรัพยากรหรือระยะเวลาที่ต้องสูญเสียไปกับกระบวนการดังกล่าว และขณะเดียวกันก็ควรกำหนดแนวทางการป้องกันการชักจูงพยานเป็นช่องทางในการประวิงคดีทำให้การพิจารณาคดีล่าช้าด้วย เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการป้องกันการกระทำผิดอาญากับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยในการไต่สวนมูลฟ้อง

ทั้งนี้ หากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้รับการแก้ไขตามแนวทางที่ได้นำเสนอ เชื่อเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นและจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อการคุ้มครองสิทธิจำเลยให้ไปในทิศทางที่ดีสำหรับสิทธิการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ตั้งแต่ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และทำให้ศาลได้รับข้อมูลรอบด้านจากการได้รับฟังความสองฝ่ายก่อนการวินิจฉัยสิ่งคดี ทั้งยังเป็นการกลั่นกรองคดีขั้นสู่ชั้นพิจารณาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเหลื่อมล้ำหรือลักลั่นกันในการบังคับใช้กฎหมาย ป้องกันการนำคดีอาญาอันปราศจากมูลความจริงมาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อฟ้องร้องกลั่นแกล้งกันอันมิให้บุคคลใดต้องตกเป็นจำเลยในคดีอาญาโดยไม่จำเป็น

6.2 ข้อเสนอแนะ

1. ยกเลิก ความในวรรคสองแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165

“จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีทนายมาช่วยเหลือ”

2. แก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2

เดิม “ในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นนี้ ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสิ่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล” ทั้งนี้

เป็น “ในการไต่สวนมูลฟ้องก่อนศาลมีคำสั่งตามมาตรา 167 แห่งประมวลกฎหมายนี้ เมื่อจำเลยแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งคดีไม่มีมูล รวมถึงระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงตน จำเลยอาจนำ

พยานหลักฐานที่แถลงเข้าสู่สืบเองหรือขอให้ศาลเรียกพยานหลักฐานที่แถลงมาเป็นพยานศาล ประกอบการวินิจฉัยสำคดีก็ได้

การนำพยานหลักฐานเข้าสู่สืบของจำเลยตามวรรคหนึ่ง หากศาลเห็นว่าพยานหลักฐานใด ฟุ่มเฟือยเกินสมควร หรือประวิงให้ชักช้า หรือไม่เกี่ยวแก่ประเด็น ศาลจะงดหรือไม่อนุญาตให้จำเลย นำพยานหลักฐานนั้นเข้าสู่สืบก็ได้”

3. ควรมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมคำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562 ให้เป็นคู่มือและแนวปฏิบัติ เพื่อรองรับการบังคับใช้บทบัญญัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ตามแนวทางที่เสนอแก้ไข



รายการอ้างอิง

หนังสือ

- คณิต ณ นคร, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 10, วิญญูชน 2564).
- คณิต ณ นคร, *สิทธิของข้าพเจ้าในคดีอาญา* (วิญญูชน 2561).
- ซัชชัย ยุระพันธ์, *แนวคิดและหลักการสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (pdf, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ 2566).
- ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (เล่ม 1, วิญญูชน 2565).
- ณรงค์ ใจหาญ, *หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 7, วิญญูชน 2566).
- ธานีศ เกศพิทักษ์, *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (ภาค 3-4 เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 15, สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2564).
- ธีรนิติ เทพสุเมธานนท์, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 2* (มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2563).
- น้ำแท้ มีบุญสร้าง, *กระบวนการยุติธรรมทางอาญาเปรียบเทียบ* (วิญญูชน 2566).
- มานิตย์ จุมปา, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายสหรัฐอเมริกา (Introduction to American Law)* (วิญญูชน 2552).
- วิเชียร ตีระอุดมศักดิ์, *กฎหมาย วิ.อาญาพิสดาร* (แสงจันทร์การพิมพ์ 2565).
- สหรัฐ กิติ ศุภการ, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 11, อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง 2563).
- สุนัย มโนมัยอุดม, *ระบบกฎหมายอังกฤษ* (พิมพ์ครั้งที่ 6, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2559).
- สุพิศ ประณีตพลกรัง, *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แก้ไขใหม่ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33) พ.ศ. 2562* (นิติธรรม 2562).
- สุริยา ปานแป้น และอนุวัฒน์ บุญนันท์, *หลักกฎหมายพระธรรมนูญศาลยุติธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2, โอเดียพริ้นต์ติ้ง (2013) 2564).
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส และอดิรุจ ต้นบุญเจริญ, *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 19, วิญญูชน 2563).
- โสภณ รัตนการ, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน* (พิมพ์ครั้งที่ 12, วิญญูชน 2564).
- อรรถพล ใหญ่สว่าง, *คำอธิบายวิชาสัมมนากฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 2562).
- อุดม รัฐอมฤต, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน* (พิมพ์ครั้งที่ 7, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562).

อุทัย อาทิวะ, *ผู้เสียหาย* (ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.เจ. พรินต์ 2562).

บทความ

กุลพล พลวัน, ‘การพิจารณาคดีระบบกล่าวหาและระบบไต่สวนในกฎหมายไทยที่มีผลกระทบต่อการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน’ (2556) 1 วารสารศาลรัฐธรรมนูญ.

จิรวรรณ พูนสวัสดิ์พงศ์ และวิภรณ์ รัชชปวงชน, ‘ปัญหาการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง กรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องคดี’ (2566) 1 วารสารนิติศาสตร์และสังคมศาสตร์.

ชยาธร เฉียบแหลม, ‘บทบาทการค้นหาคำความจริงในคดีอาญาของศาลไทย: ศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ’ (2565) 2 วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปกป้อง ศรีสนิท, ‘ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวน’ (2567) วารสารนิติวัชรฉบับพิเศษ.

ปิ่นปิ่นท์ ทัพภมาน และวรรณวิภา เมืองถ้ำ, ‘การฟ้องคดีอาญาโดยราษฎรเป็นโจทก์’ (2566) 2 วารสารสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

รณชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาคำความจริงของศาลกับการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (2565) 1 วารสารนิติวัชร.

วิทยานิพนธ์ การค้นคว้าอิสระ รายงานส่วนบุคคล

เชมฤทัย บุญวรรณ, ‘สารัตถะความยุติธรรมในตำรากฎหมายหลักไชย’ (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 2559).

ชนกกานต์ อ้วนไตร, ‘หลักการตรวจสอบค้นหาคำความจริง: ศึกษากรณีการไต่สวนมูลฟ้องอันเป็นเครื่องมือในการประทับฟ้องคดีของรัฐ’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2560).

ณัฐชานนท์ บุญมา, ‘ปัญหาการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญาทั่วไป’ (การค้นคว้าอิสระนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565).

ตรีณันต์ ดุริยะสาย, ‘สิทธิจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550).

ธมลวรรณ เศรษฐเมธิกุล, ‘การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยการปล่อยชั่วคราว: กรณีศึกษาศาลแขวงชลบุรี’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้อำนวยการระดับต้น รุ่นที่ 9 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2565).

ปัจจุ กล้าแข็ง, ‘ปัญหาการฟ้องคดีอาญาของผู้เสียหายและการไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 19 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563).

พงษ์นรินทร์ ศรีประเสริฐ, ‘กระบวนการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา ศึกษาจากกฎหมายตราสามดวง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2549).

ไพโรจน์ ธนิกโกเศรษฐ์, ‘การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 18 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562).

ไพโรจน์ ธนิกโกเศรษฐ์, ‘การไต่สวนมูลฟ้องในคดีที่ราษฎรเป็นโจทก์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่แก้ไขใหม่’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2562).

รณชัย ชูสุวรรณประทีป, ‘การบูรณาการบทบาทการค้นหาความจริงของศาล กับระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย’ (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารกระบวนการยุติธรรม คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2562).

สมชัย เมธากวินโสภณ, ‘ปัญหาองค์คณะในการพิจารณาคดีอาญาของศาลไทย’ (สารนิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548).

สมบูรณ์ ดวงดารา, ‘การบังคับใช้กฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิของจำเลยในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาหัวหน้าศาล รุ่นที่ 19 วิทยาลัยข้าราชการตุลาการศาลยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2563).

สมักร เขาวพานันท์, ‘หลักสิทธิมนุษยชนกับการค้นหาความจริงในคดีอาญา’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 4 วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ มปป.).

สุทธิศักดิ์ สุขบุญพันธ์, ‘บทบาทศาลกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลศึกษากรณี: การไต่สวนมูลฟ้อง’ (เอกสารวิชาการรายบุคคลหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 11 สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายศาลยุติธรรม สำนักงานศาลยุติธรรม 2556).

สุธิชา ม่วงผล, ‘ศาลชั้นต้นกับการตรวจสอบความจริงในคดีอาญา’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2552).

อุทุมพร จุลนิพิฐวงศ์, ‘คำฟ้องคดีอาญา ศึกษาบทบาทศาลในชั้นประทับฟ้อง’ (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2556).

รายงานผลการวิจัย

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ‘โครงการศึกษาวิจัยว่าด้วยการป้องกันและแก้ไขปัญหาการกระทำความผิดในภาคปฏิบัติตามปกติของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา (ในชั้นก่อนฟ้องและชั้นพิจารณาพิพากษาคดี)’ (รายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อสถาบันนิติวัชร์ สำนักงานอัยการสูงสุด 2567).

บล็อกและเว็บไซต์

เกสรสิริ อรุณชัยพร และชัชฌิมา ทองแย้ม, ‘มองต่างประเทศ แล้วย้อนมองไทย’ (โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทพนักงานอัยการในชั้นสอบสวนยุโรป อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีใต้”) <<https://drive.google.com/file/d/1d8Ho4T0m6jUDqomgYhmFqTc0XJ8egBfQ/view>> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 18/2566 <https://www.constitutionalcourt.or.th/th/occ_web/index.php> สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2568.

ธัญญลักษณ์ เบญจมะโน เตชะวุฒิพันธุ์, ‘ระบบไต่สวนคดีอาญา: บทบาทของศาลในการแสวงหาข้อเท็จจริง กับภาระการพิสูจน์และหน้าที่นำสืบของคู่ความ’ (ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรมเฉลิมพระเกียรติ หอสมุดศาลยุติธรรม มปป.) 5 <https://library.coj.go.th/pdf-view.html?fid=51518&table=files_biblio> สืบค้นเมื่อ 29 กันยายน 2567.

ธัญญลักษณ์ เบญจมะโน เตชะวุฒิพันธุ์, ‘ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของสหพันธรัฐเยอรมนี’ <https://supremecourt.or.th/storage/article_pdf/14145020240826.pdf> สืบค้นเมื่อ 21 ตุลาคม 2567.

ฟรานเชสกา ฟาร์ริงตัน และเสาวนีย์ แก้วจุลภาณุจันท์, ‘การแก้ไขปัญห SLAPP: การปรับปรุงและการแก้ไขช่องว่างในแนวป้องกันการฟ้อง SLAPP ของประเทศไทย’ (2567) <<https://cfj.org/wp-content/uploads/2024/09/TH-Thailand-SLAPPs-Report-September-2024-Final.pdf>> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

ภัทรศักดิ์ วรรณแสง, ‘การรับฟังพยานหลักฐานในคดีอาญา’ (กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพยานชั้นสูง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มปป.) <<https://www.stou.ac.th/schoolsweb/law/UploadedFile/41717-12.pdf>> สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2568.

ภีรภัทร ตำนธีระภากุล, หลักนิติธรรมและธรรมาภิบาลกับสังคมประชาธิปไตย (2565) <http://web.krisdika.go.th/pdfPage.jsp?type=act&actCode%20=13764> สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2567.

สรรพชญ รัชตะววรรณ, ‘สรุปการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง เจาะลึกกระบวนการยุติธรรมประเทศ ฝรั่งเศส “French Criminal Justice System: Overview, Fundamental Concepts and Principles”’ นำเสนอ โดย Mr. Jean-François REDONNET <drive.google.com/file/d/19dnVEvqU0d37Plt7Ztzo61BvW0tCb67Z/view> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

เอกรินทร์ หนูนภักดี, ‘การกลั่นกรองคดีอาญาก่อนพิจารณาของศาล’ (ศูนย์วิทยบริการศาลยุติธรรม เฉลิมพระเกียรติ ห้องสมุดศาลยุติธรรม, 2565) <<https://library.coj.go.th/th/media/60850/media-60850.html>> สืบค้นเมื่อ 8 เมษายน 2568.

Carlos D. Montemayor, ‘Preliminary Hearing’ (2023) <https://www.researchgate.net/publication/364342099_Preliminary_Hearing> สืบค้นเมื่อ 12 เมษายน 2568.

Criminal procedure - Legal glossary, <<https://legal.thomsonreuters.com/blog/criminal-procedure/>> accessed 26 October 2024.

Justice Arden, ‘Prepared by the Judicial Office International Team, The Judicial System of England and Wales A visitor’s guide’ <<https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2016/05/international-visitors-guide-10a.pdf>> สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2568.

Structure of the Courts <<https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2021/07/courts-structure-0715.pdf>> สืบค้นเมื่อ 14 October 2024.

เอกสารอื่น ๆ

ชนกฤต วรณัชชากุล, ‘โทษตามประมวลกฎหมายอาญาและระบบศาลในคดีอาญาของประเทศฝรั่งเศส’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

ชนกฤต วรณัชชากุล, ‘ระบบวิธีพิจารณาในคดีอาญา’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

ชนกฤต วรณัชชากุล, ‘หลักสำคัญในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา’ (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

ยศพนธ์ นิตรุจิโรจน์, (เอกสารประกอบการบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาชั้นสูง สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง 2566).

สำนักงานศาลยุติธรรม, คู่มือปฏิบัติราชการของตุลาการ ส่วนวิธีพิจารณาความอาญา เล่มที่ 2
สำนักงานศาลยุติธรรม 2564.

สำนักงานอัยการสูงสุด, คู่มือสิทธิมนุษยชนศึกษา Human Rights Study Handbook (สำหรับ
พนักงานอัยการเล่ม 1) 2554.

อุดม รัฐอมฤต, ‘การพิจารณาคดีแบบระบบไต่สวน: หลักการและทางปฏิบัติที่เป็นอยู่’ (งานสัมมนา
วิชาการ, ห้องจิต เศรษฐบุตร คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 16 มีนาคม
2563).



ภาคผนวก ก

พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 33)

พ.ศ. 2562

มาตรา 1 พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 22) พ.ศ. 2562”

มาตรา 2 พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

มาตรา 3 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 165/1 และมาตรา 165/2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

“มาตรา 165/1 ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปี ในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด และจำเลยไม่มีทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 165 ถ้าจำเลยมาศาลเมื่อใด ให้ศาลถามจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและจำเลยต้องการทนายความ ก็ให้ศาลตั้งทนายความให้

ให้ศาลจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งตามมาตรา 165 โดยคำนึงถึงสภาพแห่งคดีและสถานะทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ตามระเบียบที่คณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมกำหนด โดยความเห็นชอบจากกระทรวงการคลัง

มาตรา 165/2 ในการไต่สวนมูลฟ้อง จำเลยอาจแถลงให้ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล และจะระบุในคำแถลงถึงตัวบุคคล เอกสาร หรือวัตถุที่จะสนับสนุนข้อเท็จจริงตามคำแถลงของจำเลยด้วยก็ได้ กรณีเช่นว่านี้ ศาลอาจเรียกบุคคล เอกสาร หรือวัตถุดังกล่าวมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการวินิจฉัยสั่งคดีได้ตามที่จำเป็นและสมควร โดยโจทก์และจำเลยอาจถามพยานศาลได้เมื่อได้รับอนุญาตจากศาล”

มาตรา 4 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา 167 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

“คำสั่งของศาลที่ว่าคดีมีมูลให้แสดงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายพร้อมเหตุผลประกอบตามสมควรด้วย”

มาตรา 5 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็น (4) และ (5) ของวรรคหนึ่งของมาตรา 172 ทวิ แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

“(4) จำเลยไม่อาจมาฟังการพิจารณาและสืบพยานได้เนื่องจากความเจ็บป่วยหรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นอันมิอาจก้าวล่วงได้ เมื่อจำเลยมีทนายความและจำเลยได้รับอนุญาตจากศาลที่จะไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยาน

(5) ในระหว่างการพิจารณาและสืบพยาน ศาลมีคำสั่งให้จำเลยออกจากห้องพิจารณา เพราะเหตุขัดขวางการพิจารณา หรือจำเลยออกจากห้องพิจารณาโดยไม่ได้รับอนุญาตจากศาล”

มาตรา 6 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 172 ทวิ/1 และมาตรา 172 ทวิ/2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

“มาตรา 172 ทวิ/1 ภายหลังที่ศาลได้ดำเนินการตามมาตรา 172 วรรคสอง แล้ว เมื่อศาลเห็นว่าจำเลยหลบหนีหรือไม่มาฟังการพิจารณาและสืบพยานโดยไม่มีเหตุอันสมควร ให้ศาลออกหมายจับจำเลย หากไม่ได้ตัวจำเลยมาภายในสามเดือนนับแต่วันออกหมายจับ เมื่อศาลเห็นเป็นการสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่จะให้การพิจารณาเป็นไปโดยไม่ชักช้า และจำเลยมีทนายความ ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ และเมื่อศาลพิจารณาคดีเสร็จแล้ว ให้ศาลมีคำพิพากษาในคดีนั้นต่อไป

การพิจารณาและสืบพยานตามวรรคหนึ่งต้องมีคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปีในวันที่ถูกฟ้องต่อศาล

มาตรา 172 ทวิ/2 ในคดีที่จำเลยเป็นนิติบุคคล ภายหลังที่ศาลได้ดำเนินการตามมาตรา 172 วรรคสอง แล้ว เมื่อมีกรณีที่ศาลได้ออกหมายจับผู้จัดการหรือผู้แทนของนิติบุคคลนั้นแล้ว แต่ยังจับตัวมาไม่ได้ภายในสามเดือนนับแต่วันออกหมายจับ และไม่มีผู้แทนอื่นของนิติบุคคลมาดำเนินการแทนนิติบุคคลนั้นได้ เมื่อศาลเห็นเป็นการสมควรเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมที่จะให้การพิจารณาเป็นไปโดยไม่ชักช้า ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาและสืบพยานลับหลังจำเลยได้ และเมื่อศาลพิจารณาคดีเสร็จแล้ว ให้ศาลมีคำพิพากษาในคดีนั้นต่อไป”

มาตรา 7 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 257 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 28) พ.ศ. 2551

“มาตรา 257 ในคดีซึ่งราษฎรเป็นโจทก์ โจทก์จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการส่งสำเนาคำฟ้อง และหมายเรียกให้แก่จำเลยโดยค่าใช้จ่ายดังกล่าวจะต้องมีจำนวนไม่สูงเกินสมควร”

มาตรา 8 บทบัญญัติมาตรา 165/1 มาตรา 165/2 และมาตรา 167 แห่งประมวลกฎหมาย
วิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ ไม่ใช่บังคับแก่คดีมีมูลที่ศาลได้ประทับ
ฟ้องไว้ตามมาตรา 167 ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ
มาตรา 9 ให้ประธานศาลฎีการักษาการตามพระราชบัญญัตินี้



ภาคผนวก ข

คำแนะนำของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง พ.ศ. 2562

โดยที่พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 313) พ.ศ. 2562 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 มาตรา 165/2 และมาตรา 367 วรรคสอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเพิ่มความคุ้มครองสิทธิ ของจำเลย ในชั้นไต่สวนมูลฟ้องให้มีทนายความช่วยเหลือในกรณีที่จำเลยไม่มีทนายความและสามารถ แกลงให้ ศาลทราบถึงข้อเท็จจริงหรือข้อกฎหมายอันสำคัญที่ศาลควรสั่งว่าคดีไม่มีมูล รวมทั้งกำหนด ให้คำสั่ง ศาลที่ว่าคดีมีมูลให้แสดงข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายพร้อมเหตุผลประกอบ สมควรปรับปรุงคำแนะนำ ของประธานศาลฎีกาเกี่ยวกับการไต่สวนมูลฟ้อง ฉบับลงวันที่ 18 มกราคม 2556 และออกคำแนะนำ ฉบับใหม่ใช้แทนฉบับเดิมอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ประธาน ศาลฎีกา จึงออกคำแนะนำ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ในคำแนะนำนี้

“ศาล” หมายความว่า ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญา

“ผู้รับผิดชอบราชการศาล” หมายความว่า อธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้นหรือผู้พิพากษา หัวหน้าศาล

ข้อ 2 ในการไต่สวนมูลฟ้องคดีอาญาที่สำคัญตามระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม ว่าด้วยการรายงานคดีสำคัญในศาลชั้นต้นและศาลชั้นอุทธรณ์ต่อประธานศาลฎีกา และการรายงานคดี และการตรวจสำนวนคดีในสำนักงานอธิบดีผู้พิพากษาศาล พ.ศ. 2562 ผู้รับผิดชอบ ราชการศาลพึง จัดให้มีองค์คณะผู้พิพากษานั่งพิจารณาในชั้นไต่สวนมูลฟ้องอย่างน้อยสองคน เพื่อร่วมปรึกษาและทำ คำสั่งด้วยกัน

ข้อ 3 ในการไต่สวนมูลฟ้อง ให้ศาลตั้งทนายความให้แก่จำเลยภายใต้หลักเกณฑ์ ตามประมวล กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 ทั้งนี้ ไม่ว่าจำเลยจะมาศาลในวันนัด ไต่สวนมูลฟ้อง นัดใดก็ตาม

การตั้งทนายความให้แก่จำเลยตามวรรคหนึ่ง ไม่มีผลให้การไต่สวนและการดำเนินกระบวน พิจารณาที่ได้กระทำไปแล้วต้องเสียไป

ข้อ 4 ในกรณีที่ศาลเรียกพยานบุคคล เอกสาร หรือวัตถุมาเป็นพยานศาลเพื่อประกอบการ วินิจฉัยสั่งคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/2 ให้ศาลนั้น

ออกหมายเรียกพยานบุคคลโดยจัดแจ้งข้อเท็จจริงซึ่งพยานอาจถูกซักถามลงไว้ในหมายเรียก พร้อมจัดส่ง เอกสารที่เกี่ยวข้องไปด้วย โดยเจ้าหน้าที่ศาลเป็นผู้นำส่ง

ข้อ 5 คำสั่งของศาลที่ว่าคดีมีมูล อย่างน้อยต้องประกอบด้วยเหตุผลในการวินิจฉัย ทั้งข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายโดยย่อ

ข้อ 6 ศาลพึงได้ส่วนมูลฟ้องให้เสร็จภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว โดยคำนึงถึงผลกระทบ ที่อาจเกิดขึ้นแก่คู่ความหากคดีมีความล่าช้า

ข้อ 7 คดีอาญาที่อยู่ในความสนใจของประชาชนหรือมีผู้เกี่ยวข้องในคดีจำนวนมาก และคดีอื่นใดที่ผู้รับผิดชอบราชการศาลเห็นสมควร ผู้รับผิดชอบราชการศาลหรือรองอธิบดีผู้พิพากษาศาลชั้นต้นหรือผู้พิพากษาหัวหน้าคณะชั้นต้นที่ได้รับมอบหมายพึงร่วมเป็นองค์คณะในการได้ส่วนมูลฟ้อง หรือร่วมปรึกษาหารือด้วย



ภาคผนวก ค

ประมวลจริยธรรมข้าราชการตุลาการ

หมวด 2 จริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ในทางอรรถคดี

“ข้อ 3 ในการนั่งพิจารณาคดี ผู้พิพากษาจักต้องวางตนเป็นกลางและปราศจากอคติ ทั้งพึงสำรวมตนให้เหมาะสมกับตำแหน่งหน้าที่ แต่งกายเรียบร้อย ใช้วาจาสุภาพ พึงความจากคู่ความและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายอย่างตั้งใจ ให้ความเสมอภาค และมีเมตตาธรรม”

“ข้อ 9 ผู้พิพากษาพึงระลึกว่าการนำพยานหลักฐานเข้าสู่สืบและการซักถามพยานควรเป็นหน้าที่ของคู่ความและทนายความของแต่ละฝ่ายที่จะกระทำ ผู้พิพากษาพึงเรียกพยานหลักฐานหรือซักถามพยานด้วยตนเองก็ต่อเมื่อจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมหรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ให้ศาลเป็นผู้กระทำเอง”



ประวัติผู้ประพันธ์

ชื่อ	ยุทธศาสตร์ อุดตึบ
ประวัติการศึกษา	
2557	เนติบัณฑิตไทย สมัยที่ 67
	เนติบัณฑิตยสภา ในพระบรมราชูปถัมภ์
2555	ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ 2)
	มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการทำงาน	
2564-ปัจจุบัน	เจ้าพนักงานคดีชำนาญการ สำนักงานอัยการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมาย และการบังคับคดีจังหวัดเชียงราย
2562-2564	นิติกรปฏิบัติการ สำนักงานอัยการคดีศาลแขวงเชียงราย
2559-2562	นิติกรปฏิบัติการ สำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายคดีอาเขต 1